

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST**

DIPLOMSKI RAD

Pol Potova Kampućija

i Titova Jugoslavija

Crveni Kmeri, Jugoslavija i pokret nesvrstanih zemalja

Mentor: dr. sc. Tvrтко Jakovina

Autor: Maja Gašpert

Zagreb, srpanj 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Historiografija i metodologija	4
2. Kambodža do Vijetnamskog rata	5
3. Širenje Vijetnamskog rata na Kambodžu i Jugoslavija.....	7
4. Crveni Kmeri - nastanak, uspon, vodstvo i utjecaji	11
5. Režim Crvenih Kmera – prvi potezi.....	13
6. Sihanuk.....	15
7. Radikalne promjene - život u Demokratskoj Kampučiji.....	19
8. Vanjska politika Demokratske Kampučije – jugoslavenska perspektiva	27
8.1. Jugoslavenski novinari u Kampučiji 1978.	30
9. Zločini Crvenih Kmera	35
9.1. Pisma predsjedniku Titu.....	37
9.2. Odjeci politike Crvenih Kmera.....	40
9.3. Posljedice režima Crvenih Kmera	43
10. Vijetnamska intervencija u Kampučiji i pad režima Crvenih Kmera	44
10.1. Stavovi o vijetnamskoj intervenciji.....	52
10.2. Promjene jugoslavenskih stavova o režimu Crvenih Kmera	56
11. Vijetnamska intervencija u Kampučiji i pokret nesvrstanih zemalja	59
11.1. Obrana nezavisnosti Kambodže.....	64
12. Epilog: Kambodža i Jugoslavija za vrijeme i nakon Vijetnamske vlasti	67
13. Zaključak	71
14. Bibliografija	74

1. Uvod

Indokina je dugo vremena bila regija u kojoj su se sukobljavali interesi triju velikih sila, SSSR-a, Kine i SAD-a. Geneza tog konflikta može se pratiti od pobjede Kineske revolucije 1949. godine, kojom se komunistički sustav konsolidirao u najmnogoljudnijoj azijskoj državi. Kina je bila najveće prijeratno tržište Japana, zemlje koja je u tom trenutku još uvijek bila pod savezničkom okupacijom (sve do 1952. godine). Sjedinjene Američke Države pobjale su se da bi obnavljanje njihovih komercijalnih veza značilo i tješnje političko zbližavanje. Tržište jugoistočne Azije bilo je idealno za jačanje japanske izvozne bilance, a sukladno tome i cjelokupne japanske ekonomije koja se sve više vezala za SAD. U tom su kontekstu američki analitičari sve više strahovali od kineske ekspanzionističke politike u jugoistočnoj Aziji. Kako bi politički stabilizirali regiju i neutralizirali kinesku prijetnju koja je pokazivala tendencije povezivanja sa tamošnjim oslobodilačkim revolucionarnim pokretom, SAD su 1950. napustile svoj tobože neutralni pristup te poduprle francusku marionetsku upravu u Indokini.¹ Računica zapadnog bloka bila je jasna: ukoliko bi i jedna tamošnja zemlja prešla na kinesko-sovjetsku stranu to bi uzrokovalo domino efekt nakon kojeg bi se sve zemlje u regiji našle u komunističkom sustavu. Gubitak pristupa sirovinama i tržištu jugoistočne Azije doveo bi do stagnacijskog učinka za japansku ekonomiju, pogoršanja strateškog položaja Zapada te zadalo snažan udarac ugledu SAD-a kao svjetske sile.²

Na vrhuncu američke intervencije u Vijetnamu, u drugoj polovici 60ih godina, SSSR i NR Kina natječu se tko će u većoj mjeri pomoći svom savezniku Sjevernom Vijetnamu.³ Naime, kinesko-sovjetski odnosi pogoršavali su se još od sredine 50ih godina i tajnog govora Nikite Hruščova, kada je njegova kritika kulta Staljina mogla biti shvaćena i kao kritika Maovog režima. U idućim godinama, odnosi su se sve više pogoršavali s „Velikim skokom naprijed“ u Kini. Zahlađenje odnosa između SSSR-a i NR Kine u 60ima prelazi u sukob. Od 1961. do 1971. Sovjeti pojačavaju svoje prisustvo na kineskoj granici.⁴

Krajem 60ih, jačanjem kinesko-sovjetskog rascjepa, okretanjem NR Kine prema svojoj sjevernoj granici i smanjivanjem interesa za rat u Vijetnamu, SAD u hladnoratovskim okolnostima vidi priliku za približavanje Kini, s obzirom na to da je njihov primarni cilj u Jugoistočnoj Aziji bio zaustaviti kinesku ekspanziju. Iz ekonomske perspektive, rat u

---

¹ Robert J. McMahon, *Cold War: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 48.-49.

² Ibid, 70.

³ David Painter, *Hladni rat : povijest međunarodnih odnosa* (Zagreb: Srednja Europa, 2002.), 99.

⁴ Ibid, 91.

Vijetnamu više nije nikome odgovarao.⁵

Pritisnut sve jačim antiratnim raspoloženjem javnog mnijenja i sve ozbiljnijom ekonomskom krizom, američki predsjednik Richard Nixon razradio je plan približavanja SSSR-u i Kini, kojim bi prekinuo rat u Vijetnamu.⁶ Od 1971., odnosi između SAD-a i Kine postajali su sve bliži, a nakon što je Henry Kissinger, Nixonov savjetnik za nacionalnu sigurnost, tajno posjetio Peking, Nixon je neočekivano 15. srpnja 1971. najavio posjet Peking. Nixon je Kinu posjetio u veljači 1972., a izuzetno je važan njihov dogovor o suprotstavljanju namjerama bilo koje treće sile da uspostavi prevlast u azijsko-pacifičkoj regiji, što se direktno odnosilo na SSSR. U idućim je godinama latentni strah od sovjetske invazije još više približio Kinu SAD-u.⁷

Nadalje, zbog zatopljenja odnosa s Kinom dolazi do detanta SAD-a s Moskvom, jer su Sovjeti smatrali da bi ih ovakav razvoj događaja inače mogao ostaviti izoliranima. U ovom je trenutku situacija izgledala kao kraj Hladnog rata.⁸ Ipak, uskoro će se pokazati da na području Indokine kraj sukoba nije bio niti blizu svome kraju.

Nakon što je 1975. završio Vijetnamski rat, koji se djelom odigrao i u Kambodži, čiji je teritorij SAD bombardirao od 1969. do 1973. zbog opskrbnih puteva Sjevernog Vijetnama koji su prolazili kroz tu zemlju, na vlast u Kambodži dolazi radikalni komunistički pokret, Crveni Kmeri. Oni u Kambodži provode izuzetno radikalnu društvenu transformaciju kojom su pokušali preskočiti dugo prijelazno razdoblje predviđeno marksističko-lenjinističkom teorijom. Neke od mjera koje su Crveni Kmeri ubrzo uveli bile su: potpuno ukidanje novca, kolektivizacija koju je trebalo provesti u manje od dvije godine, uništavanje svih trgovačkih, posjedničkih i intelektualnih slojeva čime se trebalo stati na kraj društvenoj diferencijaciji te ukidanje gradova u roku od tjedan dana, kako bi se obrisala razlika između sela i grada.⁹ Detaljniji uvid u njihovu politiku bit će prikazan u nastavku rada.

---

⁵ Painter, *Hladni rat : povijest međunarodnih odnosa*, 102.-103.

⁶ Ibid, 100.

⁷ Dubravka Stojanović, *Rađanje globalnog sveta 1880.-2015.* (Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2015.), 327.

⁸ Ibid, 328.

⁹ Stéphane Courtois et al., *Crna knjiga komunizma : zločini, teror, represija* (Zagreb : Politička kultura : Golden marketing, 1999.), 544.

Povijest diplomatskih odnosa Kambodže i Jugoslavije započinje 1956. godine, kada se princ i šef države Norodom Sihanuk na Brijunima sastao s predsjednikom Titom, koji je dva puta službeno posjetio Kambodžu, dok je Norodom Sihanuk samo do 1976. pet puta posjetio Jugoslaviju.¹⁰ Bilateralni odnosi FNRJ i Kambodže u najvećoj su se mjeri razvili 1960ih godina, kada je Kambodža sudjelovala i na prvoj Konferenciji nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961.¹¹ Na osnovu dugoročnih kredita, u Kambodži je uz angažman Jugoslavije 1969. izgrađena hidroelektrana „Kirirom“ vrijedna 9 milijuna dolara.¹² Drugu fazu bilateralnih odnosa, koja je trajala od 1970. do 1975., karakterizira priznavanje privremene kraljevske vlade nacionalnog jedinstva pod vodstvom Sihanuka, koja je za vrijeme vladavine generala Lon Nola, bivšeg Sihanukovog premijera koji ga je u puču 1970. svrgnuo s vlasti, djelovala u egzilu. U ovoj je fazi također zatvoreno jugoslavensko diplomatsko predstavništvo u Phnom Penhu, čime je osiguran puni kontinuitet odnosa. Međusobni kontakti i suradnja odvijali su se preko kambodžanske ambasade u Beogradu, u kojoj su se nalazili predstavnici vlade u egzilu, te jugoslavenske ambasade u Peking, gdje je tada bilo sjedište kambodžanske vlade u egzilu.¹³ Nakon dolaska Crvenih Kmera na vlast u travnju 1975., Jugoslavija je s njima uspostavila odnose te postala jedna od rijetkih zemalja s kojima je Demokratska Kampučija, kako se Kambodža od tada zvala, imala diplomatske odnose. Odnosi Jugoslavije i Kambodže za vrijeme Crvenih Kmera, kao i situacija nakon pada njihovog režima, tema su ovog rada.

Na početku ću ukratko prikazati kakve su bile prilike u Indokini nakon završetka francuske kolonijalne vlasti 1954., a zatim i pojasniti kako je Vijetnamski rat utjecao na situaciju u Kambodži i kako je došlo do uspona Crvenih Kmera i njihovog dolaska na vlast. Prikazat ću situaciju u Demokratskoj Kampučiji za vrijeme vladavine Crvenih Kmera, koji su počinili mnoge zločine protiv čovječnosti, likvidiravši nevjerojatno velik postotak svog vlastitog stanovništva, a sve to u uvjetima neviđene izolacije zemlje. Osvrnut ću se i na posljedice njihovog režima.

Središnja su tema ovog rada odnosi Jugoslavije i Demokratske Kampučije. Cilj je prikazati kako se odnos između Jugoslavije i Crvenih Kmera razvijao kroz četiri godine

---

¹⁰ Sihanuk je Jugoslaviju posjetio 1956., 1959., 1961., 1971. i 1975. godine: AJ, Informacija o Kambodži, Savezni sekretarijat za vanjske poslove, prosinac 1976.

¹¹ Žarko Milutinović, *Demokratska Kambodža* (Beograd : Rad, 1976.), 27.

¹² Arhiv Jugoslavije, Služba za vanjskopolitička pitanja, 8.12.1975. „Informacija o Kambodži i Jugoslavensko-kambodžanskim odnosima“ (prema materijalu SSVP-a)

¹³ Diplomatski arhiv, PA-1978., F-81. SSVP, povjerljivo br. 424755, travanj 1978. „Informacija o unutrašnjoj i spoljnoj politici Demokratske Kampučije i jugoslavensko-kampučanskim odnosima“

koliko je njihova vlast trajala i pokazati promjene u odnosima kroz navedeno razdoblje. Važno je utvrditi kakav je bio odnos Jugoslavije, ali i svijeta, prema zločinima koje su počinili Crveni Kmeri. Zanima nas i kakav je bio stav Jugoslavije nakon što su Crveni Kmeri izgubili vlast, a Vijetnam okupirao Kambodžu. Taj je Jugoslavenski stav ključna točka ovog istraživanja, a kao što ćemo vidjeti o njemu se uistinu mnogo puta raspravljalo te je izazivao različite reakcije u svijetu. Jugoslavija i Kambodža bile su članice pokreta nesvrstanih zemalja, a pitanje podrške Crvenim Kmerima u Pokretu je stvorilo mnoge polemike, kao i razilaženja među njegovim članicama. Zato je još jedno ključno pitanje kako je Jugoslavija djelovala u Pokretu nesvrstanih vezano uz pitanje Kambodže i kakav je bio njen stav vezano uz zločine Crvenih Kmera s jedne strane i vijetnamsku okupaciju Kambodže s druge.

Cilj ovog rada je dokazati da jugoslavensku vanjsku politiku, vezano za situaciju u Indokini, karakterizira pragmatičan odnos prema stanju u Demokratskoj Kampučiji, jer je Jugoslavija svjesno ignorirala glasine o zločinima Crvenih Kmera. Sukladno tome, Jugoslavije je izabrala put prema kojem tom problemu pristupa formalistički, naglašavajući problem agresije Vijetnama na Kampučiju, a ignorirajući očito poznata ili prilično bjelodana kršenja ljudskih prava.

1.1. Historiografija i metodologija

U izradi prvog dijela ovog rada, koji govori o situaciji u Kambodži, kao i francuskim, vijetnamskim i američkim utjecajima na zemlju do uspostave režima Crvenih Kmera, koristila sam se prvenstveno povijesnim pregledima, među kojima bih izdvojila poznato djelo Petera Calvocoressija *Svjetska politika nakon 1945.* te za razdoblje Vijetnamskog rata u Kambodži, vrlo značajno djelo Williama Shawcrossa *Usputna predstava: Kissinger, Nixon i razaranje Kambodže.* Za razdoblje režima Crvenih Kmera, najviše sam koristila djelo Stéphanea Courtoisa i grupe autora *Crna knjiga komunizma : zločini, teror, represija* te Michaela Manna *The dark side of democracy : explaining ethnic cleansing*, kako bih najbolje mogla pristupiti problemu Crvenih Kmera iz perspektive zločina i zatiranja ljudskih prava.

U glavnom dijelu rada, koji je ujedno i središnja tema mog istraživanja i govori o odnosima Jugoslavije i Demokratske Kampučije za vrijeme vladavine Crvenih Kmera, koristila sam prvenstveno arhivsku građu iz nekoliko arhiva, kako bih stekla detaljan uvid u jugoslavenske stavove o Demokratskoj Kampučiji. Izvore koji o tome govore pronašla sam u Beogradu, u *Diplomatskom arhivu* Ministarstva spoljnih poslova republike Srbije te *Arhivu*

Jugoslavije, dok sam dio materijala pronašla i u *Hrvatskom državnom arhivu* u Zagrebu. Od tiskovina poslužila sam se novinama *Vjesnik*, *Borba*, *Danas* i *Oko*. Koristila sam i časopis *Međunarodna politika*, kroz čije se članke također može steći dobar uvid u službene jugoslavenske stavove tog doba. Nadalje, od izvora je bitno spomenuti i ono što su pisali jugoslavenski novinari koji su posjetili Kambodžu za vrijeme vladavine Crvenih Kmera. Za tu sam temu koristila članak novinara Tanjuga Slavka Stanića „Kampuchea – Socialism Without a Model“ te knjigu novinara Vjesnika Maroja Mihovilovića *Indokina*. Maroja Mihovilovića sam također intervjuirala vezano uz temu svog rada.

Jugoslavenska historiografija onoga vremena podatke o jugoslavenskoj vanjskoj politici vezano uz pokret nesvrstanih zemalja donosi u knjizi Ranka Petkovića *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945. – 1985.* te djelu skupine autora *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije: studije i dokumenti*.

O odnosima Jugoslavije i Kambodže za vrijeme Crvenih Kmera do sada nije puno toga napisano, izuzev u knjizi Tvrтка Jakovine *Treća strana hladnog rata*. U tome vidim dodatnu vrijednost svog rada, koji sam primarno, izuzev općenitog povijesnog pregleda Kambodže prije i za vrijeme Crvenih Kmera, napisala gotovo u potpunosti na temelju različitih izvora.

2. Kambodža do Vijetnamskog rata

Polovicom 19. stoljeća Kambodži je nametnut vazalni položaj od strane njenih susjeda – Taja sa zapada, kao i Anamskog, tj. Vijetnamskog carstva s istoka. Zajednički su 1846. okrunili kralja Ang Duonga, rodonačelnika današnje kambodžanske kraljevske kuće, te anektirali više provincija na istoku i zapadu zemlje. Kambodža je tako postala slaba, vazalna zemlja te je željela u savezu s nekom od europskih sila ojačati svoj položaj, pa zato kralj Duong 1853. sklapa ugovor o prijateljstvu s francuskim carem Napoleonom III. Od 1863. Francuzi nameću kralju Norodomu ugovor kojim je Kambodža postala francuski protektorat, a kralju je time ostavljena samo određena autonomija. Time je za Kambodžu započelo kolonijalno razdoblje. Sve do Drugog svjetskog rata, Kambodža je ostala integralni dio Francuske Indokine, kao i Vijetnam i Laos.¹⁴

---

¹⁴ Milutinović, *Demokratska Kambodža*, 6.

Norodom Sihanuk obilježio je povijest Kambodže na mnogo načina, aktivno sudjelujući u kambodžanskoj politici nekoliko desetljeća.¹⁵ Sihanuk je bio na glasu kao vrlo svestrana osoba, pa je tako kroz život bio kralj, šef države, princ, predsjednik vlade, čelnik vladajućeg političkog pokreta, dirigent džez orkestra, filmski režiser, urednik časopisa i koncesionar kockarnice. Sve svoje kvalitete iskoristio je kako bi očuvao nezavisnost Kambodže, što je tokom cijelog života bio njegov primarni cilj. Ipak, ne može se poreći da je Sihanuk u pogledu unutrašnje politike bio autokrat, zbog čega je u državi imao brojne probleme, baš kao i u inozemstvu zbog svoje nesvrstane politike.¹⁶

Nakon japanske okupacije Kambodže 1941., prema naredbi Japanaca proglašena je nezavisnost zemlje 1945. Ipak, Kambodža se nakon kapitulacije Japana ponovno našla pod kontrolom Francuske. Provincije Siem Reap i Batambang Francuzi su 1946. vratili Kambodži te su njene predratne granice tako uglavnom obnovljene, iako ih nisu poštivali niti Tajland, niti Vijetnam.¹⁷ Ustavotvorna skupština Kambodže, izabrana u rujnu 1946., iduće je godine donijela prvi Ustav u povijesti Kambodže koji je zemlju definirao kao ustavnu parlamentarnu monarhiju.¹⁸ Naposljetku, Kambodža je ipak uspjela izboriti nezavisnost na Ženevskoj konferenciji 1954., koja je prije svega potvrdila poraz Francuske i njeno povlačenje iz Indokine. Za SAD je Ženevska konferencija označila kraj francuske prisutnosti u Aziji koja se do tada mogla koristiti u antikomunističkom smislu, iako su SAD zazirale od kolonijalizma.¹⁹

Sihanuk je abdicirao 1955. u korist svog oca kako bi se mogao natjecati na izborima, smatrajući da kao kralj nije Kambodži mogao dati vodstvo koje joj je bilo potrebno.²⁰ S obzirom na Sihanukovu popularnost, naročito među većinskim seljačkim stanovništvom, ubrzo je odnio pobjedu na izborima 1955., a na vlasti će biti idućih 15 godina, do kada je uspješno sprječavao da Kambodža bude uvučena u Vijetnamski rat.²¹ U vanjskoj politici, prihvatio je politiku nesvrstanosti i održavao dobre odnose sa NR Kinom, SSSR-om i SAD-om, kako bi dobio ekonomsku pomoć za svoju zemlju. Godine 1956. sklopio je ugovor s Kinom, koja je investirala u kambodžanska trgovačka poduzeća. Nakon toga, potpisao je ugovor o opskrbi industrijskom opremom i pomoći od strane instruktora-tehničara s SSSR-

---

¹⁵ Norodom Sihanuk (1922.-2012.) bio je kralj Kambodže (1941.-1945. i 1993.-2004.), šef države (1955.-1970.) i vođa Ujedinjenog fronta nacionalnog oslobođenja Kampučije (1970.-1975.)

¹⁶ William Shawcross, *Usputna predstava: Kissinger, Nixon i razaranje Kambodže* (Opatija : Otokar Keršovani, 1980.), 50.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Milutinović, *Demokratska Kambodža*, 9.

¹⁹ Peter Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.* (Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2003.), 521.

²⁰ Daniel George Edward Hall, *A history of South-East Asia* (New York : St. Martin's Press, 1968.), 880.

²¹ Shawcross, *Usputna predstava*, 52.

om, a od SAD-a je dobio pomoć za navodnjavanje, obrazovanje, zdravstvo, izgradnju cesta, održavanje vojske te hitnu opskrbu rižom kada bi kambodžanska žetva propala. Međunarodna komisija za nadzor i kontrolu, postavljena prema Ženevskim sporazumima, vidjela je kambodžansku nezavisnost kao „uspješnu priču“, ali Sihanuk je bio puno manje zadovoljan razvojem situacije te zabrinut oko svega onog što treba učiniti kako bi sačuvao neutralnost svoje zemlje od širenja Vijetnama i Tajlanda s kojim je Kambodža imala sporne granice.²²

Sihanuk je pokušavao stabilizirati Kambodžu stvaranjem neutralne vladajuće koalicije te je smatrao da na taj način može prevladati suparništva i nesuglasice unutar zemlje. Ipak, šezdesetih godina situacija se naglo počinje pogoršavati, jer se unatoč Sihanukovim nastojanjima u zemlji sve više osjećalo raslojavanje. Sihanuk je počeo gubiti nekadašnju popularnost među seljaštvom, koje je postajalo sve nezadovoljnije neispunjenim obećanjima i feudalnim ustrojem sela.²³ Nakon što je 1966. formirana najkonzervativnija vlada do tada, 1967. izbila je pobuna seljaka u razvijenoj provinciji Batambang. Sihanuk je poslao novog premijera, generala Lon Nola, da u krvi uguši pobunu.²⁴ Takvo će nasilno gušenje pobune imati dugoročnije posljedice nego se Sihanuk mogao nadati.

3. Širenje Vijetnamskog rata na Kambodžu i Jugoslavija

Kao što je slučaj i na unutrašnjem planu, međunarodni položaj Kambodže postajao je sve kompliciraniji. Sihanuk je prekinuo odnose s SAD-om, a zbog povezanosti s Kinom i nesvrstanim zemljama imao je reputaciju „crvenog princa“.²⁵ U drugoj polovici šezdesetih godina, kineski premijer Zhou Enlai tražio je od Sihanuka da kambodžanska vlast dopusti prebacivanje kineske pomoći vijetnamskim ustanicima preko teritorija Kambodže. Sihanuk je na tu zamolbu nerado pristao, ali nije mogao ništa učiniti jer nije imao vojsku koja bi spriječila upade vijetnamskih ustanika.²⁶ Sukladno tome, Sjeverni Vijetnam koristio je Ho Chi Minhov put na kambodžanskoj granici za pomicanje trupa i zaliha iz komunističkog Sjevernog u Južni Vijetnam, što naravno, nije prošlo bez zamjerke SAD-a.²⁷ Nixon je zbog svog uvjerenja da će dobiti rat u Vijetnamu ukoliko se linije opskrbe Sjeverno-vijetnamske vojske prekinu, odlučio 1969. bombardirati Kambodžu. Iduće su godine američke snage ušle

---

²² Hall, *A history of South-East Asia*, 881.

²³ Maroje Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina* (Zagreb: Alfa, 1987.), 111.

²⁴ Shawcross, *Usputna predstava*, 68.

²⁵ Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata* (Zaprešić: Fraktura, 2011.), 140.

²⁶ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 111.

²⁷ John Ashley Soames Grenville, *A history of the world in the twentieth century*. Sv. 2, *Conflict and liberation* (Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997.), 625.

na njen teritorij.²⁸

Napad na Kambodžu započeo je u ožujku 1969., a bombardiranja su se počela ponavljati iako se trebalo raditi o tajnom i jednokratnom bombardiranju. Do reakcije iz Phnom Penha nije došlo, pa su postavljeni novi ciljevi bombardiranja na kambodžanskom teritoriju, a cijela je operacija dobila ime „Operacija jelovnik“. Tijekom proljeća i ljeta 1969. izvršeno je oko 1300 bombarderskih letova nad Kambodžom, čime je njen suverenitet ozbiljno narušen. Cilj SAD-a navodno je bio uništiti glavni štab vijetnamskih ustanika, koji unatoč žestokom bombardiranju nije uništen. Kasnije se pokazalo da ga uopće nije bilo u bombardiranoj zoni. Zbog opsežnog bombardiranja ipak je došlo do problema u opskrbi vijetnamskih jedinica, zbog čega se vijetnamska vojska iz neposrednih pograničnih područja počela povlačiti dublje u unutrašnjost Kambodže. Sve učestaliji postali su njihovi incidenti s kambodžanskim vojnicima.

U Kambodži se, kao neposredna posljedica ovih događaja, počinje mijenjati i političko raspoloženje. Sihanuk je bio nezadovoljan činjenicom da vijetnamski ustanici sve više ulaze u unutrašnjost Kambodže, ali vijetnamsko rukovodstvo nije reagiralo na njegov zahtjev da povuku svoje vojnike.²⁹ Sihanuk nije mogao ništa učiniti. Zbog američkog bombardiranja i akcija čišćenja vijetnamskih snaga, u Kambodži sve popularnije postaju one snage koje su se protivile vladi koja dozvoljava ulazak stranih trupa u zemlju.³⁰

Dok se Sihanuk nalazio u inozemstvu, general Lon Nol i princ Sirik Matak, Sihanukov rođak, odlučili su izvesti državni udar. Ciljano su organizirali protuvijetnamske demonstracije, a demonstranti su opljačkali ambasadu Vijetnama i privremene vlade Južnog Vijetnama. Zatim je intervenirala vojska te je došlo do zahtjeva za energičnijim mjerama protiv vijetnamskih ustanika u Kambodži. Lon Nol naredio je da se uhite Sihanukove pristalice, nakon čega je sazvan parlament koji je srušio Sihanuka s vlasti.³¹ Sihanuk je ostavši bez vlasti otišao u Kinu, a katkada i Sjevernu Koreju. U Kraljevsku vladu nacionalnog jedinstva Kambodže, osnovanu u egzilu 5. svibnja 1970., ušli su osim Sihanuka i radikalni gerilci Crveni Kmeri. Od te su koalicije obje strane imale koristi, jer je Sihanuk donosio podršku Kine i međunarodni legitimitet, a Crveni Kmeri vojne snage potrebne za rušenje Lon

---

²⁸ Stojanović, *Rađanje globalnog sveta*, 325.

²⁹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 114.

³⁰ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 141.

³¹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 115.

Nola, kojega su podupirali Južni Vijetnamci.³² Dva dana nakon njenog osnivanja, Jugoslavija i još osam zemalja službeno su priznale tu vladu kao jedinog zakonitog predstavnika kambodžanskog naroda.³³ Odnos Jugoslavije s Crvenim Kmerima od tada je bio u usponu, dok je odnos sa Sihanukom, oduvijek dobar, ostao takav i dalje. Sihanuk je svom prijatelju Titu, kako ga je mnogo puta nazivao, kao i jugoslavenskim narodima, bio vrlo zahvalan na „iskrenoj podršci pravednoj borbi kmerskog naroda“.³⁴

Tokom borbe protiv Lon Nola i SAD-a, od 1970. do 1975., Jugoslavija je bezrezervno podržavala snage Sihanuka i Crvenih Kmera, pa je tako u zajedničkom jugoslavensko-kambodžanskom priopćenju 1972. istaknuto kako borba naroda Indokine ima i široko međunarodno značenje kao sastavni dio opće borbe za obranu nezavisnosti i mira u čitavom svijetu, a također je i podrška svim narodima koji se bore za iste ideale, za pravo na nezavisnost, slobodu i samostalno odlučivanje o vlastitoj sudbini. Ta su načela, ističe se, u isto vrijeme i načela politike nesvrstavanja.³⁵

Lon Nolova vlast i vojska, inferiorna naspram vojske Sjevernog Vijetnama, nije imala izbora osim zatražiti pomoć SAD-a. Učestala i vrlo razorna američka bombardiranja Kambodže potrajala su sve dok ih američki Kongres u kolovozu 1973. nije zabranio. Iako je bombardiranje usporilo napredovanje Crvenih Kmera, dovelo je do regrutiranja brojnog seoskog stanovništva kod kojeg je stvorena mržnja prema SAD-u.³⁶ U razdoblju od 1970. do 1975. snage Crvenih Kmera sve su više napredovale i zauzimale sve veći dio teritorija. Cilj Lon Nolovih snaga bio je osigurati putove za opskrbu hranom prohodnima, ali bez uspjeha. Lon Nolove jedinice imale su sve manje motivacije i želje za borbom, a vojsku su počeli popunjavati dječaci, dok je rukovođenje jedinicama postajalo sve lošije.³⁷ Bombardiranje Kambodže bilo je podosta nekontrolirano, a žestinu bombardiranja pokazuje podatak prema kojemu je 8% američkih borbenih letova 1970. bilo prisutno u Kambodži, dok je ta brojka iduće godine porasla na čak 14%.³⁸

---

³² Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*, 528.

³³ Milutinović, *Demokratska Kambodža*, 29.

³⁴ *Borba*, „Jugoslaveni su za patriote Kambodže veliki i vjerni prijatelji“ 28.11.1970.

³⁵ *Vjesnik*, „Potvrđena vitalnost i realnost nesvrstanosti“ („Zajedničko jugoslavensko-kambodžansko saopćenje“) 24.7.1972.

³⁶ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 548.

³⁷ Shawcross, *Usputna predstava*, 200.-201.

³⁸ *Ibid*, 218.

S obzirom na to da se politika SAD-a u Kambodži pokazala neuspješnom, nakon što su se američke snage povukle iz Vijetnama 1973., nije bilo izgleda da Kongres ponovno prihvati vojnu obvezu u Kambodži.³⁹ Zato je Kambodža prema odluci Kongresa potpuno isključena iz programa američke vojne pomoći, uz objašnjenje da će takav potez pomoći spašavanju života u toj zemlji. Zapravo je to značilo napuštanje Kambodže, ali je bilo i poprilična ironija, s obzirom na genocid koji je uskoro uslijedio.⁴⁰ Bez američke vojne pomoći, režim Lon Nola nije mogao opstati pod snažnim napadom komunističkih snaga.⁴¹

Jugoslavija nije imala diplomatske odnose sa vladom u Phnom Penhu za vrijeme vladavine generala Lon Nola, već je u razdoblju od 1970. do 1975. održavala odnose s vladom u egzilu, koju su činili Sihanuk i Crveni Kmeri. U travnju 1974. u Jugoslaviju je prvi put došla kambodžanska delegacija iz dijela zemlje koji je bio pod kontrolom Crvenih Kmera. Razgovaralo se o međunarodnim temama, nesvrstanoj orijentaciji Kraljevske vlade i Ujedinjene nacionalne fronte te o mogućnostima bolje suradnje dviju zemalja.⁴² Tito je prilikom tog susreta, u razgovoru s Khieu Samphanom, kasnije predsjednikom Demokratske Kampučije, rekao kako će protiv eventualnih novih napada SAD-a „dići glas i nesvrstane i druge miroljubive zemlje“. Istaknuo je kako one neće dopustiti da „imperijalisti rade što žele“, kao i da je veoma važno te podjednako efikasno da nastave borbu i na vojnom i na političko-diplomatskom planu. Tito je također rekao kako postoje velike sličnosti u karakteru i uvjetima u kojima se odvija sadašnja borba naroda Kambodže sa narodnooslobodilačkim ratom Jugoslavije te kako Kambodža sa sigurnošću može računati na prijateljstvo i podršku Jugoslavije.⁴³

Jugoslavija je uvijek s ponosom isticala kako je njezina pobjeda ostvarena vlastitim snagama, u čemu leži dobar dio podrške Demokratskoj Kampučiji nakon pobjede revolucije Crvenih Kmera. U više je navrata, posebice u razgovorima s rukovodstvom Demokratske Kampučije, spominjan taj bitan faktor, koji je za Jugoslaviju bio od velike važnosti.

Khieu Samphan, predstavnik Crvenih Kmera, u isto je vrijeme, u travnju 1974. došao u Peking. Dočekan je s visokim počastima te je rekao kako kompromis nije opcija, jer su sve ponude za mir lažne. Nakon tog susreta, od Kine je uspio dobiti povećanje vojne pomoći, uz

---

³⁹ Grenville, *A history of the world in the twentieth century*, 625.

⁴⁰ Henry Kissinger, *Diplomacija* (Zagreb : Golden marketing, 2000.), 645.

⁴¹ Shawcross, *Usputna predstava*, 331.

⁴² *Vjesnik*, „Tito primio Kijea Sampana“ 27.4.1974.

⁴³ AJ, „Zabeleška o razgovoru Predsjednika Republike Josipa Broza Tita sa potpredsjednikom vlade, ministrom nacionalne odbrane i komandantom oružanih snaga nacionalnog oslobodjenja Kambodže Kije Sampanom“, 26.4.1974.

pomoć koje su Crveni Kmeri mogli pojačati svoje akcije i na kraju odnijeti konačnu pobjedu.⁴⁴ Posljednja bitka za Phnom Penh započela je 1. siječnja 1975., a Lon Nolove snage odmah su se počele raspadati i nisu imale nikakvih izgleda, posebice zato jer su brojne jedinice do tog datuma već bile poražene, a količina municije sve se više smanjivala.⁴⁵ Crveni su Kmeri u Phnom Penh ušli ujutro 17. travnja, a za nekoliko sati zauzeli su sva strateška mjesta u gradu. Većina je stanovništva u trenutku njihovog dolaska osjetila olakšanje, ali ono je ubrzo nestalo.⁴⁶

Rat je stravično uništio Kambodžu. Prekinuta je poljoprivredna proizvodnja, stvoreno je na stotine tisuća izbjeglica koje su sa sela počeli bježati u Phnom Penh. Glavni je grad Kambodže prije rata imao 600 tisuća stanovnika, a na kraju rata čak 3 milijuna, što je činilo trećinu stanovništva cijele Kambodže.⁴⁷

4. Crveni Kmeri - nastanak, uspon, vodstvo i utjecaji

Komunistička partija Indokine osnovana je 1930. i na početku su je činili uglavnom Vijetnamci, a 1941. ona postaje ilegalna. Viet Minh je u to vrijeme djelovao i u Laosu te Kambodži, u kojoj nisu imali naročitog uspjeha. Kada je 1951. Indokineska komunistička partija razdvojena na tri ogranka, u Kambodži nastaje Revolucionarna narodna stranka Kambodže, najslabija od sve tri indokineske partije. Nakon ženevske konferencije 1954., dio kambodžanskih komunista pristao je uz Sihanukovu političku liniju, kako se to zahtijevalo nakon konferencije, te su pristali na neutralnost Kambodže. Drugi se dio, koji se opredijelio za komunizam, povukao s Viet Minhom u Hanoj i sve se više provijetnamski orijentirao.⁴⁸

Svi komunisti nisu otišli u Hanoj, već ih je dio ostao u šumama na području Kambodže. U pedesetim i šezdesetim godinama kambodžanska komunistička partija nije imala nikakvog uspjeha. Bili su iscrpljeni životom u džungli, kao i činjenicom da KP Vijetnama surađuje sa Sihanukom, čiji su politički uspjesi, postizanje nezavisnosti i podizanje životnog standarda stanovništva, bili znatni u ovom razdoblju. Nakon što je Sihanuk počeo proganjati komuniste, sve ih više bježi u šume ili planine i time se stvara prava jezgra Crvenih Kmera, izuzetno zatvorena i povezana po klasi, obrazovanju i bračnim vezama.⁴⁹

---

⁴⁴ Shawcross, *Usputna predstava*, 331.

⁴⁵ Ibid, 339.

⁴⁶ Shawcross, *Usputna predstava*, 359.

⁴⁷ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 117.

⁴⁸ Shawcross, *Usputna predstava*, 236.

⁴⁹ Ibid, 237.

Vođe Crvenih Kmera stekle su obrazovanje na sveučilištima u Parizu, a po povratku u Kambodžu, u brdima na sjeveroistoku zemlje organizirali su čvrstu i discipliniranu vojnu snagu sastavljenu uglavnom od nepismene ili polupismene mladeži koja je pripadala najsiromašnijem seljaštvu. Ti su vojnici, većinom vrlo mladi, naučeni da mrze sve koji su drugačiji od njih, naročito stanovnike gradova i vijetnamsku manjinu u zemlji.⁵⁰ Vojnici su regrutirani iz najzabačenijih dijelova zemlje, velik broj i među planinskim plemenima. Bili su krajnje jednostavno opremljeni, nosili su samo oružje, crnu pidžamu i sandale napravljene od automobilskih guma.⁵¹

Vođa Crvenih Kmera, Pol Pot, pravim imenom Saloth Sar, rođen je 1928. u provinciji Kompong Thom. Jugoslavenskim je novinarima koji su posjetili Kambodžu rekao da je iz seljačke obitelji, kao mlad je radio na polju, a zatim proveo šest godina u budističkoj pagodi, nakon čega je u Phnom Penhu pohađao tehnički koledž. Zatim je otišao u Pariz, gdje se pridružio grupi drugih kambodžanskih studenata. Studij mu nije najbolje išao jer se počeo zanimati za politička pitanja i proučavati marksizam. Putovao je po Europi odlazeći na ljevičarske skupove, a bio je i u Jugoslaviji 1950. na radnoj akciji.⁵²

Osim zbog Sihanukovih stalnih represija, kao i uspjeha na političkom planu, postojali su i bitniji razlozi zbog kojih Crveni Kmeri nisu imali naročitog uspjeha prije 1970. Naime, seljaci, od kojih se kasnije pretežito sastojala vojska Crvenih Kmera, u tom trenutku još uvijek nisu bili dovoljno nezadovoljni i siromašni da bi se odlučili na veliku pobunu, a 90% njih posjedovalo je i ponešto zemlje. Također, u vrijeme puča 1970. kojim je svrgnut Sihanuk, još su uvijek bili dosta slabi.⁵³ Crveni su Kmeri do sredine 1971. surađivali sa Sihanukovim snagama te su zauzimali dijelove zemlje koje su napustile snage Lon Nola. Od druge polovice iste godine počinju se udaljavati od Sihanuka, ali i vijetnamskih komunista te su započeli kolektivizaciju. U posljednjoj fazi, od početka 1973., nakon što su u siječnju potpisani Pariški sporazumi⁵⁴, Crveni Kmeri postaju sve samostalniji, a tada započinje i transformacija zemlje koja će kulminirati njihovim dolaskom na vlast 17. travnja 1975.⁵⁵

---

⁵⁰ Richard Pipes, *Komunizam : povijest intelektualnog i političkog pokreta* (Zagreb: Alfa, 2006.), 168.

⁵¹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 123.

⁵² Ibid, 119.

⁵³ Shawcross, *Usputna predstava*, 244.

⁵⁴ 27. siječnja 1973. u Parizu je potpisan sporazum o završetku rata i uspostavi mira u Vijetnamu (<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=29877> , 05.06.2018)

⁵⁵ Shawcross, *Usputna predstava*, 247.

Kada su Crveni Kmeri došli na vlast, moglo se vidjeti pod čijim su utjecajem djelomično bili. S obzirom na zajedničku povijest, vijetnamski je komunizam ostavio određene utjecaje na kambodžanski. Potrebno je napomenuti kako je velik dio metoda vijetnamskih komunista potjecao iz Kine. Kambodžanska metoda koja podsjeća na vijetnamske svakako je opsesija tajnovitošću, a oba su komunizma također igrala na kartu nacionalizma koji se na kraju nametnuo kao središnji faktor te je bilo vidljivo snažno militarističko skretanje, tipično za ratne komunizme.⁵⁶ Odmah nakon dolaska Crvenih Kmera na vlast, velik je broj kineskih stručnjaka došao u Phnom Penh, a čini se i da je kolektivizacija sela izvršena prema kineskom uzoru, a preuzeta je i prehrana u zajedničkoj kuhinji, kolektivizacija osnovnih stvari, skoro potpuna koncentracija na jednu ili dvije grane proizvodnje, nerealni ciljevi, itd. Naravno, puno je toga bilo drugačije nego u Kini, primjerice ondje su gradovi imali glavnu ulogu u razvoju zemlje, a stručnjaci su bili vrlo cijenjeni. Također, u Kini i Vijetnamu partije su pokušavale preodgojiti kadrove bivše vlasti, natjerati ih da razmišljaju i ponašaju se u skladu s pravilima novog režima. Crveni su Kmeri vjerovali kako je to nemoguće.⁵⁷

5. Režim Crvenih Kmera – prvi potezi

U ožujku 1975., mjesec dana prije nego su Crveni Kmeri preuzeli vlast u Kambodži, ambasador Kambodže u Jugoslaviji Huot Sambath rekao je jugoslavenskim novinarima kako na „oslobođenom“ teritoriju Kambodže nema nepotrebnog luksuza, ali se život odvija u atmosferi slobode, bez klasne, vjerske ili neke druge diskriminacije. Također je rekao kako kompletna vlada funkcionira u svim resorima – postoji ministarstvo obrane, financija, privrede, unutrašnjih poslova, obrazovanja, zdravlja, itd. Mnogi pisci, slikari, profesori i drugi kulturni radnici nalaze se na oslobođenom teritoriju ili su u redovima oslobodilačkih snaga te su okosnica kulturnog života među borcima i narodom. Ambasador je istaknuo kako u Kambodži više neće biti klasne, političke i vjerske podjele, a svaka će osoba imati dovoljno hrane, odjeće, stan, besplatnu medicinsku pomoć i školovanje.⁵⁸ Vrlo će se brzo pokazati da je ambasador bio potpuno u krivu.

Dana 17. travnja 1975., Crveni Kmeri ušli su u Phnom Penh, glavni grad Kambodže. U 7 sati ujutro, prvo su napadnuti kineski dućani, a zatim je započela i opća pljačka. Vojska je

---

⁵⁶ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 591.

⁵⁷ Francois Ponchaud, *Cambodia Year Zero* (New York: Holts Rinehart and Winston, 1978.), 51.

⁵⁸ *Oko*, „Kambodža danas i sutra“ („Intervju ambasadora Kraljevine Kambodže „Oku““) 17.3.1975

ispraznila vojnu bolnicu, istjeravši iz nje liječnike i medicinske sestre, kao i bolesne i umiruće.⁵⁹ Uskoro su i druge bolnice ispražnjene, a ljudi su istjerani iz bolnica izlazili na temperature od gotovo 40 stupnjeva, dok su neki gurali krevete na kojima su bili teško bolesni. Svi su arhivi i spisi u Phnom Penhu uništeni, dok su knjige bacane u rijeku Mekong ili paljene na obalama. Papirnati novac iz banke bio je spaljen. Automobili, motori i bicikli svima su oduzeti. Mnoga su pogubljenja izvršena odmah, po prijekom postupku.⁶⁰ Zanimljivo je da su uništavani svi identifikacijski dokumenti, tako da su mnogi nepodobni, primjerice bivši funkcionari i vojnici, mogli izmisliti nove podatke čime im je bila povećana mogućnost za preživljavanje.⁶¹

Evakuacija iz Phnom Penha bila je već od 12. travnja moguća samo helikopterom. Velik broj najviših dužnosnika bivšeg režima odlučio je ostati u zemlji, uključujući princa Sirika Mataka.⁶² Velika grupa stranaca, kao i Kambodžana koji su na neki način bili povezani s tim strancima, otišla je u francusku ambasadu u Phnom Penhu. Crveni Kmeri okružili su ambasadu i zahtijevali da svi izađu iz nje, što je francuski vicekonzul, najviši diplomatski službenik, odbio.⁶³ Crveni su Kmeri smislili posebno pravilo za parove u miješanim brakovima: ako je muškarac bio Francuz, njegova je žena Kambodžanka mogla s njim ostati u ambasadi, ali ako je muž bio Kambodžanin, morao je otići, a njegova žena Francuskinja, kao i djeca, mogli su ostati ako žele.⁶⁴ Oko šesto Kambodžana izašlo je iz ambasade, uključujući i princa Sirik Mataka, koji je odmah ubijen. Stranci su ostali u ambasadi još četrnaest dana, nakon čega su Crveni Kmeri zatvorili zemlju za strance. Iduće se tri godine neće znati gotovo ništa o događajima u Kambodži.⁶⁵

O tim se promjenama u početku nije mnogo znalo ni u Jugoslaviji, koja je smatrala kako će promjene koje provode Crveni Kmeri biti progresivne. Nakon Izvanrednog nacionalnog kongresa Kambodže koji je održan 25.-27. travnja 1975., smatralo se kako je najbitnija karakteristika tog dokumenta korak naprijed u javnom definiranju socijalnog opredjeljenja Crvenih Kmera, jer u dokumentu navode odlučujuću ulogu siromašnih masa, istinsku demokraciju te društvo jednakosti, što se moglo shvatiti kao nagovještaj izvjesnih

---

⁵⁹ Paul Johnson, *Moderna vremena : povijest svijeta od 1920-tih do 2000.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007.), 681.

⁶⁰ Ibid, 682.

⁶¹ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 550.

⁶² Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 141.

⁶³ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 126.

⁶⁴ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, 14.-15.

⁶⁵ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 127.

reformi.⁶⁶

S obzirom na to da se ubrzo pokazalo kako Demokratska Kampučija vodi specifičnu politiku, Jugoslavija nije mogla biti zadovoljna s radikalnom mjerama na unutrašnjem planu koje su počeli provoditi Crveni Kmeri, kao niti s njihovom gotovo nepostojećom vanjskom politikom. Već se krajem 1975. smatralo kako su prve mjere koje je rukovodstvo počelo provoditi na liniji „radikalnih socijalnih i ekonomskih transformacija“. Također, aktivnost na međunarodnom planu bila je svedena na minimum, a jedine značajnije akcije bile su obraćanje generalnom sekretaru UN-a sa zahtjevom da Kambodža zauzme mjesto u svjetskoj organizaciji, kao i misija ministra vanjskih poslova u nekoliko zemalja, uključujući Jugoslaviju, zbog objašnjenja teškoća koje Kambodža ima u odnosima s Vijetnamom. Kambodža je također afirmirala poznati princip nezavisnosti i nesvrstanosti, ali njeni odnosi s nesvrstanim zemljama svodili su se na usputne kontakte posredstvom izaslanika koji stalno borave u inozemstvu. Zabrinjavajući su bili i loši odnosi s većinom zemalja, koji uglavnom nisu niti postojali, a postojala su i nagađanja da su odnosi između Crvenih Kmera i Sihanuka nejasni.⁶⁷ Uskoro će se saznati više o tim odnosima, koji za Sihanuka nisu donijeli ništa dobro.

6. Sihanuk

Sihanuk, koji je u trenutku ulaska Crvenih Kmera u Phnom Penh boravio izvan zemlje, nije bio službeno obaviješten o zauzimanju Phnom Penha od strane Crvenih Kmera te je postalo jasno da za njega nema mjesta u novoj državi. Nisu željeli da se Sihanuk vrati u zemlju, jer je njegova popularnost mogla negativno utjecati na stabilizaciju njihovog režima. Kina je zahtijevala da se Sihanuk vrati u zemlju, pa su Crveni Kmeri konačno pristali na njegov povratak u listopadu 1975. i obećali mu da će biti doživotni šef države.⁶⁸ Sihanuk je srdačno dočekan, jer je u tom trenutku za Crvene Kmere predstavljao međunarodno priznanje. Ubrzo je otišao u UN, a u studenom i na turneju u 11 država svijeta, uključujući i Jugoslaviju.⁶⁹

---

⁶⁶ DA MIP RS, PA-1975., F-74. Ambasada SFRJ Hanoj, br. 187., 2.5.1975. „Glavni elementi saopštenja o vanrednom nacionalnom kongresu Kambodže (25.-27. April)“

⁶⁷ AJ, SSVF, povjerljivo br. 457311, 25.11.1975. „Platforma nezvanične posete Jugoslaviji princa Norodoma Sihanuka, šefa države Kambodže“

⁶⁸ Shawcross, *Usputna predstava*, 371.

⁶⁹ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 142.-143.

Jugoslavensko je rukovodstvo bilo svjesno loših odnosa u koaliciji između Sihanuka i Crvenih Kmera. Već u travnju 1974., povodom prijema državne delegacije Kambodže, zaključeno je kako su prihvaćanjem Sihanuka i platforme Ujedinjenog fronta nacionalnog oslobođenja, Crveni Kmeri osigurali širu osnovu za okupljanje masa u svoje redove. Ipak, upozorava se da je savezništvo Crvenih Kmera i Sihanuka već dolazilo i još uvijek dolazi u ozbiljne krize jer Sihanuk teško prihvaća da su Crveni Kmeri glavni i odlučujući faktor u Kambodži, kako vojni, tako i politički te će to sigurno biti i ubuduće. Ta neslaganja, zaključuje se, ipak nastoje potisnuti u drugi plan, kako bi dobili bitku za konačno oslobođenje zemlje.⁷⁰

Neposredno prije dolaska Crvenih Kmera na vlast, u travnju 1975., jugoslavenski ambasador u Kini Drulović razgovarao je sa Sihanukom, koji je rekao kako neće biti izdajnik svojih prijatelja komunista, koji su veliki patrioti i koji su se veoma hrabro borili za slobodu i nezavisnost. Sihanuk je od Khieu Samphana dobio poruku da niti on, niti dio vlasti koji je u Peking, kao ni strani diplomati, neće odmah ići u Phnom Penh, jer je grad pun raznih neprijatelja. Zna se kako Crveni Kmeri zapravo nisu htjeli da se Sihanuk vrati u Kambodžu, što je primijetio i jugoslavenski ambasador, koji je stekao utisak da Sihanuk nije siguran „da to tako treba biti“ te je govorio „sa sjetom u glasu“.⁷¹ U drugom izvještaju iz Pekinga, također iz travnja, navedeno je kako neke izjave i komentari koje Sihanuk daje u posljednje vrijeme sve više potvrđuju mišljenja kako je nezadovoljan sadašnjim tretmanom od strane Crvenih Kmera. Neki od njegovih komentara novinarima u Peking, odavali su „rezigniranost i nezadovoljstvo“, a također je rekao kako mu je bolje i ugodnije u Peking. Mogao se steći utisak da ga Crveni Kmeri u ovom trenutku drže po strani od razvoja događaja u Kambodži.⁷²

Krajem 1975., Služba za vanjskopolitička pitanja primjećuje kako je Sihanuk u posljednje vrijeme sve više izoliran, a s njim je ostalo svega nekoliko suradnika od onih s kojima je proveo nekoliko godina u Peking. Većina je odbila vratiti se u Kambodžu te su otišli u Pariz. I u Jugoslaviju je došlo nekoliko članova Sihanukove obitelji, koje navodno nisu htjeli primiti u Kambodžu, a izgleda da ni oni sami nisu tamo htjeli ići. Smatralo se kako Crveni Kmeri kontroliraju situaciju te im Sihanukovo prisustvo nije potrebno niti poželjno, čega je Sihanuk svjestan. Ipak se pretpostavljalo da će Sihanuk ostati lojalan novom režimu te

---

⁷⁰ AJ, Služba za vanjskopolitička pitanja 25.4.1974. (prema materijalu SSVP-a). Informacija o Kambodži povodom prijema državne delegacije Kambodže.

⁷¹ AJ, Služba za vanjskopolitička pitanja – Peking, br. 191., 6.5.1975. Razgovor jugoslavenskog ambasadora u Kini sa princem Sihanukom u Peking, 14.4.1975.

⁷² DA MIP RS, PA-1975., F-74. Ambasada SFRJ Peking, br. 218., 24.4.1975. „Iz Pekinga o Sihanukovoj poziciji“

se vjerovalo da će Crveni Kmeri znati cijeniti njegov međunarodni ugled i iskoristiti podršku koju mogu dobiti preko njega. Zato je kambodžanska vlada službeno sudjelovala u organizaciji Sihanukove turneje u više zemalja, prije svega nesvrstanih.⁷³

Sihanuk je u prosincu 1975. doputovao u Jugoslaviju, ali sada se pazilo kakav će tretman dobiti s obzirom na loše odnose s vladajućim režimom u Phnom Penhu. Prilikom priprema za njegov posjet, zbog neizvjesnosti u pogledu Sihanukove uloge i mjesta u novom režimu, kao i krajnjeg ishoda procesa koji su se odvijali u rukovodstvu Kambodže, zaključeno je kako bi posjet trebalo održati u granicama tradicionalnog prijateljstva i srdačnosti, uz odmjereno izvještavanje o Sihanukovom posjetu u medijima, primjerice bez izvještaja o završnim razgovorima. Također je postojao problem treba li u program posjete uključiti članove Sihanukove obitelji, sina i dva zeta koji su tada bili na školovanju u Jugoslaviji, s obzirom na njihov nepoznati stav u pogledu povratka u Kambodžu.⁷⁴

Kada je Sihanuk krajem prosinca 1975. posjetio Jugoslaviju, pred Titom nije pokazivao otvorene znakove neslaganja s režimom Crvenih Kmera, već je iznosio stajališta koja se uglavnom poklapaju s njihovima. Rekao je kako su Jugoslavija i Kina najpouzdaniji prijatelji Kambodže te žele suradnju samo s prijateljskim zemljama, a ne kao Vijetnam, koji rješenje za svoje probleme traži u suradnji sa većim brojem zemalja i međunarodnim organizacijama. Time je pokazao da govori upravo ono što je stav Crvenih Kmera a ne njegov osobni, imajući u vidu Sihanukovu nekadašnju politiku suradnje sa što više zemalja.

Tito, sumnjičav prema novom načinu života u Kambodži, nije se ustručavao pitati kako je moguće voditi brigu o vojnim invalidima, kojima su često potrebna i veoma složena pomagala, u potpunosti na nivou sela. Sihanuk je odgovorio da država brine o tome, u unutrašnjosti zemlje postoje grupe za solidarnost koje brinu o invalidima, a unutar tih grupa postoje odbori koji od države traže ono što sami ne mogu osigurati. Rekao je kako u Kambodži trenutno ne postoje veliki centri za rehabilitaciju invalida.

Nadalje, ističe kako se stvari rješavaju decentralizirano u svim domenama, dok su u gradovima ostale samo tvornice te tvornički radnici koji žive bolje nego ikad, a smješteni su u napuštenim vilama buržoazije. Sve se ostalo rješava na nivou seoske zajednice te su na taj način, tvrdi Sihanuk, postigli velike uspjehe u normalizaciji života, organizaciji zdravstvene službe, prosvjeti i obrazovanju. Dodaje kako u Kambodži nema više nepismenih, a većinu lijekova i drugih potrepnosti sami osiguravaju korištenjem ljekovitih trava i organizacijom

---

⁷³ AJ, Služba za vanjskopolitička pitanja, 6.11.1975. Bilješka o Sihanukovom predstojećem posjetu Jugoslaviji.

⁷⁴ AJ, SSVP, povjerljivo br. 457311, 25.11.1975. „Platforma nezvanične posete Jugoslaviji princa Norodoma Sihanuka, šefa države Kambodže“

vlastite proizvodnje. Navodi kako ne postoji novac niti novčana privreda, sve se radi na bazi solidarnosti i dobrovoljnog rada te se podjednako zadovoljavaju potrebe svakog pojedinca. Čak i strana diplomatska predstavništva dobivaju dnevne sljedove prehrambenih proizvoda. Tito je na sve to rekao kako je dobro da se Jugoslavija što bolje upozna s njihovim metodama rada. Sihanuk je dodao kako mu je Ceausescu na to rekao da su Kambodžanci uveli „najekstremniji levi komunizam“.⁷⁵

Sihanuk je rekao kako sadašnji poredak i stanje u zemlji nije on kreirao, već je samo obavještavan o svim promjenama, a kad se vratio u zemlju sve je već funkcioniralo. Sve se radi, tvrdi Sihanuk, na način da odgovara najširim narodnim masama, a u selima nema niti struje, jer nije potrebna. Kaže kako im je Irak nudio naftu, ali Sihanuk je to odbio rekavši da ako bi imali više nafte, to bi samo otvorilo apetite za posjedovanjem automobila, a oni nisu potrebni jer svi hodaju ili se voze biciklima.⁷⁶ S obzirom na Sihanukov nekadašnji stil života, zvuči gotovo nevjerovatno da bi sve ovo mogli biti njegovi osobni stavovi. Sihanuk će uskoro završiti u kućnom pritvoru, što će pokazati da se s novim režimom nije mogao složiti.

U jugoslavenskim se medijima ništa nije govorilo o neslaganju Sihanuka s novim režimom. Prilikom njegovog posjeta Jugoslaviji, izvješteno je samo o tome kako je Sihanuk istaknuo da Jugoslavija pripada najužem krugu prijateljskih zemalja, s kojima Kambodža želi svestranu suradnju i u koje ima puno povjerenja. Sihanuk je, navodi se, izložio filozofiju nove politike, čiju osnovu predstavljaju unutrašnje snage zemlje, a također je informirao domaćine o kambodžanskoj revoluciji i izgradnji unutrašnjeg sistema. Bilo je riječi i o problemima razvoja poljoprivrede i industrije te o drugim oblicima privredne i društvene djelatnosti.⁷⁷

Komentari nakon Sihanukove posjete govore o tome da je jugoslavensko rukovodstvo itekako bilo svjesno Sihanukove stvarne pozicije te odvijanja unutrašnjih procesa u Kambodži bez Sihanukovog prisustva i utjecaja. Navodi se kako je bilo očigledno da prilikom posjete „*nije imao čvršćih ovlašćenja vlade i zato je u svojim izlaganjima i pristupu budućoj saradnji ostajao u načelnim okvirima, upućujući da se o konkretnim programima i vidovima saradnje razgovara sa rukovodstvom u Pnom Penhu.*“ S druge strane, prema jugoslavenskim procjenama, vlada u Phnom Penhu je, izvještavajući o posjetu Sihanuka Jugoslaviji, dala u

---

⁷⁵ AJ, SSVP, IX uprava, 22.12.1975. „Beleška o razgovoru predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita sa šefom kambodžanske države i predsjednikom Fronta nacionalnog jedinstva Kambodže Samdek Norodom Sihanukom, na Brionima 17. decembra 1975.“

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ *Vjesnik*, „U jugoslavensko-kambodžanskim razgovorima na Brionima u srijedu obavljena je svestrana razmjena mišljenja, kako o suradnji dvije prijateljske zemlje, tako i o njihovoj zajedničkoj aktivnosti u međunarodnom životu“ 18.12.1975.

dovoljnoj mjeri podršku općim stavovima koje je iznio Sihanuk. Primijećeno je i da je Sihanuk na općenit način iznosio priznate stavove o pitanjima međunarodnog položaja i aktivnosti Kambodže zasnovane na principima nezavisnosti i nesvrstanosti. U Jugoslaviji je također uočeno kako to nisu Sihanukovi osobni stavovi, ali „u svom postavljanju prema promenama u Kambodži koje se odvijaju kao rezultat pobjedonosnog ishoda revolucionarne borbe, bio je principijelan i korektan, stavljajući interese zemlje iznad svojih ličnih“.⁷⁸

Nakon što se s putovanja vratio u Phnom Penh, Crveni Kmeri ga stavljaju u kućni pritvor i potpuno ga izoliraju, a na kraju mu je i petero djece ubijeno pod njihovim režimom.⁷⁹ Razlog tomu je i smrt Zhou Enlaia 1976. gdje posljedično gubi zaštitu koju mu je Kina nekad pružala. Iako mu je obećano da će doživotno biti na čelu države, smijenjen je, a njegovo je mjesto šefa države zauzeo Khieu Samphan. U sljedećih više od godinu dana Sihanuk se niti jednom nije pojavio u javnosti, pa su se njegovi prijatelji u zapadnim zemljama počeli pitati je li uopće još živ. Predsjednik Tito, nakon neuspjelih pokušaja nekih drugih osoba, inzistirao je da jugoslavenskom ambasadoru pokažu Sihanuka kako bi se uvjerio da je dobro, što je na kraju i učinjeno.⁸⁰

7. Radikalne promjene - život u Demokratskoj Kampučiji

Pražnjenje gradova, koje je započelo već i prije ulaska Crvenih Kmera u Phnom Penh, bilo je šokantno ne samo za stanovnike grada, već i za svjetsku javnost. Crveni su Kmeri takav postupak opravdavali mogućnošću američkog bombardiranja te potrebom za osiguravanjem prehrane stanovništva, što se moglo izvesti jedino izvan grada.⁸¹ Evakuacija gradova ne može se objasniti samo potrebom za hranom, jer iako je to u Phnom Penhu bio nepremostiv problem, u drugim gradovima, primjerice Batambangu, nije bilo prehrambenih problema, ali je grad ipak ispražnjen.⁸² U roku od tjedan dana svi su gradovi u Kambodži bili ispražnjeni. Četiri milijuna ljudi, tj. 60% stanovništva, bilo je prisiljeno živjeti u izuzetno teškim uvjetima te iscrpljivano dugim i teškim radom, kao i oskudnom prehranom. Osnovne i srednje škole većinom nisu radile.⁸³

Pod novim se režimom Crvenih Kmera bilo potrebno odreći svih blagodati i navika,

---

⁷⁸ AJ, SSVP, strogo povjerljivo br. 438/76, 6.1.1976. „Izveštaj o prijateljskoj poseti Jugoslaviji šefa države Kambodže Norodoma Sihanuka, sa suprugom i pratnjom, od 16. do 19. decembra 1975. godine“

⁷⁹ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 142.-143.

⁸⁰ Shawcross, *Usputna predstava*, 373.

⁸¹ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 550.

⁸² Shawcross, *Usputna predstava*, 364.

⁸³ Pipes, *Komunizam*, 169.

kao i slobode koju su ljudi prethodno imali. Primjerice, postojale su stroge norme odijevanja i ponašanja, a trebalo je i sudjelovati na beskonačnim sastancima koji su morali biti praćeni s potpunom pozornošću. Prvo pravo građana, određeno prema Ustavu iz 1976., bilo je pravo na rad. U takvoj atmosferi nestanka svega što je dotad bilo poznato i općeprihvaćeno, dolazi u početnim razdobljima do velikog broja samoubojstava, što svakako ne treba čuditi.⁸⁴

Ravnoteža seoskog života narušena je priljevom velikog broja ljudi iz gradova. Sada su postojale dvije grupe seljaka, *stari* i *novi*. *Stari* ili *domaći*, nazivali su se još i 70, jer su u velikoj većini bili pod kontrolom Crvenih Kmera od početka rata, dok su *novi* nazivani 75 ili 17. *travanj*. *Stari* su bili u boljoj poziciji, jer su samo su oni imali određena prava, primjerice mogli su jesti prije drugih ili obrađivati mali komad vrta.⁸⁵ Područja s više novih ljudi imala su više poteškoća, jer ondje nije bilo prethodne institucionalizacije moći, stanovništvo je bilo neiskusno u poljoprivredi, a tlo lošije kvalitete. Tu su kvote rijetko bile dostizane usred šokantne smrtnosti od gladi ili bolesti, na što su neki lokalni režimi odgovarali povećanjem nasilja, očajnički pokušavajući doseći visoke kvote, jer bi u suprotnom stradali u čistkama centra partije zbog toga što su bili previše popustljivi ili korumpirani.⁸⁶ Iako su Crveni Kmeri 1975. imali rasprostranjenu podršku *starih* u svojim baznim područjima, krenuli su je gubiti s povećanjem broja svojih strogih pravila, na što bi naravno odgovorili represijom.⁸⁷

Crveni Kmeri provodili su stalne deportacije i premještanja stanovništva, za koje je postojalo nekoliko razloga. Prvo, željeli su spriječiti potencijalno prijeteću povezanost između *starih* i *novih*, ili između *novih* međusobno. Drugo, željeli su uspostaviti potpunu kontrolu nad kretanjem stanovništva zbog što učinkovitijeg izvođenja velikih radova. Također, željeli su da što više radno nesposobnih ljudi umre, a evakuacije su bile vrlo iscrpljujuće s obzirom na bolest i pothranjenost koja je vladala.⁸⁸ Očaj koji je režim Crvenih Kmera prouzročio među stanovništvom, vidljiv je prema izuzetno velikom broju izbjeglica u više zemalja. Primjera radi, u studenom 1976. u Tajland je izbjeglo 23 tisuće ljudi, dok se u listopadu 1977. u Vijetnamu nalazilo 60 tisuća izbjeglica. Ovaj bi broj svakako bio i mnogo veći da bijeg nije sa sobom nosio rizik od potencijalnog hvatanja, čija je sigurna posljedica bila smrt, a sve to uz ponekad i višetjedno lutanje kroz džunglu u uvjetima potpune iscrpljenosti.⁸⁹

---

⁸⁴ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 565.

⁸⁵ Ibid, 551.

⁸⁶ Michael Mann, *The dark side of democracy : explaining ethnic cleansing* (New York : Cambridge University Press), 2005., 349.-350.

⁸⁷ Ibid, 344.

⁸⁸ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 552.

⁸⁹ Ibid, 554.

Manjine, poglavito vijetnamska i kineska, bile su označavane kao trgovci i građani što je u velikoj mjeri povećavalo njihovu smrtnost, iako su razlozi naravno bili i nacionalističke prirode. Mržnja protiv Vijetnama postala je središnja tema propagande. Od sredine 1976., Vijetnamci više nisu mogli napustiti Kambodžu te su se njihova ubojstva proširila. Prema jednom dekretu, u Demokratskoj Kampučiji postojala je samo jedna nacija, tj. kmerska i jedan jezik, kmerski, pa su nacionalne manjine morale zaniijekati svoju nacionalnost. Što se tiče muslimana, džamije su razorene ili prenamijenjene, a molitve zabranjene. Iako je u zemlji vladala nestašica mesa njima se, ponekad i po dva puta mjesečno, na jelovniku našla svinjetina te su morali uzgajati svinje, a ako bi odbili, bili bi osuđeni na smrt.⁹⁰

Propaganda je bila puna antibudističkih slogana, poput: „*Molite se Budi i čekajte da vam on da nešto za jesti!*“, ili „*Budizam nije dobar za ništa, on neće odvesti zemlju naprijed. Što god kažete ili ne kažete u svojim molitvama neće promijeniti kako riža raste*“ te „*Budizam je uzrok slabosti naše zemlje*“.⁹¹ Redovnici koji se nisu htjeli odreći svog redovništva bili su sustavno eliminirani.⁹²

Obrazovanje se često sastojalo samo od tečajeva čitanja, pisanja i učenja revolucionarnih pjesama, ponekad samo nekoliko sati dnevno, a učitelji su i sami često jedva bili pismeni. Praktična su se znanja pod vlašću Crvenih Kmera jedina cijenila.⁹³ Pothranjenost se također koristila kako ljudi ne bi pokušali pobjeći, a razmišljajući samo o prehrani nisu mogli o ničem drugom misliti niti išta osporavati. Također, pothranjenost i slabost organizma pogodovali su brojnim bolestima, posebice dizenteriji. Bolesni nisu smjeli prestajati raditi, sve dok nisu morali biti odvedeni u bolnicu, gdje im je prijetila epidemija, dok su obroci smanjivani za pola.⁹⁴

Režim je od ljudi zahtijevao da uopće nemaju privatni život, a partija im je određivala bilo kakvo djelovanje. To je bilo potpunoj suprotnosti sa stanjem u partiji, koja je djelovala u uvjetima konspiracije i tajnovitosti. Primjerice, postojanje KP Kampučije službeno je objavljeno tek 27. rujna 1977., a sve informacije o Pol Potu bile su strogo čuvana tajna. Njegovo se pravo ime nije znalo, sve dok zapadne tajne službe nisu otkrile kako je on zapravo Saloth Sar, otprije poznati komunistički borac. Pol Pot nije želio da se o njemu bilo što sazna kako bi iz sjene mogao širiti svoju moć, pa zato nije postojala njegova službena biografija, bista niti službeni portret. Nije postojalo ništa što bi u njegovom slučaju govorilo o kultu

---

⁹⁰ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 560.-561.

⁹¹ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, 131.

⁹² Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 558.

⁹³ Ibid, 587.

⁹⁴ Ibid, 569.-570.

ličnosti, već se poistovjećivao s Angkarom, pojmom za komunističku partiju prisutnim na svakom koraku.⁹⁵

Kada je otvorena Jugoslavenska ambasada u Phnom Penhu, u neke od navedenih promjena mogao se uvjeriti i jugoslavenski ambasador, iako se od stranih diplomata mnogo toga i skrivalo. Diplomatski odnosi Jugoslavije i Demokratske Kampučije nisu postojali u prvoj godini vladavine Crvenih Kmera. Razlog tomu bila je tvrdnja vlasti u Kampučiji kako još uvijek ne postoje uvjeti za pristojan život ambasadora i rad ambasade, koja će biti otvorena čim ti uvjeti budu osigurani. Otvaranju jugoslavenske ambasade u Phnom Penhu prethodilo je detaljno ispitivanje uvjeta koji će tamo dočekati njeno osoblje. Smatralo se kako je bez obzira na „neuobičajenost i neredovitost prilika u Pnom Penhu“, čiju normalizaciju neće biti moguće brzo izvršiti, neophodno čim prije ondje otvoriti ambasadu jer za to postoji „hitna politička potreba“. U svim razgovorima koje su Jugoslaveni imali u Phnom Penhu, naglašen je veliki interes Kambodže za što skorije otvaranje jugoslavenske ambasade. Ocjenjuje se da je naglašavanje s kambodžanske strane kako žele da od svih nesvrstanih i europskih zemalja Jugoslavija prva otvori ambasadu u Phnom Penhu, pokazatelj njihovog stajališta da svoju privrženost politici nesvrstavanja mogu najbolje pokazati, kad je riječ o stranim predstavnicima, kroz prisustvo Jugoslavije u Phnom Penhu, tim više jer se ondje nalaze samo ambasade zemalja bliskih Kini.⁹⁶

O uvjetima života u Demokratskoj Kampučiji koji čekaju jugoslavenskog ambasadora kada jednom dođe u zemlju, rečeno je sve ono što će ambasador uskoro i sam vidjeti. Ministar-savjetnik jugoslavenske ambasade u NR Kini Dušan Grubor otišao je u Kambodžu kako bi ocijenio situaciju u Phnom Penhu. Vidio je da je grad prazan, svi lokali zatvoreni, po gradu se nije moglo slobodno kretati, ne postoji novac niti pošta, itd. Navedeno je kako s obzirom na to da je potrebno ponijeti više raznih stvari, jer u Phnom Penhu mnogo toga nedostaje, treba dobro odabrati što ponijeti te računati na to da u idućih pola godine ili više neće biti mogućnosti za drugu prijevoz osim avionskog. S obzirom na to da ne postoje nikakve mogućnosti za školovanje djece, pošto je bila otvorena samo jedna kambodžanska osnovna škola za djecu vojnika, radnika i činovnika u Phnom Penhu, preporuča se da radnici ambasade ne dovode djecu, osim ako su predškolske dobi. Upozorava se i kako su „za supruge ovde bez sumnje otežani uslovi, ali bi svakako bilo mnogo pogodnije u ovim uslovima

---

⁹⁵ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 573.

⁹⁶ DA MIP RS, PA-1975., F-74. Ambasada SFRJ Peking, br. 729., 22.12.1975. „Ponovno otvaranje ambasade u Pnom Penhu – uslovi za život i rad“

*osame, da radnici dodju sa suprugama.*⁹⁷

U jugoslavenskom se tisku nije prenosilo kakvi su uvjeti života u Kambodži. Rečeno je kako je Gruboru u Phnom Penhu boravio 15ak dana, vezano uz skoro otvaranje ambasade SFRJ. Iznesene su samo pozitivne stvari vezane uz trenutnu situaciju u Kambodži, pa je tako izvješteno o značajnom konsolidiranju nove revolucionarne vlasti u proteklih osam mjeseci i o tome kako su na ekonomskom planu također postignuti zapaženi rezultati. Navedeno je kako je riješeno pitanje prehrane stanovništva, a iduće se godine očekuje da će izvjesne količine riže osigurati i za izvoz. Svi su putovi osposobljeni za promet, ali će u idućoj fazi biti potrebno dalje raditi kako bi se na nekim auto-putovima poboljšali popravljani mostovi. Također je spomenuto kako je uvelike u toku provođenje velikog programa opismenjavanja stanovništva i očekuje se da će u iduće dvije godine nepismenost biti potpuno prevladana.⁹⁸ Iz prethodnog izvještaja Grubora, koji prikazuje stvarno stanje u Kambodži, jasno je da se u javnost nije plasirala druga strana priče, već su potpuno izostavljene sve loše stvari vezane za postojeće stanje u zemlji.

Nakon otvaranja ambasade SFRJ u Phnom Penhu, s prvim ambasadorom Milorodom Mijovićem na čelu, prvi je izvještaj u Jugoslaviju poslan u ožujku 1976., kada se rukovodstvo iz prve ruke moglo uvjeriti kakve su prilike u Phnom Penhu. Navedeno je kako je Demokratska Kampučija, kao potpuno novo društvo „istorijska činjenica trajnog karaktera“. Moguće su jedino izvjesne korekcije dosadašnjeg „ekstremističkog i ultraradikalističkog“ koncepta, razvoja i ponašanja kroz unutrašnje promjene ili usvajanje realističnijih i blažih rješenja, ali samo u okviru već izvršenih promjena.

U pogledu obnove i izgradnje, primjećuje se kako je sve zapostavljeno na račun sela, rižinih polja te izgradnje kanala i brana, a izgleda da je za sada još uvijek na snazi koncepcija kako i u buduću treba širiti i razvijati samo sela na račun gradova. Mijović kaže kako u praksi do sada ne postoje administracija i ministarstvo vanjskih poslova, kojeg zapravo čine samo Ieng Sary i desetina „samouverenih i pretencioznih ljudi“. Zaključeno je kako se sve improvizira na najpragmatičniji način, od danas do sutra.

Smatralo se kako pošta i telekomunikacije još dugo neće postojati, niti unutrašnji, a pogotovo međunarodni. Isto vrijedi i za novac kao platežno sredstvo, za koji se ističe kako je

---

⁹⁷ DA MIP RS, PA-1975., F-74. Ambasada SFRJ Peking, br. 729., 22.12.1975. „Ponovno otvaranje ambasade u Pnom Penh – uslovi za život i rad“

⁹⁸ *Borba*, „Zajedničke težnje“ („Jugoslavensko-kambodžanski odnosi“) 22.12.1975.

to i faktor sigurnosti, jer nema sredstava za potkupljivanje. S obzirom na to da je privatna imovina ukinuta, postojale su dvije vrste imovine, zadružna i državna. Zadružna imovina obuhvaćala je svu obradivu zemlju, rižina polja, kuće, stoku, doslovce sve osim odjeće na ljudima, pa se zaključuje da se ovdje „otišlo izgleda dalje od Kineza.“ Državno vlasništvo odnosilo se na sve tvornice i poduzeća u zemlji, sve zgrade i institucije po gradovima, kao i na sva prijevozna sredstva. Čitava je zemlja bilanpretvorena u ogromno gradilište, „pravi mravinjak ljudi“, koji su raspoređeni duž kanala i bedema i koji na rižinim poljima neumorno kopaju, a najveći dio tih ljudi živi u improviziranim kolibama od palminog lišća.

Zaključeno je i kako se na selu odvijaju svi procesi, po svemu sudeći, do sada nepoznati u povijesti. Uz krajnje teške uvjete rada na rižinim poljima, odvijao se i „*gigantski proces prevaspitavanja u novom duhu totalnog raskida sa prošlošću, stvaranjem novog morala, nacionalne renesanse i veličanja svega novog.*“⁹⁹

Prilikom razgovora ambasadora Mijovića s Ieng Saryjem, ministrom vanjskih poslova Demokratske Kampučije 27. kolovoza 1976., Sary je objasnio nove prilike stvorene u zemlji, rekavši kako je Kampučija upravo ušla u stadij stabilizacije na svim područjima društvenog, kulturnog i ekonomskog života te kako su u pogledu političkog stanja u zemlji sada potpuno zadovoljni. Neuvjerljiva je njegova tvrdnja, što će se pokazati kada jugoslavenski novinari posjete Kambodžu, da sada čitav narod radi s „vidnim entuzijazmom“, jer vide ogromne rezultate te kako svi imaju ogromno povjerenje u ostvarenje cilja koji je režim postavio, a to je izgradnja bolje i sretnije sutrašnjice za sve. Nema još mnogo čega, kaže Sary, ali ljudi to razumiju te se sve više zbližavaju i solidariziraju. Taj zadnji dio posebno je neuvjerljiv, jer su ljudi bili izloženi stalnom strahu, čak i od međusobnog razgovora, što će također biti jasno kada jugoslavenski novinari 1978. posjete Kampučiju. Sary dalje objašnjava to što su svi gradovi prazni, rekavši kako će tako ostati još neko vrijeme, ali s obzirom na iskustvo i sva moguća zla, koja su poticala iz velikih gradova u nedavnoj prošlosti, oni ih, kaže Sary, iz tog i drugih razloga neće ponovno forsirati. Sary se nadalje dotaknuo problema sigurnosti. Rekao je kako su u Phnom Penhu postavljene prepreke kako bi se olakšala kontrola i razgraničenje kretanja pojedinih vojnih jedinica i vojnika, kao i spriječilo izvjesne incidente. Ambasadoru je rekao kako mu izlaže stvarno stanje stvari, kako bi „*kao naši iskreni prijatelji, pravilno razumeli našu situaciju i odbacili prljave insinuacije neprijateljske propagande*“. Napomenuo je da o ovim temama prvi put govore javno i otvoreno, ali „*samo s*

---

⁹⁹ DA MIP RS, PA-1976., F-83. Ambasada SFRJ Phnom Penh - SSVP, IX uprava, 5.3.1976., Informacija iz ambasade u Phnom Penhu.

jugoslavenskim prijateljima“.¹⁰⁰

Nakon završetka mandata ambasadora Milorada Mijovića u lipnju 1976., on je po povratku u Jugoslaviju izvijestio o situaciji u Demokratskoj Kampučiji na unutrašnjem i međunarodnom planu, na temelju onog što je tokom svog cjelokupnog boravka vidio. Naveo je kako se radi o „*neobičnom sistemu koji se radikalno obračunava sa starim društvom i neprijateljima svih boja*“ te kako trenutnu unutrašnju situaciju karakterizira „*ultraradikalni ratni komunizam*“, koji se razvija u krilu „*autentičnog i nezavisnog revolucionarnog pokreta u veoma surovim uslovima zemlje razorene ratom*“.

Rekao je kako je struktura partije u cjelini uspostavljena, ali ona još uvijek djeluje u poluilegalnim uvjetima. Partijom rukovode veoma obrazovani ljudi, uglavnom profesori i predavači, koji su proveli zajedno niz godina u Francuskoj. Također je karakteristična prisutnost obiteljskih veza u najužem rukovodstvu zemlje.

Situaciju u zemlji karakterizira euforično pobjedničko stanje, u okviru kojeg se razvija „*ultranacionalistički pogled na ulogu Kmera i razvoj kmerske revolucije*“. Navodi kako se, uz visok stupanj samopouzdanja i indoktrinacije, vodi borba za jedinstvo i sigurnost u cilju mirne izgradnje zemlje, sa naglašenim tendencijama izolacionizma prema vanjskom svijetu, kao i nepovjerljivosti prema inozemstvu, a posebice prema susjedima, najviše Vijetnamu. Oslonac u izgradnji društva prvenstveno je na vlastitim snagama, a osnovni se naponi vrše na selu gdje se odvija borba za što veću proizvodnju riže.

Po pitanju vanjskih poslova, Demokratska se Kampučija vodila strogom selektivnošću u uspostavljanju odnosa s vanjskim svijetom. Otvoreni su jedino prema Kini, DNR Koreji i Jugoslaviji. Navodi kako se u stavovima za sada primjećuje „*radikalni verbalizam, motivisan pobjedničkom euforijom*“.

Zaključeno je kako treba biti fleksibilan i suptilan u daljnjem razvoju odnosa između SFRJ i Demokratske Kampučije te nastaviti proučavati mogućnosti za ekonomsku razmjenu i istovremeno razvijati svestrane političke odnose. Nadalje, treba izaći u susret kambodžanskom rukovodstvu i u Phnom Penh poslati jednu jugoslavensku državno-partijsku delegaciju na što višem nivou. Također smatraju kako je potrebno ohrabriti Kampučijce na

---

¹⁰⁰ DA MIP RS, Str. pov. F-4. SSVP, IX uprava, Strogo povjerljivo br. 223, 27.8.1976. „Zabeleška o razgovoru predsjednika vlade i ministra inostranih poslova Demokratske Kampučije Ieng Sary-a, sa ambasadorom Miloradom Mijovićem, uoči njegovog odlaska iz Pnom Pena 9. juna 1976.“

otvaranje prema svijetu.¹⁰¹

U travnju 1977. Demokratska Kampučija privremeno je zatvorila sva svoja diplomatska predstavništva u europskim i drugim zemljama (Jugoslavija, Rumunjska, Albanija, Kuba i Egipat), objasnivši kako se ne radi o političkoj mjeri prema ovim zemljama, već potrebi da povuku stari kadar koji nije u toku s revolucionarnim promjenama koje se odvijaju u zemlji, a novi kadar još nije osposobljen. Istovremeno se odvijaju pripreme za slanje novog jugoslavenskog ambasadora Mihajla Lompara u Kampučiju.¹⁰² Nakon mjesec dana, vlada Demokratske Kampučije zatražila je preko jugoslavenske ambasade u Phnom Penhu „agrement“ za novog izvanrednog i opunomoćenog ambasadora Demokratske Kampučije u Jugoslaviji Chea Sotha. Vlada Demokratske Kampučije odlučila da Jugoslavija bude prva zemlja u koju šalju novog ambasadora, s čime se Tito složio.¹⁰³ Ipak, do dolaska novog kambodžanskog ambasadora nikada nije došlo.

Nakon što je novi jugoslavenski ambasador Lompar stigao u Kampučiju, rekao je kako je prvi utisak Phnom Penha, inače vrlo lijepog grada „dosta mučan“. Grad je doslovce iseljen, a zgrade i imovina propadaju. Cjelokupno je stanovništvo raseljeno po rižinim poljima zbog proizvodnje i sigurnosti, kao i indoktrinacije. Smatra kako vlast u svakom slučaju ulaže velike napore da u primitivnim uvjetima vlastitim snagama obnovi razorenu zemlju te izgradi svoje originalno revolucionarno društvo. Također je rekao kako ograničenost kretanja i kontakata otežava rad ambasade.¹⁰⁴

Nakon tri mjeseca provedena u Demokratskoj Kampučiji, ambasador Lompar poslao je u Jugoslaviju još jedan, vrlo detaljan izvještaj o prilikama u zemlji, a dojam koji je zemlja na njega ostavila nije ništa bolji od dojma prethodnog ambasadora. Cjelokupni unutrašnji život zemlje i svaka akcija odvijaju se, navodi Lompar, u uvjetima potpune zatvorenosti zemlje. Strogo je ograničeno svako kretanje izvan dozvoljenog kruga, koji je sveden na minimum. Govori o unutrašnjoj sigurnosti, a prema onom što je vidljivo, svi su ljudi bili naoružani, čak i čistači ulica nosili su pušku na ramenu. Unutrašnja sigurnost manifestirala se masovnim angažmanom te je strogo organizirana i zatvorena. Postavljena je danonoćna

---

¹⁰¹ DA MIP RS, PA-1976., F-83. SSVp, Sektor za zemlje AA i LA, br. 44119., 19.6.1976. „Rezime i zaključci sa sastanka Kolegijuma Sektora za zemlje AA i LA, Referisanje M. Mijovića, ambasadora u Kampučiji“

¹⁰² DA MIP RS, PA-1977., F-79. SSVp, IX uprava, povjerljivo br. 424993., 26.4.1977. „Informacija i zaključci povodom odlaska ambasadora Mihaila Lompara u Kampučiju i Laos“

¹⁰³ AJ, I-3-a/54-24 Kampučija. SSVp – za predsjednika SFRJ, povjerljivo br. 426223, 12.5.1977. Agrement za postavljanje ambasadora Kampučije u Jugoslaviji.

¹⁰⁴ DA MIP RS, PA-1977., F-79. Ambasada SFRJ Phnom Penh, br. 207. – SSVp, 7.6.1977. Izvještaj ambasadora Lompara nakon dolaska u Phnom Penh.

oružana straža u svakom naselju, radilištu, rižinom polju te bez izuzetka na svakom putu. Lompar je stanju u gradu rekao:

„Gledano iz naše gradske perspektive, svaka ulica u glavnom gradu, iseljenom oružanom prinudom do posljednjeg život bića (sada avetinjskog izgleda izložen rapidnom propadanju), ispresecan je stražarskim karaulama, a poprečne blokirane visokim plehanim tarabama, čiji se međuprostor brzo pretvara u šikaru – neke kao što je slučaj s ulicama oko naše bivše rezidencije koriste se za gajenje povrća. Ovde grad stvarno trči selu u zagrljaj. Ulice, danju dozvoljene za prolaz, noću se obezbeđuju preprekama bodljikave žice.“

Također je naveo kako su stražarska mjesta jako brojna, što je „*prosto ne shvatljivo za iole normalno mirnodobsko stanje*“. Primijetio je kako 90 posto snaga sigurnosti čine dječaci od 14 do 18 godina, a nerijetko se može vidjeti i naoružanu djecu od 12 godina. Brojnije prisustvo i kretanje vojnih jedinica izazivalo je popriličan interes prisutnih stranaca i posljedično razna nagađanja o tome što se događa u zemlji.

Mogućnosti za objektivno informiranje jugoslavenskog rukovodstva o situaciji u Kampučiji bile su jako male, jer je ambasadoru bila ograničena mogućnost kretanja, a kontakti sa predstavnicima vlasti bili su svedeni na minimum. Smatra kako se sa sigurnošću može reći da je rukovodstvo suočeno s mnoštvom problema, a osnovni predstavlja unutrašnja situacija, prije svega tri miliona stanovnika koji su istjerani iz grada na rižina polja gdje žive u izuzetno teškim uvjetima. Rekao je kako sama činjenica prikrivanja rada partije i „*zaogrtnje u mistični plašt revolucionarne organizacije*“, ukazuje na unutrašnje političko stanje zemlje.¹⁰⁵

8. Vanjska politika Demokratske Kampučije – jugoslavenska perspektiva

Nakon uspostave vlasti Crvenih Kmera, u Demokratskoj je Kampučiji ostalo osam veleposlanstava. Najveće je bilo kinesko, dok se jugoslavensko veleposlanstvo nalazilo u istoj ulici kao i veleposlanstva Albanije, Rumunjske, Sjeverne Koreje, Kube, Laosa i Egipta.¹⁰⁶ U siječnju 1976. objavljen je novi Ustav zemlje, koja se sada zvala Demokratska Kampučija. U

¹⁰⁵ DA MIP RS, PA-1977., F-79. Ambasada SFRJ Phnom Penh, br. 276. – SSVP, 24.9.1977. Izvještaj ambasadora Lompára iz Phnom Penha.

¹⁰⁶ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 142.

travnju iste godine objavljena je nova lista članova vlade Demokratske Kampučije. Tako je šef države postao Khieu Samphan, a novi predsjednik vlade Pol Pot, za čije se ime tada čulo po prvi puta.¹⁰⁷

Iako vanjska politika Demokratske Kampučije gotovo i nije postojala, odnosi s Jugoslavijom bili su najrazvijeniji, odmah nakon onih s NR Kinom i DNR Korejom. Na Sv. Stefanu 19. lipnja 1975. vođeni su razgovori između saveznog sekretara za vanjske poslove Miloša Minića i ministra vanjskih poslova Kambodže Sarin Čaka. To je bio prvi razgovor šefova diplomacije dviju zemalja nakon dolaska Crvenih Kmera na vlast. Čak je zahvalio na dosljednoj i konstantnoj pomoći i podršci koju je Jugoslavija pružala Kambodži tokom petogodišnje oslobodilačke borbe, a koju im i sada pruža u cilju afirmacije vlade Kambodže, naročito u Ujedinjenim narodima. Izražena je obostrana spremnost za ulaganjem daljnjeg napora s ciljem jačanja bilateralne suradnje u svim domenama.¹⁰⁸

Minić je u kolovozu 1975. razgovarao i s Ieng Saryjem, tada potpredsjednikom vlade Demokratske Kampučije. Sary mu je rekao kako se situacija u zemlji sada postepeno normalizira te kako već sada, iako nema obilja, nema ni gladi. Izbrisane su razlike između seoskog i gradskog stanovništva te je na zadovoljavajući način riješen problem srednjeg sloja. Minić je, pozivajući se na jugoslavensko iskustvo u poslijeratnim godinama, ukazao na potrebu jačanja vlasti uz oslonac na narod te izgradnju zemlje uz oslonac na vlastite snage, ali i na širu međunarodnu suradnju. Ieng Sary je rekao kako je to također orijentacija slobodne i nesvrstane Kambodže.¹⁰⁹

Jugoslavensko je rukovodstvo smatralo kako je zbog velikih problema nakon rata smanjena aktivnost Kampučije na međunarodnom planu. Smatralo se kako je vrlo izraženo nepovjerenje prema inozemstvu, posebno Vijetnamu te je zbog toga prenaplašen sigurnosni aspekt politike. Nadalje, uspjeh revolucije i pobjeda nad SAD-om izazvali su „euforično ultranacionalističko raspoloženje“ te odbijanje bilo kakvih kontakata sa SAD-om. Isto vrijedi i za odnose sa SSSR-om te istočnoeuropskim zemljama. Kina je najprisutnija zemlja, ali je očigledno da kampučijsko rukovodstvo vodi potpuno samostalnu i nezavisnu politiku te dozira i pomoć Kine. Strah od Vijetnama, koji je svojevrsan „historijski kompleks“, pojačan

---

¹⁰⁷ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 128.

¹⁰⁸ *Borba*, „Miloš Minić i Sarin Čak istakli da će dvije zemlje raditi na jačanju pozicija nesvrstanih“ 19.6.1975.

¹⁰⁹ DA MIP RS, PA-1975., F-74. SSVP, Kabinet saveznog sekretara za vanjske poslove, Povjerljivo br. 439550., 10.10.1975. „Zabeleška o razgovoru druga M. Minića sa potpredsjednikom vlade Kambodže, Jeng Sari-em, 26. VIII 1975., u Limi“

je, smatra se, zbog teritorijalnih pretenzija Vijetnama prema Kampučiji.¹¹⁰

U kolovozu 1976. održana je V. Konferencija nesvrstanih zemalja u Kolombu, Šri Lanka. Tom se prilikom predsjednik Tito susreo s predsjednikom Demokratske Kampučije Khieu Samphanom. Državnici su, između ostalog, razgovarali o ishrani stanovništva u Kampučiji koju, rekao je Samphan, uspješno savladavaju. Ovdje je Tito povukao paralelu kako su ishranu uspjeli savladati čak i u vrijeme rata, baš kao i u Jugoslaviji u prve tri godine, bez ičije pomoći. Zanimljivo je da je Tito pitao Samphana: „*Kako se ponaša naš bivši saveznik princ Sihanuk?*“, iz čega je vidljiva Titova politička spretnost, jer je u ovoj situaciji, čini se, vještom formulacijom pokazao da je svjestan trenutnog stanja vezano uz političke prilike u Kampučiji. Samphan je zatim rekao da je Sihanuk ponosan što je mogao da sudjelovati u revolucionarnom pokretu za oslobođenje zemlje, na što je Tito odgovorio „*To mu je pametno*“. Samphan je na to rekao kako Sihanuk sada dosta putuje širom zemlje, tj. ide na selo vidjeti kako seljaci rade i kako se ondje odvija život.¹¹¹ Danas se zna da je to bila laž, jer je Sihanuk u tom trenutku već neko vrijeme bio u kućnom pritvoru.

Uskoro je došlo i do susreta ministara vanjskih poslova Kampučije i Jugoslavije, Miloša Minića i Ieng Saryja, u Beogradu. Sary je govorio o odnosima s Vijetnamom te je u povjerenju iznio Miniću kako Vijetnam želi ostvariti koncept Indokineske federacije, što su, kako kaže, njihove stare težnje. Kasnije će rukovodstvo Kampučije tu tvrdnju sve češće ponavljati. U razgovoru je bilo riječi i o Sihanuku, za kojeg Sary tvrdi kako, iako više nije šef države, živi u svojoj rezidenciji i prema njemu se odnose uz sve znakove poštovanja. Znakovita je sljedeća konverzacija, usred koje je Sary naglo promijenio temu, a prema kojoj se može zaključiti da Minić i sam sumnja u odnos Crvenih Kmera prema Sihanuku, iako svoje upite iznosi kao tvrdnje iz zapadnih krugova.

Minić: „Vi znate da Sihanuk uživa u Jugoslaviji poštovanje... Mislim da je vaša revolucija vrlo mudro postupila što se tako odnosi prema Sihanuku. Vi znate da u svetu ima dosta špekulacija o tome.“ Sary: „Poznato nam je, ali u tom pogledu naš stav je dosledan. Sihanuku smo objasnili sve zahteve vremena i on je to prihvatio. Smatram da smo u odnosu

---

¹¹⁰ AJ, Služba za vanjskopolitička pitanja, 7.8.1976. „Demokratska Kampučija“, pregled prema materijalu SSVP-a.

¹¹¹ DA MIP RS, PA-1976., F-83. Stenografske bilješke razgovora Predsjednika Republike Josipa Broza Tita sa Khieu Samphanom, predsjednikom Demokratske Kampučije, održanog 14. kolovoza 1976. godine u 17,15 sati na brodu „Galeb“ u Kolombu.

na njega mudro postupili.“ Minić: „Šira svetska javnost to zna, iako se ponekad lansiraju izvesne špekulacije, a najviše njih dolazi iz Francuske, iz nekih francuskih krugova, o tome da se ne zna gde je i šta radi.“ Sary: „On živi u palati u kojoj je i ranije živio.“¹¹²

Dalje je bilo riječi o vanjskoj politici. Sary je rekao kako ne žele biti zatvoreni i izolirani od svijeta, njihova je vanjskopolitička orijentacija jasna i vezana uz pokret nesvrstanih zemalja. Objašnjavao je kako neposredno nakon oslobođenja nisu imali kadrove i snage za rad na vanjskopolitičkim pitanjima, a također su se morali koncentrirati na rješavanje unutrašnjih problema. Rekao je kako su se zbog ograničenih mogućnosti u početku morali usmjeriti na uži krug zemalja, pravih prijatelja te planirati s kojim će zemljama kasnije razvijati odnose. Jugoslavija je među njihovim pravim prijateljima, jer ih je od početka oslobodilačke borbe dosljedno podržavala. Minić je rekao ono što jugoslavenski rukovodioci svaki put ističu u razgovorima s kampućijskim rukovodstvom, kako je jako važno da Demokratska Kampučija počne brže razvijati svoju međunarodnu aktivnost, jer iako imaju velikih poteškoća, koje je i Jugoslavija imala nakon oslobođenja, to je za njih jako važno. Ieng Sary složio se s tim i ponovio da uviđaju kako je međunarodna aktivnost dio napora za očuvanje nezavisnosti i izgradnju njihove zemlje.¹¹³ Rukovodstvo Demokratske Kampučije taj česti savjet neće provesti u djelo sve dok ne dođe do otvorenog sukoba s Vijetnamom, a to će im nerazvijanje međunarodnih odnosa Jugoslavija kasnije dosta zamjerati.

8.1. Jugoslavenski novinari u Kampučiji 1978.

Nakon početka sukoba s Vijetnamom, Demokratska Kampučija nešto se snažnije počela otvarati prema dijelu zemalja. Sukladno s tim, u zemlju je pozvana skupina jugoslavenskih novinara, za koje William Shawcross tvrdi da su „u svojim člancima i u filmu što su ga snimili jedva prikrivali svoje nezadovoljstvo s režimom“¹¹⁴, a jedan je vijetnamski list o tom dokumentarcu primijetio kako je jedina nasmijana osoba u tom filmu zapravo Pol Pot.¹¹⁵

Demokratsku Kampučiju posjetila su četiri jugoslavenska novinara: Maroje

---

¹¹² DA MIP RS, Str. pov. F-5. SSVP, Kabinet saveznog sekretara, strogo povjerljivo br. 318, 21.10.1976. „Beleška o razgovoru potpredsednika Saveznog izvršnog veća i saveznog sekretara Miloša Minića sa potpredsednikom vlade Demokratske Kampučije odgovornim za spoljne poslove Ieng Sary-em, u Beogradu 23. oktobra 1976. godine“

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Shawcross, *Usputna predstava*, 362.

¹¹⁵ Ibid, 374.

Mihovilović iz Vjesnika, Slavko Stanić iz Tanjuga, Dragan Rančić iz politike te Nikola Vitorović s Beogradske televizije. Dokumentarni je film *Kampuchea 1978* koji su jugoslavenski novinari snimili u Kampučiji, kao i ono što su o svom posjetu kasnije napisali, najvjerniji prikaz stvarnog stanja zemlje, a donose i dublji uvid u samo ponašanje Crvenih Kmera.

Unatoč prethodnom odbijanju, jugoslavenski su novinari pozvani u Demokratsku Kampučiju. Odnosi s Vijetnamom bili su 1978. već vrlo loši, što se saznalo u svijetu, a izoliranost im je donijela razne zastrašujuće priče o stanju u zemlji te je trebalo nešto učiniti kako bi se ta slika popravila. Najbolji je izbor bila Jugoslavija, jer je u zemlju trebao doći netko tko ne dolazi s protivničkim stavom prema režimu, a čije izvještavanje ipak ima odjeka u zapadnim zemljama.¹¹⁶

U dokumentarnom su filmu prikazane puste ulice Phnom Penha koje su izazivale osjećaj nelagode, kao i veliki građevinski projekti na kojima je radio bezbroj izmorenih ljudi. Novinari su prilikom svog boravka u Kampučiji razgovarali i s Pol Potom. Dio onog što su vidjeli i čuli prethodno su već opisali jugoslavenski ambasadori u Phnom Penhu, ali neke je nove informacije potrebno iznijeti kako bi se dobio dodatan uvid u stvarno stanje stvari. Dokumentarac je izazvao snažne reakcije u svijetu, što ne treba čuditi imajući u vidu da je malo zemalja, za razliku od Jugoslavije, znalo bilo što o stanju u Demokratskoj Kampučiji.

Pol Pot je u intervjuu rekao jugoslavenskim novinarima kako u izgradnji svog društva, Kampučija nikoga ne kopira. Radnici i seljaci najviše su doprinijeli revoluciji, oni su najbrojniji u zemlji i trebaju imati najviše povlastica od revolucije. Rekao je kako je njihova želja izgraditi društvo koje će osigurati sreću, napredak i jednakost za sve, društvo gdje nitko nikoga ne iskorištava i nitko nije iskorištavan i gdje svi sudjeluju u proizvodnji i nacionalnoj obrani. Ako ljudi to prihvate, kaže Pol Pot, mogu sve postići. Ukoliko ne prihvate, ne mogu napraviti ništa za njih.¹¹⁷ Ta je izjava poprilična ironija, s obzirom na to da ljudi u Demokratskoj Kampučiji nisu uopće imali pravo razmišljati.

Osim što je snimljen dokumentarni film, o svom je posjetu Kampučiji novinar Tanjuga Slavko Stanić napisao članak, dok je novinar Vjesnika Maroje Mihovilović kasnije napisao i knjigu. Iz njihovih se opisa svakodnevica u Demokratskoj Kampučiji najbolje može steći dojam koliko je u toj zemlji sve bilo drugačije, a većina stvari i nerazumljivo ili nelogično. Prilikom boravka u Kampučiji i prilikom svakog susreta s bilo kime, osjećalo se da u zemlji

---

¹¹⁶ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 146.

¹¹⁷ *Kampuchea 1978*.

vlada velika represija. Atmosfera je bila kao da nema znakova života, nitko ni s kime nije razgovarao osim na jednom gradilištu gdje je bilo jako puno ljudi i atmosfera je bila malo opuštenija. Ipak, nitko od novinara nije vidio bilo kakvo nasilje. Susreti su se odvijali na tri nivoa, tj. postojale su tri grupe ljudi koje su novinari susreli. Prvi su bili obični ljudi, zapravo „logoraši“, svi vrlo mršavi i utučeni. Druga su grupa bili oni koji su se nalazili na nižim razinama vlasti, ali uključeni u strukture režima. Oni su bili komunikativniji, ipak su od režima imali neke koristi i privilegije te se ponašali slobodnije. Treća su skupina najviši dužnosnici, od kojih su novinari upoznali Ieng Saryja i Pol Pota.¹¹⁸

Iako su ih uvjerali kako su u Kampučiji svi jednaki, susret s Pol Potom i Ieng Saryjem pokazao je da to nije tako. Rukovodioci Demokratske Kampučije izgledali su „*bitno drukčije od svojih podanika, bili su uhranjeni, samouvjereni, dobre volje*“. Bili su i dobro odjeveni. Ieng Sary je, na primjer, imao svilene čarape, jedine koje su novinari vidjeli tokom 14 dana u Demokratskoj Kampučiji.¹¹⁹

Novinari su nekoliko puta bili u zgradama koje nose ime ministarstava Demokratske Kampučije. U tim ogromnim građevinama vidjeli su samo nekoliko radnika, a svi su uredi bili prazni. Vodič im je objasnio kako ljudi koji ondje rade nisu državni službenici u tradicionalnom smislu te kako se također moraju educirati kroz fizički rad i trenutačno su odsutni jer rade u vrtovima čije proizvode novinari konzumiraju u Phnom Penhu.¹²⁰ Pojedine su se zgrade koristile samo u svrhu neke večere ili prijema, a potom se ponovno praznile i zatvarale. Jednom su prilikom novinari otišli na priredbu, na kojoj je cijelo kazalište bilo ispunjeno ljudima koji nisu bili standardno odjeveni u crne pidžame, već su svi imali tamne hlače ili suknje i bijele košulje. Mihovilović je potom zapazio nešto što je govorilo puno o ovom događaju – sve su košulje imale „otisak“ na istom mjestu prema tome kako su bile složene u skladištu te su tim ljudima očito bile podijeljene neposredno prije priredbe i vjerojatno si ih iste večeri vratili nazad u skladište.¹²¹

Prilikom susreta s „upravnim odborom“ u jednoj kooperativi, svi su sjedili mirno i nisu međusobno razgovarali, a ruke su držali u krilu. Nisu odgovarali na pitanja novinara, već su to činili njihovi pratioci, a kada su zatražili da im netko iz „upravnog odbora“ odgovara na pitanja, domaćini su prozvali jednu osobu koja je kratko odgovorila na samo jedno pitanje. Mihovilović kaže:

---

¹¹⁸ Intervju – Maroje Mihovilović

¹¹⁹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 158.

¹²⁰ Stanić, „Kampuchea – Socialism Without a Model“, 72.

¹²¹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 145.

„Promatram kako mu u strahu nervozno poskakuje Adamova jabučica. Odmah nam je jasno da je sve ovo predstava, da to nije nikakav upravni odbor, da ovdje upravlja netko sasvim drugi.“¹²²

Čak i kada su novinari ukazali na nedostatak lijekova ili mlijeka u prahu za djecu te nemogućnosti ponovnog pokretanja televizijskog programa, njihovi su pratioci branili partijsku direktivu prema kojoj je potrebno ne koristiti stare resurse, već sam stvoriti nove, rekavši kako je takva direktiva partije vrlo dalekovidna. Čak su se i naljutili jer su novinari smatrali da je govoriti o temi nestašice neophodno. Rekli su im kako nisu htjeli zamarati strane posjetitelje svojim problemima i da je to njihova vlastita stvar, s kojom će se postepeno nositi.¹²³

Maroje Mihovilović konstatirao je da u Demokratskoj Kampučiji nema ničega osim rada u zadrugama i smrti¹²⁴, što je zapravo bilo vrlo točno. Značajna je i Mihovilovićeva sljedeća konstatacija:

„Iako su nas domaćini uvjerovali da smo u zemlji koja gradi jedinstven model egalitarističkog socijalizma, koja ubrzanim tempom stvara novo društvo i sasvim nove ljude, koja briše sve iza sebe, nismo se na licu mjesta smjesta mogli odlučiti da li mi to stvarno prisustvujemo ubrzanom izgradnji radikalnog ultralijevo društva, ili smo došli u zemlju koja je cijela pretvorena u koncentracioni logor.“¹²⁵

Mihovilović je rekao kako tada još nisu znali za masovna ubojstva, ali shvaćali su da su ljudi jako uplašeni i da se u Demokratskoj Kampučiji zapravo događa nešto strašno:

„Nije to bila zemlja spontanih revolucionarnih promjena, nego zemlja strašne prisile, izvedene pod najsvjetlijim parolama revolucije i izgradnje pravičnog društva.“¹²⁶

Posjet jugoslavenskih novinara Kampučiji snažno je odjeknuo i na Zapadu, s obzirom na velik interes za temu. Ono što su novinari napisali nakon povratka iz Kampučije, prenijele su poznate novine *International Herald Tribune* i *New York Times*, ne štedeći na prostoru

---

¹²² Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 152.

¹²³ Stanić, „Kampuchea – Socialism Without a Model“, 78.

¹²⁴ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 129.

¹²⁵ Ibid, 134.-135.

¹²⁶ Ibid, 158.

kako bi prenijeli čim više onoga što su jugoslavenski novinari napisali. *International Herald Tribune*, u članku pod naslovom „*Kambodža danas: bez telefona, bez javnog prijevoza, bez novca, bez gradova*“, izvještava kako su se četiri jugoslavenska novinara vratila iz Phnom Penha te su prvi strani novinari, izuzev kineskih i vijetnamskih, koji su posjetili Kambodžu otkad su komunisti došli na vlast, a u nastavku prenose sve najzanimljivije informacije iz članaka jugoslavenskih novinara, poput praznih gradova, života u velikim zajednicama na selu, nepostojanja knjižnice i banke, itd.¹²⁷ Na samoj naslovnici *New York Timesa* također su citirani jugoslavenski novinari u opsežnom članku pod naslovom „*Jugoslaveni, nakon neobičnog putovanja, izvještavaju o primitivnoj Kambodži*“. Navedeno je kako su jugoslavenski novinari, koji su se vratili iz jugoistočne Azije, opisali Kambodžu kao primitivnu zemlju gdje se komunikacija sastoji od nošenja poruka između sela, jedine novine izlaze triput mjesečno i ne postoji novac. Novinar *New York Timesa* navodi kako Jugoslaveni očito nisu pitali za masakre stotina tisuća ljudi, za koje se vjeruje da su se dogodili u mjesecima nakon preuzimanja vlasti od strane komunista. Također primjećuju kako se fizički opisi Kambodže, i sela i grada, ne razlikuje značajno od opisa različitih izbjeglica koje su pobjegle preko granice s Tajlandom.¹²⁸

Mihovilović je rekao da, iako su od početka znali da nisu u običnoj novinarskoj misiji i da put u Kampučiju, kao i izvještaji s puta, imaju i raznih „političkih računica“, ipak su po povratku profesionalno i pošteno izvijestili o onom što su vidjeli. Novinari su, kaže Mihovilović, bili kritizirani da su previše oštro osuđivali promjene koje se odvijaju u zemlji i da je riječ o normalnim revolucionarnim potezima nove vlasti, koja se mora drastično obračunati sa starim društvom te je zbog opasnosti izvana prisiljena ukidati ljudska prava.¹²⁹

Jedini put kada se novinarima prigovorilo od strane vlasti radi njihovog pisanja, bilo je nešto kasnije, kada im je na jednom domjenku Josip Vrhovec rekao da ih ne bi slali u Kambodžu da su znali što će napisati kad se vrate. To nije bilo ništa službeno, već je Vrhovec to spomenuo usputno.¹³⁰ Sigurno je da Vrhovec nije mogao biti zadovoljan pisanjem novinara nakon povratka iz Kampučije, jer su oni u svojim opisima zemlju prikazali vrlo negativno, iako je cilj njihove posjete zapravo bio popraviti sliku o režimu Crvenih Kmera u javnosti.

Članci o zločinima Crvenih Kmera u najvećoj su se mjeri počeli objavljivati tek nakon

---

¹²⁷ *International Herald Tribune*, „Cambodia Today: No phones, no public transport, no money, no cities“ 24.3.1978.

¹²⁸ *New York Times*, „Yugoslavs, after rare tour, tell of primitive Cambodia“ 24.3.1978.

¹²⁹ Mihovilović, *Stravični poligon: Indokina*, 135.

¹³⁰ Intervju – Maroje Mihovilović

pada režima. Općenito se o Demokratskoj Kampučiji nije puno znalo. Unatoč mnogobrojnim izjavama i svjedočanstvima izbjeglica, Mihovilović kaže kako je stvar u tome da se u to vrijeme izbjeglicama nije vjerovalo, jer su bili spremni svašta reći da bi došli do svog cilja, najčešće azila. Osim toga, priče o zločinima koje čine Crveni Kmeri bile su toliko grozne da se činilo kako jednostavno nije moguće da bi se tako nešto uistinu događalo.¹³¹

9. Zločini Crvenih Kmera

Događanja u Demokratskoj Kampučiji, unatoč zatvorenosti zemlje, nije se moglo sakriti. Bilo je sve više izbjeglica iz Kampučije u Tajlandu i Vijetnamu, koje su govorile o strašnim prizorima i ubojstvima. U stranim su se novinama počeli pojavljivati članci o zločinima u Kampučiji, a 1977. u Francuskoj je objavljena knjiga *Kambodža, godina prva* autora Francoisa Ponchauda, koji je deset godina živio u Kambodži i svjedočio iseljavanju Phnom Penha, a nakon toga sakupio velik broj izjava izbjeglica.¹³² S obzirom na to da se izbjeglicama često nije vjerovalo, on napominje kako je naviknut upotrebljavati kritiku izvora na događaje o kojima izvještava kako bi iz njih izvukao pravu povijesnu istinu.¹³³ Zaključio je kako su ti ljudi bili istinski traumatizirani na više načina. Navodi kako su ljudi radili i patili te uglavnom nisu vidjeli smisao svog rada i patnje. Također je vodio računa o tome da izbjeglice čija svjedočanstva koriste dolaze iz različitih sredina, a razmatrao je vrijednost svakog svjedočenja uzevši u obzir osobnost sugovornika. Instinktivno je bio sumnjičav prema onima koji su imali neko „otkriće“ za podijeliti ili senzacionalnu vijest za iznijeti. Također je sumnjao u one koji su govorili francuski i koji su dolazili iz bogatijih slojeva i izgubili previše pod novim režimom. Njegov su glavni interes bili obični ljudi, seljaci i radnici koji ne znaju čitati, pisati, niti analizirati ono što su vidjeli, ali čije uspomene mogu otkriti mnoge detalje.¹³⁴

Prve izbjeglice koje su uspjele doći do Tajlanda, u ljeto 1975., govorile su o užasima u koje je zapadnim novinarima i stručnjacima bilo teško povjerovati. Tvrdilo se kako izbjeglice često preuveličavaju stvari. Svi koji su u idućim razdobljima uspjeli pobjeći iz različitih dijelova Kambodže, iznosili su jako slične ispovijesti o grozotama Crvenih Kmera. Radio Phnom Penh svojim je objašnjenjima vladine politike indirektno potvrđivao sve što su izbjeglice govorile. Nakon što su čistke zahvatile i samu partiju, izbjegli funkcionari potvrdili

---

¹³¹ Intervju – Maroje Mihovilović

¹³² Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 101.

¹³³ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, XIV.

¹³⁴ *Ibid*, XV.

su izjave koje su davale izbjeglice.¹³⁵

Izbjeglice su govorile o mnogim slučajevima neslaganja među kadrovima, a bivši zatvorenici svjedočili su o ogromnim razlikama u humanosti među partijskim službenicima, opskrbi hranom, količini rada i broju pogubljenja. Čistke u partiji započele su u svibnju 1976., posebice među onima koji su bili obučeni od strane Vijetnamaca, više nego Kineza ili Francuza.¹³⁶ Keo Meas, broj 6 u KP Kampučije, uhićen je u rujnu 1976. te od tada eliminacije postaju sve češće. Svi uhićeni bili bi mučeni i strijeljani bez sudskog procesa. Do srpnja 1978., pet od trinaest najistaknutijih osoba iz 1975. bilo je ubijeno. Mnogi su povezivani s Vijetnamom prema kojem je mržnja bila ogromna ili proglašeni agentima CIA-e, što je u oba slučaja bilo dovoljno da budu smaknuti.¹³⁷

Masovna ubojstva i pražnjenja gradova započela su i prije nego su Crveni Kmeri došli na vlast. Primjerice, nakon zauzimanja starog kraljevskog grada Udonga 1974., masakrirano je desetak tisuća osoba, a masovne deportacije započele su već 1973., pa je tako Kratie, prvi važniji osvojeni grad, potpuno ispražnjen.¹³⁸ U Siem Reapu velik je broj pacijenata u bolnici ubijen u svojim krevetima, a također su ubijani teško ranjeni i neizlječivo bolesni, časnici protivničke vojske, prosjaci, prostitutke, državni službenici, učitelji i studenti. Ubijane su i obitelji onih osoba koje su Crveni Kmeri odlučili ubiti, kako bi se spriječila njihova eventualna osveta. Ubojstva se gotovo uopće nisu pokušavala prikriti, tijela su ostavljana da se raspadaju ili su se nalazila u rijekama.¹³⁹ Stari i bolesni te vrlo mladi, posebice siročad, bili su napušteni nakon širenja gladi i epidemije. U nekim se slučajevima rodbina prisiljavala promatrati dok im ubijaju članove obitelji, a ponekad bi i čitave obitelji bile zajedno pogubljene.¹⁴⁰

Crveni Kmeri uglavnom nisu imali zatvore, ali je postojalo mnoštvo „centara za preodgoj“. Ne treba posebno napominjati da su uvjeti života za zatvorenike bili strašni te se nije uopće vodila briga o tome hoće li preživjeti. Što se tiče ispitivanja zatvorenika, ona su bila neusporedivo gora nego u bilo kojem drugom režimu. Zatvorenike bi se mučilo ako bi imalo oklijevali u svom priznanju.¹⁴¹ Poznat je zatvor Tuol Sleng, koji je za vrijeme Crvenih Kmera imao naziv S-21, a čiji je najprioritetniji zadatak bio štititi centar partije. Zatvor je

---

¹³⁵ Shawcross, *Usputna predstava*, 362.

¹³⁶ Mann, *The dark side of democracy*, 344.-345.

¹³⁷ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 553.

¹³⁸ Ibid, 549.

¹³⁹ Johnson, *Moderna vremena*, 682.

¹⁴⁰ Ibid, 683.

¹⁴¹ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 578.-580.

najvećim djelom bio namijenjen za članove komunističke partije. Tako je Nuon Chea, čovjek broj 2 u hijerarhiji Crvenih Kmera, rekao jednom danskom posjetitelju u srpnju 1978. kako se ne može uspoređivati gubitak 200 ili 300 članova partije s gubitkom dva ili tri člana rukovodstva, jer partija ne može voditi bitke ako je obezglavljena.¹⁴²

Postojanje S-21, lokacija na kojoj se nalazio centar partije i identiteti ljudi koji su se ondje nalazili bili su strogo čuvana tajna. Čuvarima je bilo zabranjeno da razgovaraju sa zatvorenicima, a zatvorenicima da razgovaraju međusobno. Visoko rangirani zatvorenici nalazili su se u zasebnoj zgradi. Tajnost S-21 bila je tada dobro čuvana, a gotovo su svi zatvorenici na kraju ubijeni.¹⁴³ Putem pronađenih zatvorskih spisa nakon pada režima, saznalo se o tragičnim događajima. Broj zatvorenika varirao je prema razdobljima, ovisno o tome kako se smanjivao ili rastao broj čistki kroz koje je Demokratska Kampučija prolazila od sredine 1976. na dalje.¹⁴⁴

9.1. Pisma predsjedniku Titu

Josip Broz Tito u svijetu je uživao velik ugled, posebice među nesvrstanim zemljama. Iznimka nije bila niti Kambodža. Zato su mu se putem pisama odlučili obratiti pojedini ljudi iz Sihanukove okoline, tražeći da intervenira vezano uz ubojstva koja se događaju u Demokratskoj Kampučiji ili s molbom da pokuša stupiti u kontakt sa Sihanukom. Osim njegovog ugleda, razlog tome zasigurno je bio i njegov blizak odnos s princem Sihanukom. Imajući u vidu da su pisma dolazila od Sihanuku bliskih osoba, bitno je uočiti da ga oni očito nisu mogli ni na koji način kontaktirati, pa to pokušavaju ostvariti preko jugoslavenskog predsjednika. Titu je pismo prvo poslao izvjesni liječnik Georges Pathe, koji moli Tita da prenese njegov telegram Sihanuku. Telegram je pismo „privatne prirode“, a Pathe je svojevremeno sa Sihanukom boravio u Jugoslaviji.¹⁴⁵ Za takva je pisma savjetnik za vanjskopolitička pitanja predsjednika republike uvijek tražio mišljenje SSVP-a trebala li uopće odgovoriti. U ovom slučaju nije sigurno je li to učinjeno, ali većina primjera pokazuje da se na ovakve zahtjeve, koji su većinom dolazili sa Zapada, nije uopće obaziralo.

Dobar primjer ignoriranja svih spomena zločina u Kampučiji je i slučaj kada se ambasadi SFRJ u Parizu u svibnju 1976. obratio „Privremeni odbor za informiranje i obranu

---

¹⁴² David Chandler, *Voices from S-21 : terror and history in Pol Pot's secret prison* (Bangkok : Silkworm books, 2000.), 16.-17.

¹⁴³ Ibid, 16.-17.

¹⁴⁴ Ibid, 35-36.

¹⁴⁵ AJ, Kabinet predsjednika republike, povjerljivo br. 890/76 – za SSVP, VIII uprava, 17.8.1976. Pismo doktora Georgesa Pathea Titu, 2.8.1976.

žrtava ugnjetavanja u Kambodži“, vezano za protest zbog, kako stoji, „navodnih zločina i genocida koji vrši režim Crvenih Kmera“. Navedeno je kako je na čelu te „disidentske grupacije“ Sim Var, bivši predsjednik ministarskog savjeta Kambodže i ambasador. Savezni sekretarijat za vanjske poslove poslao je instrukcije jugoslavenskoj ambasadi u Parizu da „odbijaju i izbjegavaju bilo kakve kontakte s njima ili sličnim disidentima“.

Ambasadi SFRJ u Parizu također se obratio Khok Wandy, kambodžanski trgovac koji je prilikom Sihanukovog posjeta Jugoslaviji 1975. bio na popisu osoba koje su boravile na Brijunima jer je Sihanuku donosio odjeću. Tražio je informaciju o Sihanukovoj sudbini navodeći kako postoje glasine da je Sihanuk uhićen. SSVP je to također odlučio ignorirati te uputio ambasadu u Parizu da s njim izbjegavaju svaki daljnji kontakt, jer je riječ o „mešetaru i protivniku sadašnjeg režima“.¹⁴⁶ Ambasadu se također upozorava da izbjegava kontakt ili prepisku s bilo kojom kambodžanskom disidentskom grupom, jer bi to moglo naštetiti odnosu s vlastima u Phnom Penhu. Posebno su trebali voditi računa o tome da nigdje ne dođe do pokušaja involviranja predsjednika Tita vezano uz ovakve situacije.¹⁴⁷

Jugoslavenski diplomati u Parizu razgovarali su s Charlesom Meyerom, višim diplomatskim savjetnikom u Sihanukovoj vladi, koji je rekao da u Francuskoj ima dosta izbjeglica, među kojima i velik broj pripadnika bivšeg režima, koji politički djeluju protiv režima u Phnom Penhu. Za Sihanuka je rekao kako je pod stalnom prismotrom i da „obrađuje svoj vrt“. Smatra da novi režim u Kampučiji olako pristupa likvidacijama, čak i masovnim, o čemu ima dosta informacija i svjedočanstava. Savezni sekretarijat za vanjske poslove zaključio je kako ovu informaciju, s obzirom na izvore, treba uzeti sa rezervom.¹⁴⁸

Početak kolovoza 1977., Son Sann, nekadašnji Sihanukov privatni savjetnik, koji se sada nalazi među članovima-osnivačima „Glavnog udruženja Kmera u inozemstvu“, uputio je pismo predsjedniku Titu u kojem ga moli da učini nešto vezano za situaciju u Demokratskoj Kampučiji, rekavši kako mu je poznato veliko prijateljstvo predsjednika Tita i Sihanuka. Prije toga pismo je poslao i generalnom sekretaru UN-a Kurtu Waldheimu, kojeg je također molio da pošalje jednu istražnu komisiju koja bi na licu mjesta potvrdila izuzetno ozbiljne optužbe, podnesene od strane desetina tisuća izbjeglica koje nastavljaju bježati iz Kambodže riskirajući svoje živote. Od Waldheima su također tražili da se formira anketna komisija UN-a vezano uz

---

¹⁴⁶ DA MIP RS, PA-1976., F-83. SSVP, IX uprava – Ambasada SFRJ Phnom Penh, 6.5.1976. Obračanja ambasadi SFRJ u Parizu.

¹⁴⁷ DA MIP RS, PA-1976., F-83. SSVP, IX uprava, 6.5.1976. Upute za ambasadu SFRJ u Parizu.

¹⁴⁸ DA MIP RS, PA-1977., F-79. SSVP, IX uprava – Ambasada SFRJ Phnom Penh, 15.7. 1977. Razgovor u Parizu s Charlesom Meyerom.

dramatičnu situaciju u kojoj se nalazi ogroman broj kambodžanskog stanovništva u Demokratskoj Kampučiji, koja je član UN-a i koja bi trebala poštivati njegovu Povelju i ideal. Na njihovo prvo pismo od 27. rujna 1976. direktor uprave za opće pravne poslove UN odgovorio je 28. veljače 1977. rekavši kako generalni sekretar UN-a nije ovlašten za imenovanje anketne komisije koja bi izvršila uviđaj na teritoriju jedne zemlje članice. Rekao je i da komisije te vrste mogu biti formirane samo od strane nadležnih organa UN-a, na prijedlog jedne zemlje članice. Zato u ime kambodžanskog naroda traže intervenciju predsjednika Tita i jugoslavenske vlade, posebice u UN-u i na idućoj konferenciji nesvrstanih zemalja.¹⁴⁹ Niti u ovom slučaju nije bilo nikakvih reakcija od strane jugoslavenskog rukovodstva, niti od strane Tita kojemu je pismo upućeno, a očito je da niti UN nije pravovremen reagirao na ovakva pisma.

Predsjedniku Titu pismo je poslao i potpukovnik Tim Naing, bivši ađutant princa Sihanuka. Naing u pismu navodi kako je Titu poznata neizvjesnost u pogledu Sihanukove sudbine, kao i sudbine njegove obitelji koja se vratila u Phnom Penh. Kaže kako je ta neizvjesnost izazvana gotovo potpunim nepostojanjem vijesti o princu i obitelji te zabrinjava sve one koji su mu odani, posebice zato jer informacije koje dolaze iz Bangkoka upućuju na to da su Sihanuk i njegova supruga zatvorenici u Phnom Penhu. Smatra kako Tito sigurno dijeli tu zabrinutost s obzirom na njihove veze i prijateljstvo. Zato si dozvoljava da od Tita traži intervenciju kod kambodžanskih vlasti, kako bi pomogao Sihanuku i njegovim suradnicima zatočenima u Kambodži.¹⁵⁰ Savjetnik predsjednika republike za vanjskopolitička pitanja Milivoje Maksić od SSVP-a je tražio upute o tome kako da postupi vezano uz ovo pismo, a oni mu odgovaraju komentarom: „*ne znamo šta hoće u pismu, mislimo da je ovo organizirano pismo našem predsjedniku republike od ljudi koji se nisu vratili u Kambodžu!!*“.¹⁵¹ Također, još jedna uputa SSVP-a vezana uz ovo pismo, kao i spomenuto Son Sanna, navodi kako na ta pisma ne bi trebalo odgovoriti jer izgleda kako se obojica nalaze među glavnim organizatorima „Glavnog društva Kmera u inozemstvu“ sa sjedištem u Parizu, čije su aktivnosti očigledno uperene protiv Demokratske Kampučije. Naglašava se kako je postojanje Demokratske Kampučije činjenica koju je Jugoslavija priznala među prvim zemljama u svijetu i s tom zemljom održava prijateljske odnose. Zato smatraju da bi „*bilo kakav kontakt sa pomenutim ličnostima, makar i pismenim putem, imao negativnog odraza*

---

¹⁴⁹ AJ, Pismo Son Sanna Titu, 9.8.1977.

¹⁵⁰ AJ, Pismo potpukovnika Tima Nainga, bivšeg adjutanta princa Norodoma Sihanuka predsjedniku Titu, Pariz, 11.8.1977.

¹⁵¹ AJ, Kabinet predsjednika republike, br. 02-1127/77 – SSIP, IX uprava, 2.9.1977. Fotokopija pisma Tima Nainga s komentarom.

*kod rukovodstva D. Kampučije i na jugoslavensko-kampučijske odnose“.*¹⁵²

Kambodžanski studenti u Francuskoj poslali su još jedno u nizu pisama predsjedniku Titu, s molbom da posreduje kod režima u Kampučiji kako bi Kambodžani koji se nalaze u inozemstvu mogli održavati veze sa svojom obitelji u domovini. Savezni sekretarijat za vanjske poslove donosi zaključak da se „*ne bi trebalo upuštati u posredovanje*“ niti bi na pismo trebalo odgovoriti te kako se pitanja koja se pokreću u pismu kambodžanskih studenata mogu riješiti putem obraćanja studenata predstavnicima Demokratske Kampučije u inozemstvu ili na neki drugi način. Zaključak je da bi se bilo kakav jugoslavenski kontakt s navedenim studentima mogao „*negativno odraziti kod rukovodstva Demokratske Kampučije i na jugoslavensko-kampučijanske odnose*“.¹⁵³ Ovako bi vjerojatno bilo tko reagirao, jer ipak se često radilo o malim grupama poput ove studentske ili bivših političara, koje se nije uzimalo za ozbiljno.

Iz navedenih primjera jasno je kako se na pisma ove vrste nikada nije odgovaralo, jer se odnose s legalnom vlasti nije željelo ugroziti. Iako je jasno da je Jugoslaviji bilo bitno održati svoje principe i dosljednu politiku, sigurno je bilo indikativno što ima toliko znakova da se u Demokratskoj Kampučiji donose mnoge sumnjive odluke, što će se uskoro pokazati točnim.

9.2. Odjeci politike Crvenih Kmera

Unatoč svemu navedenom, tj. onome što danas znamo o zločinima Crvenih Kmera, prije nego je završena njihova vladavina ništa se o događajima u Demokratskoj Kampučiji nije sa sigurnošću moglo reći. Ipak, nisu se mogle izbjeći glasine, pa se o događanjima u zemlji počelo govoriti u diplomatskim krugovima, kao i izvan njih. Svjetska javnost pomno je pratila situaciju vezanu uz Kampučiju na temelju oskudnih informacija koje su bile dostupne. Mnoge od tih informacija donose svjedočanstva o zločinima koja su dopirala i do jugoslavenskih političkih krugova.

Prema jugoslavenskim izvještajima, u nekim je drugim zemljama također postojalo nezadovoljstvo potezima Demokratske Kampučije na unutrašnjem planu, što je primjerice vidljivo iz razgovora predstavnika jugoslavenske ambasade u Alžiru s alžirskim ministrom vanjskih poslova za azijske zemlje, koji je spomenuo kako su odgodili slanje svog

---

¹⁵² AJ, SSVP, br. 447575, 20.9.1977. Mišljenje u vezi pisama Titu od strane Son Sanna i Tim Nainga.

¹⁵³ DA MIP RS, PA-1977., F-79. SSVP, IX uprava, povjerljivo br. 460751 – Kabinetu predsjednika republike, 23.11.1977. Mišljenje o molbi kambodžanskih studenata u Francuskoj.

ambasadora u Phnom Penh s obzirom na to kako im je rečeno da će se on moći kretati samo 50 metara od ambasade. Naveo je i kako je u Pekingu određenu nelagodu izazvalo iseljavanje pola miliona Kineza iz Phnom Penha i oduzimanje imovine, ali Kinezi su preko toga ipak prešli.¹⁵⁴

Švedski ambasador koji je posjetio Kambodžu kao gostujući diplomat, za *Reuter* je izjavio kako su kambodžanski rukovodioci rekli da je 600 tisuća pripadnika vijetnamske manjine napustilo Kampučiju „*jer ne žele raditi na pirinačnim poljima*“, ali prema njegovom mišljenju novi rukovodioci Kampučije „*zadojeni su veoma radikalnim kolektivizmom i egalitarizmom, krajnji nacionalisti i nisu marionete ni Pekinga, ni Havane ni Moskve*“.¹⁵⁵

Prema izvještaju ambasade SFRJ u Rangoonu, prvi sekretar američke ambasade u Bangkoku, Twining, tjedan dana je u ožujku 1976. proveo među kambodžanskim izbjeglicama na tajlandsko-kambodžanskoj granici te rekao kako je s mnogima pojedinačno razgovarao kako bi dobio pravu sliku o zbivanjima u Kambodži. Tvrdio je kako imaju provjerene podatke da je u Kambodži izvršen pokolj kakav nije poznat u novijoj povijesti te se jednostavno želi „*zbrisati sa zemaljske kugle čitav stari poredak*“.¹⁵⁶ Iako se, s obzirom na tadašnje okolnosti i zapadni izvor, ovakve tvrdnje u Jugoslaviji nisu uzimale za ozbiljno i na njih se uopće nije reagiralo, povijest nam govori da je sve što je Twining rekao, ali zapravo i puno više od toga, bilo istina.

Ambasador Vijetnama rekao je ambasadoru Jugoslavije u Damasku kako vijetnamsko rukovodstvo ne shvaća aktualnu politiku u Kambodži, čiji je glavni arhitekt generalni sekretar komunističke partije, ličnost manje poznata javnosti, ali vuče sve konce „*iza pozornice*“. Ovdje se naravno misli na Pol Pota, o kojem se tada još vrlo malo znalo, s obzirom na to da je čitava KP Kampučije djelovala konspirativno, o čemu je ranije bilo riječi. Vijetnamski je ambasador također smatrao kako kampučijski politički sustav, tj. komunizam u siromaštvu, ne može dulje trajati bez ozbiljnijih ekonomskih i političkih posljedica. Također, ambasador je rekao kako je prilikom prelaska jednog broja Kambodžana preko vijetnamske granice, uglavnom seljaka koji su potražili utočište zbog teških životnih uvjeta, jedan dio kambodžanskih seljaka bio masakriran, pa zaključuje kako je Vijetnam u cjelini ozbiljno

---

¹⁵⁴ DA MIP RS, PA-1976., F-83. SSVP, IX uprava – Ambasada SFRJ Peking, 20.1.1976., Informacije iz jugoslavenske ambasade u Alžiru.

¹⁵⁵ DA MIP RS, PA-1976., F-83. SSVP, IX uprava, 10.3.1976. Kambodžanska vlada obavijestila jugoslavenskog ambasadora o bombardiranju - dodatak za Hanoj i Peking.

¹⁵⁶ DA MIP RS, PA-1976., F-83. Ambasada SFRJ Rangoon, br. 149/48 – SSVP, 10.3.1976. Izvještaj prvog sekretara američke ambasade u Bangkoku Twininga.

zabrinut razvojem situacije u Kambodži.¹⁵⁷

Tanjug, u jednoj od svojih analiza situacije u Indokini, navodi kako je dopisnik hongkonškog časopisa *Far eastern economic review* posjetio logor kampućijskih izbjeglica u Ben Sanu, Vijetnam. Prema njegovoj procjeni, ondje se nalazilo oko deset tisuća Kampućijaca. U logoru su mu vijetnamski dužnosnici predstavili jednu kampućijsku učiteljicu koja mu je rekla kako je prešla u Vijetnam kada je vijetnamska vojska došla osloboditi njihovo selo. Rekla je da se želi vratiti u Kampućiju tek kada cijela zemlja bude oslobođena i da će je osloboditi vijetnamska vojska. Drugi kampućijski izbjeglica rekao je dopisniku da će se vratiti u Kampućiju kada tamo bude nova vlada. Također, izvještavaju kako je 28. travnja održan sastanak u klubu stranih novinara u Bangkoku, prilikom čega su prikazana dva filma, jedan o situaciji u Phnom Penhu neposredno prije njegovog oslobođenja u travnju 1975. te drugi o pokolju seljaka u jednom tajlandskom pograničnom selu koji su, pišu iz Tanjuga, „navodno izvršili Crveni Kmeri“. Nakon prikazivanja filma, održana su određena izlaganja, prilikom čega su iznesene tvrdnje da je u Kampućiji u protekle tri godine ubijeno ili umrlo od gladi i bolesti preko milijun ljudi. Nekoliko sudionika iznijelo je mišljenje da se i u Vijetnamu krše ljudska prava, ali da je režim u Hanoju neusporedivo humaniji od onog u Phnom Penhu.¹⁵⁸

Kako je sukob između Kampućije i Vijetnama postajao sve ozbiljniji i prijetio eskalacijom, počelo se govoriti o tome da niti kineske vlasti ne podržavaju politiku koju vodi kampućijsko rukovodstvo. Nakon što se Sihanuk pojavio u javnosti, prvi put od travnja 1976. kada je podnio ostavku na položaj šefa države i završio u kućnom pritvoru, prisustvovao je prijemu koji je 28. rujna, povodom 18. godišnjice osnivanja Komunističke partije Kampućije priredio predsjednik Samphan. Prema izvještaju dopisnika Tanjuga iz Pekinga, u Kini se počelo govoriti kako je to nova indikacija da su lideri režima u Phnom Penhu prihvatili savjete Pekinga usmjerene na otvaranje prema svijetu te se sada može očekivati izvjesna liberalizacija unutrašnjeg političkog života Kampućije te njeno šire otvaranje prema svijetu. Ispravno zaključuju kako je Sihanuku bio zadatak da kao „putujući ambasador“ neutralizira negativnu međunarodnu predodžbu o prilikama u Kampućiji te da zemlju izvede iz samoizolacije, osiguravajući joj što širu podršku svjetske javnosti. Prema pretpostavkama iz

---

¹⁵⁷ DA MIP RS, PA-1976., F-83. Ambasada SFRJ Damask, br. 292 – SSVP, 24.3.1976. Razgovor ambasadora Vijetnama i Jugoslavije u Damasku.

¹⁵⁸ Hrvatski državni arhiv, F-1220, fond CK SKH, povjerljivo D-1792, Novinska agencija Tanjug, 15.5.1978., Informacija o Vijetnamu i Kampućiji

Pekinga, lideri Kampučije pristali su poslušati savjete Pekinga tek kada su, nakon žestokih vijetnamskih napada u lipnju 1978., shvatili da se neće oduprijeti Vijetnamu bez punog angažmana Kine i šire međunarodne podrške. Pol Pot je pozvao kampučijske izbjeglice da se vrate u zemlju i izjavio da njegova vlada računa i na one koji su služili „starom društvu“, a također je demantirao tvrdnje o progonu religija i rušenju pagoda.¹⁵⁹ Do takvih promjena sada dolazi jer su Crveni Kmeri zbog svoje zatvorenosti, uz priče o zločinima koje su počinili, imali vrlo slabu međunarodnu podršku. Sada prema savjetu Kine nastoje popraviti krajnje negativnu sliku koja je o njima i njihovoj politici stvorena u svijetu, kako bi spasili svoj režim.

9.3. Posljedice režima Crvenih Kmera

Broj stradalih pod režimom Crvenih Kmera ne može se sa sigurnošću utvrditi. Od ozbiljnih studija o broju umrlih i ubijenih, može se za početak uzeti ona Bena Kiernana, koji navodi brojku od 1 500 000 mrtvih te Michaela Vickeryja koji navodi 750 tisuća mrtvih, ali utemeljeno na premalom broju stanovnika prije 1975., koji nije točan. David Chandler, poznati autor više knjiga o Kambodži i Crvenim Kmerima, navodi brojku od 800 tisuća do 1 milion mrtvih, ali on nije izveo analitičku procjenu, već je samo koristio već postojeće podatke drugih autora. Nadalje, Marek Sliwinski izradio je studiju na demografskoj osnovi, iako nesigurnoj jer od kraja 1960ih pa sve do 1993. nije bilo popisa stanovništva. On navodi kako je bilo nešto više od 2 milijuna mrtvih, što bi činilo 26% populacije Kambodže. Sliwinski je proveo i dodatne analize, pa je tako došao do brojke od 33,9% umrlih muškaraca i 15,7% žena, što ukazuje na ubojstvo kao većinski uzrok smrti, kao i najveću smrtnost kod mladih odraslih ljudi i kod starijih od 60 godina. Razina ubojstava je, gotovo sigurno 1 od 7 stanovnika, a vjerojatnije 1 od 4 ili 5. Najnesigurniji su podatci o pogubljenjima, a bolest i glad nedvojbeno su bili najveći uzrok smrti.¹⁶⁰ Gledano prema obrazovanju, umrlo je 52% visokoobrazovanih, 38% srednje obrazovanih te samo 29% onih ljudi koji su imali nisko obrazovanje ili ga uopće nisu imali.¹⁶¹

Iako postoje navedena odstupanja u procjenama broja žrtava, ta je brojka nedvojbeno bila nevjerovatno velika. Tokom vijetnamske okupacije Kambodže, koja je trajala deset godina, broj stanovnika postupno je počeo rasti, te je broj stanovnika glavnog grada 1988.

---

¹⁵⁹ HDA, F-1220, fond CK SKH, povjerljivo D-1877, Novinska agencija Tanjug, 6.10.1978. Enver Mulahusić – „Otvaranje Kampučije pred ofanzivu“

¹⁶⁰ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 556.-557.

¹⁶¹ Mann, *The dark side of democracy*, 342.

došao od 600 tisuća.¹⁶²

Što se tiče klasifikacije zločina Crvenih Kmera, očito je da su krivi za ratne zločine i zločin protiv čovječnosti, ali u doslovnoj definiciji to nije bio genocid. Naime, po definiciji pojam genocid primjenjuje se za nacionalne, etničke, rasne ili religiozne grupe, a ne može se smatrati da se Kambodžane kao naciju planiralo u potpunosti istrijebiti. Neki autori zato uvode pojam „politicida“, tj. genocida na političkoj osnovi, a mogao bi se koristiti i termin „sociocida“, tj. genocida na društvenoj osnovi. Za Crvene Kmere, neke su društvene grupe svojim postojanjem u cjelini bile zločinačke. Dakle, može se reći kako se radilo o „rasijalizaciji“ društvenih grupa, a onda se može govoriti i o genocidu jer se u njihovoj fizičkoj eliminaciji u Demokratskoj Kampučiji otišlo jako daleko te je ona svjesno provođena.¹⁶³ Iako se dijelom radilo i o etničkom čišćenju, postojalo je i mnogo drugih varijacija.¹⁶⁴

10. Vijetnamska intervencija u Kampučiji i pad režima Crvenih Kmera

Loša reputacija koju su u svijetu imali Crveni Kmeri, kao i njihova slaba vanjskopolitička aktivnost, ohrabрили su Vijetnam da vojno intervenira u Kambodžu, dajući mu time vrlo dobar izgovor za ostvarivanje svojih geopolitičkih interesa s ciljem širenja svog regionalnog utjecaja te ponovnog iscrtavanja zajedničke granice. Već su 1977. započeli oružani sukobi između Vijetnama i Kampučije, dviju komunističkih i nesvrstanih zemalja.¹⁶⁵ Iako se u početku o sukobima još uvijek nije javno govorilo, u nekoliko je navrata došlo do žestokih graničnih sukoba, u kojima su obje strane pokazivale teritorijalne pretenzije. U sukobima su bombardirana protivnička područja, ali i ubijani civili. Nakon što su obje strane svjetskoj javnosti obznanile svoj sukob, Demokratska Kampučija počela je aktivnije djelovati na međunarodnom planu kako bi povećala broj zemalja s kojima ima diplomatske kontakte, a također je pojačana njena aktivnost u pokretu nesvrstanih.¹⁶⁶

Ieng Sary je 31. prosinca 1977. uručio jugoslavenskom ambasadoru Lomparu poruku predsjednika Khieu Samphana za predsjednika Tita te je obavijestio ambasadora da Kampučija prekida odnose s Vijetnamom zbog agresije i invazije na teritorij Kampučije

---

¹⁶² Grenville, *A history of the world in the twentieth century*, 616.

¹⁶³ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 598.-599.

¹⁶⁴ Mann, *The dark side of democracy*, 320.

¹⁶⁵ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 138.

¹⁶⁶ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 131.

tokom studenog i prosinca, koje imaju karakter neobjavljenog rata. Navodi razloge vijetnamske agresije: pljačka žetve rižinih polja i ohrabrivanje svoje preostalih agenata u Demokratskoj Kampučiji na akciju protiv vlade. Kao osnovni razlog ipak navodi strateški cilj koji Vijetnamci žele ostvariti putem stvaranja Indokineske federacije pod hegemonijom Vijetnama. Ne sumnja da će Jugoslavija stati na njihovu stranu, jer Vijetnam kleveće Kampučiju, nastojeći zavarati svjetsko javno mnijenje optužujući Kampučiju kao agresora, s ciljem da je izolira i olakša svoju vojnu agresiju, nudeći navodne razgovore.¹⁶⁷

Ambasador Lompar i sam je uočio je promjene u zemlji, koje su bile uzrokovane zaoštavanjem odnosa s Vijetnamom. Lompar je rekao kako je osnovna karakteristika ovog razdoblja u Kampučiji, posebice na unutrašnje planu, pored „*nametnute konfrontacije i oružanog otpora Vijetnamu*“ bez sumnje legalizacija komunističke partije Kampučije. Na vanjsko-političkom planu time je započeto, smatra Lompar, otvaranje prema vanjskom svijetu, iz do tada potpune izolacije. Prvi i najznačajniji korak u tom smjeru svakako je otvaranje prema Kini i Koreji, čega je cilj zadobiti određenu međunarodnu potvrdu režima i njegove unutrašnje i vanjske politike, ali i doći do podrške ideološko-političkom smjeru kojim ide rukovodstvo KP Kampučije. Legalizacija partije, međutim, nije do kraja niti adekvatno izvedena. Legaliziran je naziv partije te predstavljeno samo pet osoba iz partijskog rukovodstva, koji istovremeno kontroliraju cijelu upravu i predstavničku vlast. To su: Pol Pot, Nuon Chea, Ieng Sary, Son Sen i Von Vet. Otvaranje Kampučije prema zemljama jugoistočne Azije nastavilo se uzastopnim posjetima šefova država i ministara vanjskih poslova Burme, Malezije, Laosa, Tajlanda i Kine Kampučiji. U jednom susretu s kineskom delegacijom, prvi je put javno predstavljen Pol Pot kao sekretar komunističke partije. Lompar smatra kako nema sumnje da je osnova tog otvaranja prema svijetu preokupacija odnosima s Vijetnamom i nastojanje da sebe potvrde kao faktor u kreiranju i održavanju dobrosusjedskih i prijateljskih odnosa u regiji.¹⁶⁸

Lompar smatra kako je za ohrabrivanje kampućijskog stanovništva svakako značajno pojavljivanje Sihanuka, iako samo putem pisama koja su namijenjena podršci režimu i propagandno dobro iskorištena. Sihanukovo pojavljivanje je dozirano prema potrebi i nema izgleda da se njegovoj ulozi na bilo kojem planu ustupi više prostora, a ništa se više o

---

¹⁶⁷ AJ, Kabinet predsjednika republike – služba za vanjskopolitička pitanja, Phnom Penh, br. 1.-3., 9.1.1978. „Poruka predsednika Kije Sampana za druga predsednika“

¹⁶⁸ DA MIP RS, PA-1978., F-81. Ambasada SFRJ Phnom Penh, br. 85. – SSVP, 1.3.1978. Izvještaj ambasadora Mihajla Lompара iz Phnom Penha.

Sihanuku nije se moglo saznati.¹⁶⁹

Zbog sukoba Kampučije i Vijetnama dolazi do učestalijih susreta između raznih članova rukovodstva Jugoslavije i Kampučije. Razlog tomu je što je nastupilo razdoblje kada je Crvenim Kmerima potrebna međunarodna podrška zbog loše međunarodne reputacije i zapostavljanja odnosa s većinom zemalja, a Jugoslaviju su smatrali utjecajnom nesvrstanom i prijateljskom zemljom na koju su u ovoj krizi mogli računati.

U svibnju 1978. Miloš Minić posjetio je Kampučiju i Vijetnam. Prilikom posjeta Demokratskoj Kampučiji susreo se s Pol Potom, koji mu je govorio o vijetnamskoj agresiji, kojoj je cilj rušenje vlade Demokratske Kampučije, koju Vijetnamci žele osvojiti. Minića je u Hanoju vijetnamsko rukovodstvo upoznalo sa svojom verzijom sukoba. Njegovo je osobno mišljenje u ovom trenutku bilo da ne može potvrditi ili negirati je li Vijetnam ostao kod svojih ciljeva o kojima govori Kampučija ili ih se odrekao. Jugoslavija ima izrazito prijateljske odnose s Kampučijom, a borbu vijetnamskog naroda Jugoslavija je podržavala od početka, ništa manje nego borbu naroda Kampučije. Zato je želja Jugoslavije bila da i sa Vijetnamom dalje razvija suradnju. Pol Pot smatra kako je cilj Vijetnama da obmanjuje javnost i ako bi Kampučija sada započela pregovore, za koje se Jugoslavija zalaže, ne bi bilo moguće razotkriti provokacije i laži Vijetnama koji pregovore želi iskoristiti samo u propagandne svrhe. Mišljenje SSVP-a je da su ovi razgovori, vrlo značajni, ukazali na svu dubinu sukoba i ogromno nepovjerenje između Kampučije i Vijetnama, veće nego što se očekivalo prije posjete.¹⁷⁰ Jasno je da je u novonastaloj situaciji Demokratskoj Kampučiji bila potrebna međunarodna podrška Jugoslavije, a sukob s Vijetnamom konačno je donio određeno otvaranje na međunarodnom planu, iako je za to tada već bilo prekasno.

U službenim priopćenjima za medije nakon Minićevog posjeta Kampučiji, sukob s Vijetnamom nije uopće spominjan, iako je bio glavna tema posjeta. U novinama se pisalo samo o tome kako Jugoslavija s pažnjom i simpatijama prati razvoj ratom razorene Demokratske Kampučije, koja ulaže velike napore da što brže obnovi zemlju i prijeđe na izgradnju novog socijalističkog društva u skladu sa svojim „specifičnim uvjetima i

---

¹⁶⁹ DA MIP RS, PA-1978., F-81. Ambasada SFRJ Phnom Penh, br. 85. – SSVP, 1.3.1978. Izvještaj ambasadora Mihajla Lompara iz Phnom Penha.

¹⁷⁰ AJ, Kabinet predsjednika republike – služba za vanjskopolitička pitanja, New Delhi, br. 370. i 376., 7.5.1978. „Razgovori Miloša Minića u Kampučiji“

potrebama“.¹⁷¹ S Pol Potom, stoji u priopćenju, Minić je „*proveo duže vrijeme u otvorenom i prijateljskom razgovoru o postojećim međunarodnim problemima, unutrašnjem razvoju dviju zemalja i bilateralnim odnosima između Jugoslavije i Kambodže*“. Izvještava se kako susrete i razgovore koje je Minić vodio u Phnom Penhu karakterizira velika otvorenost i prijateljska atmosfera, čime je potvrđen kontinuitet u odnosima dviju zemalja, koji se u niti jednom trenutku nisu prekidali. Naglašeno je kako je Kambodža jedna od rijetkih zemalja koja je nesvrstavanje uključila u svoj ustav, kao jednu od osnova svoje vanjske politike. Konstatirano je da se, u interesu dobrosusjedskih odnosa, a na principima nesvrstavanja, svi sporovi između pojedinih zemalja članica pokreta nesvrstanih mogu rješavati mirnim putem, uz striktno poštovanje principa nemiješanja, nezavisnosti i suvereniteta¹⁷², što upućuje na razgovore koji su vođeni vezano uz spor Vijetnama i Kambodže.

U srpnju 1978. Ieng Sary posjetio je Jugoslaviju, što još bolje govori u prilog intenziviranju međunarodnih odnosa vezano uz sukob s Vijetnamom. Prilikom razgovora s Milošem Minićem, Sary mu je rekao da je situacija u Kambodži, otkako je on u svibnju posjetio tu zemlju, poprilično izmijenjena. Tvrdi je kako su krajem svibnja i u lipnju Vijetnamci pojačali svoju aktivnost u Kambodži s ciljem promjene unutrašnjeg sistema zemlje. Minić je rekao kako Jugoslavija s velikom zabrinutošću prati situaciju jer strahuju da se u regiji može proširiti konflikt između SSSR-a i NR Kine. Istaknuo je kako Jugoslavija ostaje pri stavu da je krajnje vrijeme za prestanak oružanih sukoba između Vijetnama i Kambodže te je potrebno pristupiti pregovorima o mirnom rješavanju problema.

Minić je rekao Saryju da se o Kambodži u svijetu vrlo malo zna te da su mnoge zemlje vrlo kritički raspoložene zbog vijesti koje stižu u Europu o unutrašnjem sistemu u Kambodži. Smatra kako se može dogoditi da dođe do kolektivnih kritika na račun Kambodže ako oni i dalje ne budu prisutni na glavnim međunarodnim skupovima. Minić potiče rukovodstvo Kambodže na javno istupanje na međunarodnoj sceni i razgovor ne samo s nesvrstanim zemljama, već i ostalima, pogotovo europskim, jer je to prilika da im objasne ne samo svoj stav o sukobu s Vijetnamom, već i unutrašnji razvoj Kambodže, kao i ciljeve prema kojima teže, jer postoje „*mnoge dezinformacije*“.¹⁷³ Iako Minić ovom prilikom ističe kako se o

---

¹⁷¹ *Borba*, „Miloš Minić: Herojska borba i revolucija naroda Kambodže“ („Zdravice na svečanoj večeri u Pnom Penhu u čast saveznog sekretara za vanjske poslove“) 4.5.1978.

¹⁷² *Borba*, „Razgovori o daljnjoj aktivnosti i angažiranju nesvrstanih“ („Miloš Minić završio posjet Kambodži“) 5.5.1978.

¹⁷³ AJ, Predsjedništvo CK SKJ – odjel za međunarodne odnose i veze, povjerljivo br. 379/1, 10.8.1978. „Informacija o razgovoru M. Minića, člana Predsjedništva CK SKJ sa Ieng Saryjem, potpredsjednikom vlade Demokratske Kambodže, 26.7.1978.“

Kampućiji šire dezinformacije, nemoguće je da Jugoslavensko rukovodstvo nije bilo svjesno što se događalo u Kampućiji, s obzirom na to da se, osim od strane izbjeglica, o postupcima režima u Phnom Penhu govorilo i u nekim drugim zemljama svijeta, a predsjedniku Titu također su stizala pisma u kojima se tvrdilo da su Crveni Kmeri počinili mnoge zločine.

Nakon ovog Saryjevog posjeta Jugoslaviji, isto kao i nakon posjete tada saveznog sekretara za vanjske poslove Miloša Minića Kampućiji, u javnost se ništa službeno ne iznosi vezano uz sukob u Indokini. Vezano za sastanak novog saveznog sekretara za vanjske poslove Josipa Vrhovca s Ieng Saryjem u srpnju 1978., kratko je konstatirano da su razmijenili mišljenja o pitanjima koja se odnose na predstojeću ministarsku konferenciju nesvrstanih zemalja, kao i o stanju jugoslavensko-kampućijskih bilateralnih odnosa i mogućnostima njihovog daljnjeg unaprjeđenja. Samo je kratko spomenuto da je Sary upoznao Vrhovca s kampućijskim pogledom na najnoviju situaciju u jugoistočnoj Aziji¹⁷⁴, što ponovno može ukazivati na postojanje sukoba.

Ipak, autorski članci počinju po malo govoriti o sukobu, pa je u *Međunarodnoj politici* objavljeno kako su granični problemi, zbog kojih je dolazilo do sporova između Vijetnama i Kampućije još u vrijeme oslobodilačke borbe protiv SAD-a, a o kojima se u javnosti malo govorilo, posljednjih tjedana eskalirali te ponovno skrenuli pažnju svjetske javnosti na činjenicu da na Indokineskom poluotoku treba još puno strpljenja i dobre volje da se ostvari trajna stabilnost.¹⁷⁵ Vijetnam i Kampućija međusobno su se optuživali za agresiju u pograničnim oblastima te je bilo teško razlučiti tko je u pravu. Demokratska Kampućija optuživala je Vijetnam da želi Kampućiju uvući pod okrilje indokineske federacije, na čelu koje bi bio Vijetnam, što je vijetnamski premijer Fam Van Dong demantirao. Procjenjuje se da bi produbljivanje graničnih sporova između Vijetnama i Kampućije stvorilo povoljne uvijete za uplitanje vanjskih faktora, što bi prvenstveno naštetilo sukobljenim zemljama.¹⁷⁶

Pred samo izbijanje sukoba između Vijetnama i Kampućije, krajem 1978., u Jugoslaviji su oštro osuđivane vojne akcije Vijetnama, za koje se smatralo kako su usmjerene na rušenje legalne vlade Kampućije u svrhu dovođenja na vlast režima koji bi omogućio stvaranje Indokineske federacije u svrhu dominacije Vijetnama, a preko i njega SSSR-a, na području jugoistočne Azije. Smatralo se kako je Kampućija, neovisno o greškama u

---

¹⁷⁴ *Borba*, 20.7.1978.

¹⁷⁵ Čedomir Vučković, „Indokineske stranputice“ *Međunarodna politika* 668 (1978): 22.-23.

¹⁷⁶ *Ibid*, 23.

unutrašnjoj i vanjskoj politici, očigledno „žrtva perfidne agresije“. U takvoj situaciji, kao nesvrstana i socijalistička zemlja, zaslužuje podršku i pomoć. Ipak, za Jugoslaviju je bilo neshvatljivo da Kampučija i dalje zadržava međunarodnu izolaciju u koju je sama sebe dovela, kao i da ne pokazuje želju za aktiviranjem među nesvrstanim zemljama i u UN-u. Doduše, vlada Demokratske Kampučije je nakon izbijanja sukoba tražila od UN-a da cirkulira njenu deklaraciju od 31. prosinca 1977. te pozvala generalnog sekretara Waldheima u posjet Phnom Penhu. Također je u UN poslala pismo u kojem su izneseni detalji o ponašanju i vojnim akcijama Vijetnama, ali nije tražila i formalnu akciju Savjeta sigurnosti. Rukovodstvo Demokratske Kampučije obraćalo se porukama nekim šefovima država nesvrstanih zemalja, ali u tim porukama nisu tražili organiziranu akciju nesvrstanih zemalja u pogledu sukoba, osim isključenja Vijetnama iz pokreta nesvrstanih zemalja. Nesvrstane zemlje prije samog sukoba nisu pokazivale inicijativu za akciju u pogledu rješavanja ovog sukoba, što je u znatnoj mjeri bilo uvjetovano i nezainteresiranim odnosom Kampučije prema nesvrstanim zemljama.¹⁷⁷

Van Tien Dung, šef vijetnamskog generalštaba, 25. prosinca 1978. najprije je izvršio zračni napad na sjeveroistok Kampučije, a onda i na gradska središta.¹⁷⁸ Vijetnamske su trupe presjekle veze Phnom Penha sa sjeveroistokom zemlje te su željeli što prije doći do tajlandske granice, kako bi spriječili Crvene Kmere da negdje uspostave frontu ili se sakriju.¹⁷⁹ Velik broj Crvenih Kmera, njih oko deset tisuća, sakrilo se u planinama uz tajlandsku granicu. Njih je nekoliko tisuća uspjelo privremeno pobjeći na teritorij Tajlanda. Glavni dio rukovodstva uspio je pobjeći iz Phnom Penha u prethodno pripremljene šumske baze, a dio njih je odmah otišao u inozemstvo agitirati protiv vijetnamske invazije na Kampučiju.¹⁸⁰

Mnogo jača vijetnamska vojska zauzela je Phnom Penh 7. siječnja 1979. Norodom Sihanuk, koji je za vrijeme Crvenih Kmera bio u kućnom pritvoru, sada je imao zadatak da pred UN-om osudi vijetnamsku invaziju na Kampučiju, što je i učinio, ali se nije vratio u zemlju. Vlast je preuzeo Ujedinjeni nacionalni front za narodni spas, odnosno Revoluciona narodna partija Kampučije, kojoj je Vijetnam navodno samo pomogao da dođe na vlast.¹⁸¹

Nakon vijetnamske intervencije, u Jugoslaviji se naglašavalo kako ona zapravo odražava i sukob interesa, prije svega SSSR-a i Kine. Vijetnamski su se interesi i sama

---

¹⁷⁷ HDA, F-1220, fond CK SKH, strogo povjerljivo D-2042, 21.12.1978. „Informacija o sukobu između Socijalističke Republike Vijetnam i Demokratske Kampučije“

¹⁷⁸ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 138.

¹⁷⁹ Mihovilović, *Stravični poligon : Indokina*, 160.

¹⁸⁰ Ibid, 161.-162.

¹⁸¹ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 139.

intervencija podudarali s globalnim strateškim interesima SSSR-a, posebno u pogledu sovjetsko-kineske konfrontacije. Konstatirano je kako poseban značaj i težinu ovi događaji imaju s obzirom na to da se radi o sukobu dviju socijalističkih i nesvrstanih zemalja¹⁸², a to je bila i prva internacionalizacija sukoba između dvije takve zemlje, koji je nepovoljno utjecao na jedinstvo u pokretu nesvrstanih zemalja, što će najbolje biti vidljivo u rujnu 1979. na Konferenciji pokreta nesvrstanih zemalja u Havani.

Nekoliko dana nakon vijetnamske intervencije u Kampučiji, uslijedilo je izlaganje Miloša Minića o ovom događaju na sastanku spoljno-političkog aktiva pri sekciji SK SSRNJ za spoljno-politička pitanja i međunarodne veze. Minić je rekao kako su informacije koje dolaze vezano uz Kampučiju različite i kontradiktorne, ali iz najvećeg broja informacija proizlazi da je suština događaja strana invazija na Kampučiju. Naveo je kako je svima poznato da Jugoslavija dosljedno zastupa princip kako su sve države dužne poštovati nezavisnost, suverenitet, teritorijalni integritet drugih država i nepovredivost državnih granica te da je svaka povreda tih principa suprotna povelji UN-a i opasna za mir i sigurnost u svijetu, a Jugoslavija se najdosljednije bori i protiv miješanja bilo koje države u unutrašnje stvari druge. Tito je 1978. uputio poruke šefovima država Fam Van Dongu i Khieu Samphanu, u kojima je apelirao na prestanak oružanih sukoba, kao i pristup pregovorima i mirnom rješavanju spornih pitanja. Taj apel nije naišao na odaziv, kao ni idući koji im je Tito uputio.¹⁸³

Minić je također istaknuo kako su više puta skretali pažnju rukovodstvu Demokratske Kampučije da aktivira Sihanuka, jer su imali potpuno „nepravilan“ stav prema njemu. Prilikom posjete Demokratskoj Kampučiji, Minić im je prenio mišljenje jugoslavenskog rukovodstva kako je neobjašnjivo da ne uspostavljaju diplomatska predstavništva i nemaju nikakvu propagandnu aktivnost, što ih može skupo koštati. Konstatirao je kako su lagali kada su rekli da će nešto poduzeti. Minić im je čak rekao da Zapadna Europa smatra da je njihov režim „zločinački režim koji skriva ljude, koji je rastavio obitelji, najcrnji režim koji postoji“ te da je Kampučijsko rukovodstvo krivo jer nikome ništa ne objašnjavaju.¹⁸⁴ Minić je iznio i stav o unutrašnjem stanju u Demokratskoj Kampučiji:

„...nismo se mešali u unutrašnje stvari, slušali smo, Pnom Pen je ostavljao stravičan

---

¹⁸² HDA, F-1220, fond CK SKH, strogo povjerljivo D-2128, 11.1.1979. Zapisnik sa 14. sjednice PCK SKJ – Informacija o najnovijim događajima u Kampučiji

¹⁸³ HDA, F-1220, fond CK SKH, povjerljivo D-2160, 12.1.1979. „Izlaganje Miloša Minića o situaciji u Kampučiji, na sastanku spoljno-političkog aktiva pri sekciji SK SSRNJ za spoljno-politička pitanja i međunarodne veze“

¹⁸⁴ Ibid.

utisak u gradu od preko 650 000 stanovnika, 20 000 je bilo otprilike od toga je sve vojnici, nešto manje drugih, administraciju oni malo imaju.“¹⁸⁵

Zanimljivo je da Minić sada, nakon vijetnamske intervencije, govori kako je, kada je u travnju 1978. posjetio Demokratsku Kampučiju, shvatio da u tri godine nije bilo nikakve promjene, iako se do sada uvijek govorilo da se u Demokratskoj Kampučiji zapaža značajan napredak na unutrašnjem planu. S novim se međunarodnim prilikama očito mijenjaju i stavovi. Rekao je i kako se režim Pol Pota Jugoslaviji nikada nije sviđao i nikada ga nisu odobrivali, jer je to ratni komunizam. Ali, Jugoslaviji se ne sviđa niti bugarski, niti sovjetski, niti neki drugi režim, pa se postavlja pitanje treba li voditi ratove da se ti režimi mijenjaju, čime Minić želi reći da se ne može uplitati u unutrašnje stvari neke države jer se nekom drugom ne sviđa njihova politika.¹⁸⁶

Nakon Minića, govorio je i Voja Pekić, pomoćnik saveznog sekretara za vanjske poslove. Rekao je kako je akciji Vijetnama pogodovala vrlo negativna slika režima u Kampučiji u svjetskoj javnosti, koja smatra da je to režim koji krši ljudska prava i provodi genocid. Pekić upozorava kako sukob treba staviti u kontekst odnosa Kina-SAD, SSSR-Kina i SSSR-SAD, jer se na tlu jugoistočne Azije prelamaju interesi i globalna strategija sve tri velike sile. Konstatirao je kako je sukob između Vijetnama i Kampučije najteži udarac za nesvrstani pokret otkad je stvoren.¹⁸⁷

U jugoslavenskim se medijima nisu iznosili detalji vezano uz sukob Vijetnama i Kampučije, niti kritike prema režimu Pol Pota koje su spominjane u partijskim krugovima. Odmah nakon vijetnamske intervencije u Kampučiji objavljena je vijest kako je jugoslavenski ambasador u Kini Ostojić na zahtjev Ieng Sarya s njime razgovarao o situaciji u Kampučiji. Tom je prilikom zahvalio jugoslavenskoj vladi na podršci koju pruža vladi Demokratske Kampučije i njenom narodu, posebice sada, kada se zemlja našla pod udarom stranih trupa.¹⁸⁸ Sihanuk je predsjedniku Titu poslao poruku, u kojoj je „*vrlo visoko ocijenio podršku predsjednika Tita i Jugoslavije nezavisnosti, suverenitetu i teritorijalnom integritetu Demokratske Kampučije*“. Pritom je istaknuo kako osjeća zabrinutost predsjednika Tita zbog

---

¹⁸⁵ HDA, F-1220, fond CK SKH, povjerljivo D-2160, 12.1.1979. „Izlaganje Miloša Minića o situaciji u Kampučiji, na sastanku spoljno-političkog aktiva pri sekciji SK SSRNJ za spoljno-politička pitanja i međunarodne veze“

¹⁸⁶ Ibid

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ *Vjesnik*, „Ostojić kod Jeng Saryja“ 15.1.1979.

konflikta u Kampučiji te je osobito zahvalio na stavu Jugoslavenske vlade u UN-u¹⁸⁹, koja je ondje dala podršku Kampučiji i osudila vijetnamsku intervenciju.

10.1. Stavovi o vijetnamskoj intervenciji

Nakon vijetnamske intervencije u Kampučiji, postojala su mnoga razilaženja o tome što je značio ulazak vijetnamskih snaga u Kambodžu u siječnju 1979. Mnogo se diskutiralo o tome je li Kambodža tada napadnuta ili oslobođena i jesu li Vijetnamci ušli u Kambodžu kako bi zaštitili stanovništvo od Crvenih Kmera ili da bi iskorištavali i okupirali zemlju.¹⁹⁰ Iako namjere Vijetnama nisu bile prvenstveno humanitarne, ulazak vijetnamskih trupa u Kambodžu bez dvojbe je spasio velik broj života, iako je ta činjenica svojedobno osporavana.¹⁹¹

Općeniti jugoslavenski stav vezano uz intervenciju Vijetnama u Kampučiji bio je kako nikakvi razlozi, u ovom slučaju neslaganje sa politikom vlade i partije Kampučije, ne mogu poslužiti kao povod za miješanje u unutrašnje poslove i stranu intervenciju, tj. narušavanje nezavisnosti, samostalnosti i teritorijalnog integriteta neke zemlje.¹⁹² Suštinu jugoslavenskih ocjena i stavova ne mijenja ni činjenica da je i Jugoslavija imala kritike i primjedbe na unutrašnju politiku i međunarodnu aktivnost Kampučije, jer se ovdje ipak radi o legalnoj vladi koja je svrgnuta stranom intervencijom.

Predsjednik Tito je i sam govorio o situaciji u Kampučiji, kada je u srpnju 1979. na Brijunima s grupom suradnika pripremao svoj govor za konferenciju nesvrstanih u Havani, koja se trebala održati dva mjeseca kasnije, u rujnu. Rekao je kako prema pisanju Samphana, čije je pismo dobio prije nekoliko dana, vidi da se u Kampučiji događaju strašne stvari, Vijetnamci ubijaju Kambodžane koji bježe na Tajland, a u Kampučiji se nalazi nekoliko stotina tisuća Vijetnamca. Tito je u Havani želio reći nešto o tome kako je nerazumljivo i neshvatljivo da socijalističke zemlje mogu međusobno voditi takav sukob i takvu politiku koja vodi prema uništavanju jednog ili drugog naroda. Inzistirao bi na tome da UN u Kampučiju uputi izaslanstvo kako bi se otkrilo što se tamo stvarno događa i da li Vijetnamci

¹⁸⁹ *Vjesnik*, „Titova poruka Sihanuku“ 17.1.1979. ; *Borba*, „Tito odgovorio na poruku Sihanuka“ 17.1.1979.

¹⁹⁰ Evan Gottesman, *Cambodia after the Khmer Rouge: Inside the politics of national building*. (Bangkok: Silkworm books, 2003.), IX.

¹⁹¹ Courtois, *Crna knjiga komunizma*, 555.

¹⁹² HDA, F-1220, fond CK SKH, povjerljivo D-2149, 5.2.1979. „Izveštaj o poseti Zvonka Graheka, zamenika načelnika Odeljenja za međunarodnu saradnju SKJ Italiji, Španiji i Francuskoj, od 16. do 20. januara 1979.“

uistinu proganjaju i ubijaju stanovništvo. Takve sumnje temelje se na spomenutom pismu koje mu je poslao Khieu Samphan, rekavši da Vijetnamci vrše genocid u Kampučiji.¹⁹³ Čini se kako Tito nije siguran što se točno događa u Kambodži, ali je svjestan da je vlada Pol Pota počinila zločine, na što sugerira njegova sljedeća izjava:

*„Oni sada stalno jaše na tome da je Pol Pot radio. Ako je to Pol Pot radio ne moraju drugi raditi istu stvar.“*¹⁹⁴

Norodom Sihanuk, koji se nakon pada režima Crvenih Kmera i vijetnamske intervencije ponovno aktivirao u međunarodnoj politici, nije se slagao sa stavovima Jugoslavije. Iako primarno borac za kambodžansku neovisnost, koji je osudio vijetnamsku intervenciju, ne slaže se s jugoslavenskom podrškom režimu Pol Pota. Ostojiću, jugoslavenskom ambasadoru u Pekingu, gdje je Sihanuk boravio nakon pada Crvenih Kmera, kada je oslobođen iz kućnog pritvora, rekao je kako nije dovoljno osuditi samo Vijetnam zbog intervencije, jer povlačenje njihovih trupa samo po sebi ne bi donijelo mir kambodžanskom narodu. Sihanuk je smatrao kako su neprihvatljive one rezolucije, pa i nesvrstanih zemalja, u kojima bi se tražilo samo povlačenje vijetnamskih trupa, a ne bi bio osuđen Pol Pot. Kao jedini izlaz vidio je neutralizaciju Kambodže uz međunarodne garancije. Ambasador Ostojić uočio je da je Sihanuk „eskalirao“ u osudi Pol Pota, pa i u pogledu rezerve prema kineskoj politici. Smatra da je to rezultat razvoja događaja, ali i sve većeg utjecaja Zapada.¹⁹⁵

U idućem razgovoru s ambasadorom, dva mjeseca kasnije, Sihanuk je Pol Pota nazvao kriminalcem, a rukovodstvo Demokratske Kampučije „vladom genocida“. Sihanuk nije bio zadovoljan time što dio nesvrstanih zemalja, uključujući Jugoslaviju, podržava Crvene Kmere kao legitimnu vladu. Za Sihanuka su Crveni Kmeri prvenstveno bili zločinci, ali za mnoge druge, uključujući Jugoslaviju, veći je zločin bio invazija zemlje na zemlju, a novu vladu stvorenu tim putem Jugoslavija nije mogla podržati. Tokom razgovora, Sihanuku je objašnjeno kako podrška nesvrstanih legitimnosti postojeće vlade za cilj ima osudu agresije i stvaranja „svršenog čina“ putem vojne intervencije na nezavisnu i suverenu zemlju. Sihanuk je odgovorio kako je to pogreška nesvrstanog pokreta te da se tako Vijetnam, također nesvrstana zemlja, ne može natjerati na povlačenje jer imaju realan izgovor za ostanak u Kampučiji, a to je obrana kmerskog naroda od genocida Pol Pota. Smatra da ako bi netko

¹⁹³ AJ, Razgovor predsjednika Tita sa grupom za pripreme govora u Havani, Brijuni, 17.7.1979.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ AJ, Kabinet predsjednika republike – služba za vanjskopolitička pitanja, Peking, br. 219. 27.3.1979. Razgovor Sihanuka s Jugoslavenskim ambasadorom u Pekingu.

drugi bio na čelu kambodžanske vlade, primjerice on, onda taj izgovor više ne bi postojao te se Vijetnam ne bi mogao zadržati u Kambodži. Izlaz iz ovakve situacije Sihanuk je vidio u tome da mjesto Kambodže u UN-u i pokretu nesvrstanih bude određeno vrijeme prazno, čime bi se stvorio prostor i za Sihanukovu akciju okupljanja snaga pod njegovim vodstvom, koje bi umjesto Crvenih Kmera mogle zauzeti mjesto u međunarodnoj zajednici. Njegov je stav objašnjen time što je Sihanuk dalje eskalirao u pravcu borbe protiv Pol Pota, što je glavna meta njegovih akcija jer „shvaća da mu Pol Pot, odnosno njegova legitimnost, smeta da se nametne kao alternativa“. Zaključuju da ga na to vjerojatno potiče Kissinger, koji preko Sihanuka gradi zapadnu perspektivu vraćanja u Indokinu, odnosno Kambodžu, što vide i Kinezi pa sve više i sami forsiraju Sihanuka.¹⁹⁶

Sihanuk je u kolovozu, prije konferencije u Havani, razgovarao i s jugoslavenskim ambasadorom u Pyongyangu Vardžinskim, kojem je rekao kako ne kritizira, ali se ne može složiti sa stavom Jugoslavije da zbog očuvanja nezavisnosti Kampučije treba podržati Pol Pota, bez obzira na primjedbe na njegov režim i njegove nehumane akcije koje „*Sihanuk naziva genocidom*“¹⁹⁷. Navedeno je kako je Sihanuk i pored detaljnih objašnjenja da Jugoslavenski stav prema Kampučijskom pitanju i Pol Potu proizlazi iz principijelnog opredjeljenja Jugoslavije odgovorio da on sve to razumije i ne kritizira, ali se ne slaže s bilo kakvom podrškom Pol Potu. U Jugoslaviji su zbog Sihanukovih stavova, kao i ranije, zaključili da je u kontaktu sa SAD-om i računa na njihovu podršku.¹⁹⁸

Vijetnam, razumije se, nije mogao biti zadovoljan jugoslavenskim stavom oko sukoba Kampučije i Vijetnama, što je vidljivo iz razgovora zamjenika vijetnamskog ministra vanjskih poslova Hoang Sona i jugoslavenskog ambasadora u Hanoju Božinovića. Son je primjetio kako, kada su Crveni Kmeri izvršili agresiju protiv Vijetnama, jugoslavenska štampa i rukovodstvo nisu niti jednom riječju osudili agresiju i rat, već je naprotiv kritiziran Vijetnam da je napao Kampučiju te je zatraženo povlačenje vijetnamskih trupa. Također je rekao kako su Crveni Kmeri počinili genocid u Kampučiji i ne mogu razumjeti kako jugoslavenski rukovodioci ne vide istinu. Ambasador je odgovorio u smislu poznatih jugoslavenskih stavova.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ DA MIP RS, PA-1979, F-79. Ambasada SFRJ Peking, br. 352 – SSVP, 19.5.1979. Razgovor ambasadora Ostojića sa Sihanukom u Pekingu.

¹⁹⁷ AJ, Kabinet predsjednika republike – služba za vanjskopolitička pitanja, Pyonyang, br. 113, 8.8.1979. Razgovor jugoslavenskom ambasadora sa Sihanukom u Pyonyangu.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ AJ, Pregled depeša, bilten br. 9., Havana, 2.9.1979. „Jugoslavensko-vijetnamski odnosi“, Hanoj, br. 337, 30.8.

Neke su zemlje dijelile stav Jugoslavije, ali naravno, zbog vlastitih interesa. Tajland, kojem nije odgovaralo povećanje utjecaja Vijetnama u Jugoistočnoj Aziji, kao uostalom, niti jednoj zemlji u regiji, dijelio je stav Jugoslavije po pitanju intervencije u Kampučiji, pa je tako premijer Tajlanda Kriangsak rekao kako je Vijetnam intervencijom u Kampučiji narušio osnovne principe međunarodnog ponašanja te je to glavni uzrok krize u regiji.²⁰⁰ Stav o podršci Crvenim Kmerima, naravno, dijelila je i Kina, jer nije mogla dopustiti jačanje SSSR-a u jugoistočnoj Aziji. Kina je zato smatrala kako je potrebno dugoročno vršiti pritisak na Vijetnam, da bi ga se primoralo na napuštanje agresivne politike i sna o indokineskoj federaciji. Sihanuk je za njih patriot i kineski prijatelj, ali smatralo se kako nema stvarne snage u Kampučiji, a jedina su efektivna snaga otpora Crveni Kmeri i zato njih moraju podržati sve one snage koje se protive agresiji Vijetnama.²⁰¹

Krajem 1979., nakon što su se početni dojmovi smirili, a Vijetnam se nije povukao iz Kampučije, Jugoslavija ostaje pri stavu da nije branila, niti brani režim Pol Pota, već princip nedopustivosti strane intervencije i nametanja rješenja drugim zemljama putem vojne sile. Režim Pol Pota teško je mogao osigurati trajnije međunarodno priznanje, ali Jugoslavija je smatrala kako bi neka druga osoba, možda Sihanuk, mogla stati na čelo borbe za oslobođenje Kampučije, jer je on, smatra se, i pored svih svojih nedostataka, u ovom trenutku najprikladniji za predstavljanje naroda Kampučije.²⁰² S obzirom na to da su jugoslavenske vlasti uvidjele da je protivljenje Crvenim Kmerima postalo vrlo prisutno u međunarodnoj zajednici, a njihovi zločini sve više postaju jasni čak i onima koji u njih isprva nisu vjerovali, dolazi do zaokreta u smjeru podrške Sihanuku.

Izvan političkih krugova, predsjedniku Titu je upućeno pismo koje slikovito prikazuje sve ono zbog čega jugoslavenska obrana Kampučije u pogledu ljudskih prava stvara negativnu sliku o jugoslavenskoj vanjskoj politici. A. V. Davar, indijski borac za ljudska prava koji je živio u Velikoj Britaniji²⁰³, u svom pismu potiče i moli Tita i jugoslavensku vladu da pažljivo pročitaju novinski izvještaj o Kambodži, koji je objavljen u *Daily Mirroru* 11. rujna 1979. i donosi detalje o tome kakva se „ljudska katastrofa“ dogodila u Kambodži, nekad samostalnoj i stabilnoj zemlji. Moli jugoslavensku vladu da nakon što pročitaju

---

²⁰⁰ AJ, Pregled depeša, bilten br. 12., Havana, 4.9.1979. „Problem Kampučije u Havani“, Hanoi, br. 177, 30.8.

²⁰¹ AJ, Pregled depeša, bilten br. 18., Havana, 7.9.1979. „Poseta Mondejla Kini“, Peking.

²⁰² DA MIP RS, PA-1979, F-79. SSVF, IX uprava, br. 459738, 21.11.1979. Procjene o problemu Kampučije iz važnijih centara, uključujući i domaće procjene.

²⁰³ <http://www.thehindu.com/2004/05/05/stories/2004050515560300.htm> (3.6.2018.)

izvještaj preispitaju svoju savjest i shvate da je ovo „*izdvojen slučaj ljudske tragedije, kakvoj u modernom vremenu nema slične*“. Davar smatra kako jugoslavenska vlada mora prijeći preko svih političkih razmatranja, kako bi čim prije pomogla onome što je ostalo od stanovništva Kambodže. Nada se da će Jugoslavija biti dovoljno mudra da interese humanitarne prirode stavi ispred političkih interesa te tako pomogne stanovništvu Kambodže.²⁰⁴

10.2. Promjene jugoslavenskih stavova o režimu Crvenih Kmera

Općeniti je stav u Jugoslaviji, sve do pada režima Crvenih Kmera, bio kako je od kraja rata puno toga učinjeno u smjeru ekonomskog i društvenog preobražaja zemlje te su svim ljudima osigurani osnovni životni uvjeti, prvenstveno hrana. Upozoravalo se da kampućijska revolucija ide svojim putem i ima svoje zahtjeve, pa se zato provode neke mjere koje stranci ponekad ne mogu razumjeti i zato je nužno da se pojave promatraju očima ljudi koji u toj sredini žive, a ne da se ocjene zasnivaju na izjavama izbjeglica.²⁰⁵

Krajem 1978., neposredno prije vijetnamske intervencije u Kampučiji, prvi put se službeno govorilo o pogreškama kampućijskog rukovodstva, koje su ih dovele do „*nezavidnog položaja u svijetu*“. Navedeno je kako je na propagandnom polju Vijetnam u prednosti jer posjeduje snažnu propagandnu mašineriju i nastupa „*veoma perfidno na međunarodnom planu*“. S druge strane, smatralo se da je Kampučija svojom izoliranošću i unutrašnjom politikom doprinijela tome da se u svijetu više govori o progonima u zemlji, ljudskim pravima i društveno-ekonomskim zastranjivanjima, nego o njoj kao žrtvi agresije.²⁰⁶

Rukovodstvo Demokratske Kampučije okrivljuje se kako su zbog nerazvijenosti svog socijalizma odveli stvari u svojoj zemlji u pogrešnom smjeru. To je ujedno i obrana socijalizma kao takvog, koji ne snosi krivnju za sam sukob dviju socijalističkih zemalja. Dakle, htjelo se ukazati na to da revolucija sama po sebi ne može riješiti društvene i ekonomske probleme neke zemlje, već je ona samo prvi korak. Jedino je rješenje za napredak socijalističkog društva razvoj proizvodnih snaga, tj. materijalne baze i tu ne može postojati nikakva iznimka, a upravo je to problem u Kampučiji. Smatralo se da je Pol Potov režim „*seljačkog socijalizma*“ u pojedinim slučajevima doveo do ozbiljnih smetnji u privrednom razvoju zemlje, jer su Crveni Kmeri „*u svom radikalizmu i želji za što bržim ukidanjem*

²⁰⁴ AJ, „Davar – New World Order Campaign“ – pismo za predsjednika Tita, 17.9.1979.

²⁰⁵ Milan Obrenović, „Kampučija u procesu promena“, *Međunarodna politika* 627 (1976): 24.

²⁰⁶ HDA, F-1220, fond CK SKH, strogo povjerljivo D-2042, 21.12.1978. Informacija o sukobu između Socijalističke Republike Vijetnam i Demokratske Kampučije.

socijalne diferencijacije u zemlji, uglavnom zaboravljali da razvoj nauke i tehnologije predstavlja onaj faktor koji vodi napretku proizvodnih snaga i oslobađanju rada.²⁰⁷

Uskoro dolazi i do zahlađenja odnosa Jugoslavije s rukovodstvom Demokratske Kampučije, što je dobro vidljivo iz razgovora ambasadora Kampučije u Pekingu s jugoslavenskim ambasadorom Ostojićem. Kampučijski je ambasador rekao Ostojiću kako bi željeli da supruga Ieng Saryja, ministrica socijalnih poslova, posjeti Jugoslaviju. Ostojić je napomenuo kako je jugoslavenski ministar zauzet, ali kampučijski je ambasador bio uporan, prihvativši da joj domaćin bude netko drugi iz jugoslavenske vlade.²⁰⁸ S obzirom na promijenjene okolnosti, Savezni sekretarijat za vanjske poslove javio je ambasadi u Pekingu kako, s obzirom na situaciju, ali i komentare Sihanuka protiv vlade Crvenih Kmera, sva nastojanja da supruga Ieng Saryja posjeti Jugoslaviju treba odbiti. Napominju kako se ne radi se o odlaganju ili privremenoj mjeri, već ne dolazi u obzir takva posjeta bilo koga iz Demokratske Kampučije, a svoje će principijelne stavove o pitanju Kampučije iznositi, kao i do sada, na skupovima pokreta nesvrstanih, odnosno u UN-u.²⁰⁹ S obzirom na to da su se okolnosti promijenile, kontakti na osobnoj razini očito više nisu bili poželjni, jer je ipak trebalo paziti na ugled Jugoslavije, s obzirom na to kako se ona više puta izjasnila da ne podržava sam režim Crvenih Kmera i s njime se ne slaže, već jednostavno nastupa protiv agresije stranog faktora na jednu neovisnu državu. U tim okolnostima, logičan je potez Jugoslavije da se kontakti s kampučijskom vladom vrše samo putem međunarodnih organizacija.

U kolovozu 1979. Ieng Sary je također želio doći u Beograd i sastati se sa saveznim sekretarom za vanjske poslove Josipom Vrhovcem, a na njegov je zahtjev odgovoreno kako Vrhovec neće biti u zemlji u vrijeme kada je zatražen susret. Iako su u Jugoslaviji nastojali odbiti i ovu posjetu, rekavši da je Tito zauzet, a savezni sekretar Vrhovec odsutan, Kampučijci su i dalje inzistirali te je zahtjev nerado prihvaćen. Rečeno im je kako će boravak biti privatan i bez publiciteta te da zbog zauzetosti rukovodećih ličnosti ne mogu predvidjeti odgovarajuću razmjenu mišljenja, jer će se razgovori s jugoslavenske strane voditi na nižem nivou. Zapravo se radilo o tome da Jugoslavija nije htjela bilo čime otežati svoju poziciju na Konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani i zasjedanju Generalne skupštine UN-a u New

---

²⁰⁷ Danilo Slivnik, „Unutrašnje proturečnosti i spoljne manifestacije“, *Međunarodna politika* 695 (1979): 24.

²⁰⁸ DA MIP RS, PA-1979, F-79. Ambasada SFRJ Peking, br. 353., 19.5.1979. Razgovor u Pekingu ambasadora Jugoslavije i Kampučije.

²⁰⁹ DA MIP RS, PA-1979, F-79. SSVP, kabinet ZSS Pešića, br. 428028 – Ambasada SFRJ Peking, 22.5.1979. Odgovor na zahtjev za posjetom supruge Ieng Saryja Jugoslaviji.

Yorku prilikom razmatranja problema Kampučije.²¹⁰ Sa stajališta Jugoslavije, koja iznosi da je suština njenog stava protivljenje stranoj intervenciji i agresiji na teritorij Kampučije, bliski odnosi s predstavnicima režima kojeg mnoge zemlje smatraju zločinačkim, negativno bi utjecali na ugled Jugoslavije u međunarodnoj zajednici.

Do spornog je susreta došlo 25. kolovoza, prilikom čega je zatražena podrška Jugoslavije na VI. Konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani, za koju je rukovodstvo Demokratske Kampučije smatralo da može biti odlučujuća u očuvanju njihove legitimnosti. Smatrali su i da bi im Jugoslavija mogla pomoći kod Sihanuka, koji s njima ne želi surađivati, jer su oni uložili sve napore koje su mogli te kako je potrebno okupljanje svih protivijetnamskih snaga, ali pod vodstvom Crvenih Kmera. Naglašavali su kako je bitno da se u Havani onemoguće vijetnamski manevri da se mjesto Demokratske Kampučije ostavi prazno, a u tome računaju na pomoć Jugoslavije.

Očito je da ove zamolbe, kojima je cilj bio da Jugoslavija podrži Crvene Kmere kao vodeću snagu u borbi za prevlast u Kampučiji, nisu urodile plodom. Prema instrukcijama saveznog sekretara Vrhovca, 26. kolovoza 1979. poslana su instrukcije jugoslavenskom ambasadoru u Pekingu da posjeti Sihanuka kako bi mu ukazao na značaj kontinuiteta legitimnosti Demokratske Kampučije i na jugoslavenska očekivanja da će predstavljanje legitimnosti zemlje na međunarodnom planu biti preneseno na njega. Također, jugoslavenski ambasador trebao je posjetiti i kineskog ministra vanjskih poslova Huang Hua, kako bi mu ukazao na sadašnje stanje u pokretu nesvrstanih zemalja u odnosu na legitimnost Demokratske Kampučije²¹¹, koju mnoge članice pokreta nisu htjele priznati, što je stvaralo veoma neizvjesne izgleda za postizanje tog cilja na sastanku u Havani. Crveni Kmeri više ne uživaju povjerenje Jugoslavije, jer u ovom trenutku bez Sihanuka nisu u zavidnoj međunarodnoj poziciji. Zato Jugoslavija sada smatra da bi pogodno rješenje za preuzimanje vlasti u ovom trenutku bio Sihanuk. Savezni sekretar za vanjske poslove Vrhovec, u razgovoru s indonežanskim ministrom vanjskih poslova Kusumaatmadjom u New Yorku, rekao je kako bi Sihanukovo prisustvo bilo korisno u prvoj fazi rješavanja krize oko Kampučije, s obzirom na to da nitko ne želi ni Pol Pota ni Heng Samrina postavljenog od strane Vijetnama, a nema treće pogodne osobe. Sihanuk bi, smatraju, mogao biti rješenje i to kao nositelj kontinuiteta legitimiteta Demokratske Kampučije, a pitanje njegovog daljnjeg

---

²¹⁰ DA MIP RS, PA-1979, F-79. SSVP, kabinet PSS Pekića, br. 443767, 24.8.1979. Ieng Sary zatražio posjetu Jugoslaviji i razgovor sa saveznim sekretarom Vrhovcem.

²¹¹ AJ, SSVP, strogo povjerljivo br. 195. – Kabinetu predsjednika republike, 27.8.1979. „Preliminarna informacija o razgovoru sa predsjednikom Demokratske Kampučije Kije Sampanom i potpredsjednikom vlade Jeng Saryjem, 25. avgusta 1979. godine u Beogradu“

sudjelovanja u političkom životu Kampučije bilo bi kasnije riješeno putem izbora.²¹²

Jugoslavija je s vremenom sve više shvaćala da nova, nezavisna Kambodža, ne može imati unutrašnje uređenje koje je nekada imala, jer je obnavljanje Kambodže kakva je bila u vrijeme Crvenih Kmera, neprihvatljivo za stanovništvo Kambodže, njene susjedne zemlje, Zapad, kao i za veliki broj drugih država. S obzirom na to da takvu Kambodžu podržava još samo Kina, smatralo se da s njom treba riješiti ovu situaciju i čim prije dogovoriti budući izgled Kambodže, čiju će nezavisnost priznati sve zemlje.²¹³ Protiv takve države najviše se borio Sihanuk, iako će kasnije biti prisiljen pristati na koaliciju s Crvenim Kmerima, kada će i Jugoslavija s njima ponovno poboljšati odnose.

11. Vijetnamska intervencija u Kampučiji i pokret nesvrstanih zemalja

Temeljna načela pokreta nesvrstanih mogu se sažeti u „univerzalnu aplikaciju procesa popuštanja koji će obuhvatiti sve zemlje i regione bez obzira na političku, ekonomsku i vojnu moć i uz dosljednu primjenu principa punog poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, nemiješanja u unutrašnje poslove drugih zemalja, međunarodne suradnje na osnovu pune ravnopravnosti i prava svakog naroda i zemlje da nezavisno odlučuje o putovima svog unutrašnjeg razvoja u okvirima svog međunarodnog povezivanja i djelovanja“.²¹⁴

Jedan od temeljnih ciljeva pokreta nesvrstanih svakako je bila borba protiv blokovske podjele svijeta u kojoj jedna zemlja, blokovski centar, želi nametnuti svoje stavove drugim zemljama. Zato su nesvrstane zemlje za njih pravi put, što se u jugoslavenskoj stručnoj literaturi često ističe. Kao problem funkcioniranja blokovske podjele navedeno je stvaranje stanja u kojem se sve značajne odluke, u ime svih zemalja koje pripadaju bloku, donose u najužoj koordinaciji s onom zemljom koja predstavlja blokovski centar.²¹⁵

Često se ističe da nesvrstane zemlje, iako su međusobno vrlo različite, povezuje želja da ne budu podređene interesima blokovskih sila, sačuvaju svoju nezavisnost i samostalno sudjeluju u rješavanju međunarodnih pitanja koja ih se neposredno tiču. Zato su se te zemlje pridružile nesvrstanim, kako bi se suprotstavile podvrgavanju blokovskim interesima te se istovremeno zalagale za razvoj međunarodnih odnosa na temeljima ravnopravnosti. Takve su

---

²¹² AJ, Kabinet predsjednika republike – služba za vanjskopolitička pitanja, New York, br. 1440., 28.8.1979. „Razgovor J. Vrhovca sa indonežanskim MIP-om“

²¹³ M. Mirković, „Drama Indokine“, *Međunarodna politika* 737 (1980): 10.

²¹⁴ Pribičević, Roksandić, et al., *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*, 23.

²¹⁵ Mirković, „Drama Indokine“, 15.

težnje naročito prisutne kod zemalja oslobođenih od kolonijalne vlasti nakon Drugog svjetskog rata. Među tim zemljama postojale su velike razlike, ali ih je povezivala želja da same sudjeluju u rješavanju međunarodnih pitanja koja se i njih tiču.²¹⁶

Nesvrstane zemlje, unatoč međusobnim razlikama koje nikako nisu zanemarive, imaju zajedničku težnju koja ih sve povezuje. To je težnja za pravom da same odlučuju o svojim unutrašnjim pitanjima, ovisno o tome kako one misle da je najbolje s obzirom na unutrašnje prilike pojedine zemlje. Također, tu je i težnja da te zemlje na međunarodnom planu uspostave što šire kontakte i veze, u skladu s principima ravnopravne međunarodne suradnje i miroljubive i aktivne koegzistencije.²¹⁷

Postoje neke specifičnosti jugoslavenske politike nesvrstanosti. To su poseban ugled i utjecaj Jugoslavije u nastanku, razvoju i usmjeravanju Pokreta, kao i to što je Jugoslavija jedina europska nesvrstana zemlja te se od nje zahtjeva da pokazuje posebno razumijevanje za probleme ostalih nesvrstanih zemalja.²¹⁸

Najbitnija obilježja jugoslavenskog koncepta nesvrstanosti su sljedeća: Politika nesvrstanosti u svojoj je suštini inspirirana principima povelje UN-a i aktivne miroljubive koegzistencije, doktrine na osnovu čijeg je vrijednosnog sustava moguće provesti dubinsku transformaciju međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa na demokratskim i progresivnim osnovama. Također, pokret nesvrstanosti zasnovan je na ideološkom i političkom pluralizmu koji podrazumijeva i omogućava punu ravnopravnost zemalja članica. Pokret ima demokratski ustroj i miroljubive težnje te ne predstavlja „treći blok“ niti političku organizaciju koja bi bila podređena interesima bilo kakve grupe zemalja. Nadalje, pokret nesvrstanih i njegova politika u pogledu međunarodnih odnosa imaju nezavisnu, vanblokovsku i globalnu orijentaciju. Za nesvrstane je neprihvatljivo „prirodno savezništvo“ s bilo kojim od blokova, kao i pozicija ekvidistance prema blokovima. Na kraju, pokret nesvrstanih i njegova politika odlučno se suprotstavljaju politici sa pozicije sile, ali se isto tako zalažu za suradnju sa svim velikim silama i drugim zemljama na osnovama ravnopravnosti, u cilju rješavanja velikih međunarodnih pitanja, posebice u sferi ekonomskog razvoja i razoružanja.²¹⁹

---

²¹⁶ Mirković, „Drama Indokine“, 16.

²¹⁷ Pribičević, Roksandić, et al., *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*, 19.

²¹⁸ Ranko Petković, *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945. – 1985.* (Zagreb : Školska knjiga, 1985.), 63.

²¹⁹ Ibid, 22.-23.

Prije Konferencije nesvrstanih zemalja u Havani održan je sastanak Koordinacijskog biroa nesvrstanih zemalja na ministarskom nivou u Kolombu. Tim je sastankom, smatralo se u Jugoslaviji, s obzirom na to da je održan usred vrlo kompliciranih međunarodnih prilika, pokret nesvrstanih zemalja napravio „*još jedan korak napred u ostvarivanju svoje istorijske misije*“, što se odnosilo na osudu vijetnamske intervencije od strane većeg djela članica Pokreta. Ključno je bilo i pitanje predstavništva Demokratske Kampučije u pokretu nesvrstanih i tko bi trebao preuzeti tu ulogu. Za Jugoslaviju pitanje predstavništva nije bilo samo interno pitanje oko kojeg se nesvrstani slažu ili ne slažu, već i pitanje od fundamentalnog međunarodnog značaja. Za Jugoslaviju je bilo neprihvatljivo pomiriti se s nasilnom promjenom režima u susjednim zemljama, dopustiti oružane intervencije i prihvatiti posljedice politike svršenog čina u međunarodnim odnosima dopustivši vijetnamsku intervenciju. Odbijeni su pokušaji oduzimanja mandata predstavnicima Demokratske Kampučije, a Jugoslavija se nadala da će tako ostati i na Konferenciji u Havani.²²⁰ Taj će problem u Havani izazvati velik rascjep među zemljama članicama.

Sihanuk je Titu prije konferencije u Havani poslao pismo, koje je upućeno svim nesvrstanim zemljama i koje im je Tito trebao uručiti na konferenciji. Između ostalog, u pismu je naveo kako analitičari smatraju da su Crveni Kmeri od početka režima „*masakrirali ili ubili putem prinudnog rada i lišavanja svake vrste, od 2 do 3 miliona Kambodžanaca i Kambodžanki*“. Zato Sihanuk traži spašavanje kambodžanskog naroda od sigurnog istrebljenja te kaže kako ih nesvrstani mogu spasiti ako imaju hrabrosti osuditi režim Demokratske Kampučije, ali i tako da ne priznaju provijetnamsku vladu Heng Samrina. Sihanuk smatra kako osudu vojne invazije i okupacije od strane Vijetnama ne bi trebalo povezivati s pitanjem kambodžanske vlade koja je počinila zločine. Smatra kako bi mjesto Kambodže na Konferenciji nesvrstanih zemalja trebali ostaviti prazno, sve dok Kambodžanski narod sam ne izabere svoju vladu.²²¹ Savezni sekretar za vanjske poslove Josip Vrhovec ocijenio je kako nakon ovog pisma problem Kampučije na konferenciji postaje još složeniji te je od Jugoslavenske ambasade u Pyongyangu zatraženo da hitno dostavi integralni tekst pisma, kako bi se razmotrili svi aspekti pisma značajni za djelovanje Jugoslavije na

---

²²⁰ Ranko Petković, „Poruke Kolomba – pravci akcije pokreta nesvrstanosti u sadašnjoj etapi“, *Međunarodna politika* 701 (1979): 2.

²²¹ AJ, KPR I-1/564. Pismo princa Norodoma Sihanuka predsjedniku Josipu Brozu Titu i otvoreno pismo Konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani, 7.8.1979.

konferenciji.²²² Sihanukovo mišljenje, s obzirom na njegov međunarodni ugled, ponovno je postalo bitno.

Konferencija nesvrstanih zemalja u Havani održana je od 3. do 9. rujna 1979. Kuba, koja se sve više vezivala uz Istočni blok, podržavala je Vijetnam, a prema tome i SSSR-a, pa je nakon dugih rasprava predložila svima da mjesto Kampučije ostane upražnjeno.²²³ Bio je to kompromis s kojim su se morale složiti one zemlje koje su podržavale Demokratsku Kampučiju, kao i one koje su podržavale provijetnamsku vladu.

U Jugoslaviji, koja je željela da Kampučiju na konferenciji zastupaju Crveni Kmeri, smatralo se da kubansko rukovodstvo akciju pridobivanja pojedinih delegacija za rješenje „prazne stolice“ predstavlja kao ustupak u interesu mirnog rada samita te kako Kubanci očigledno nastoje na pitanju Kampučije izazvati polarizaciju u svoj prilog. Oni, smatralo se, nastoje da odluka o Kampučiji već na samom početku bude prvi uspjeh njihove linije.²²⁴ Svoj su cilj na kraju postigli, Demokratsku Kampučiju na samitu nitko nije zastupao.

Jugoslavenski je stav o ovom pitanju iznio savezni sekretar Josip Vrhovec, rekavši da nije bilo nikakvog razloga da se delegaciji Demokratske Kampučije ne dopusti sudjelovanje na konferenciji, jer se ovdje radi o poštivanju određenih principa Pokreta te je to pitanje od bitnog značaja za budućnost pokreta nesvrstanih zemalja. Naveo je kako se ne radi o nečijem izjašnjavanju o unutrašnjoj politici režima u Kampučiji te kako se Jugoslavija nikada nije opredjeljivala niti za jedan, niti za drugi režim. Smatra kako je pitanje hoće li biti dosljedni u poštivanju principa koje su proklamirali kao pokret, koji uključuju nedopustivost strane intervencije i na kojima žele graditi međunarodne demokratske odnose, rješavati sporne probleme i razvijati međusobne odnose nesvrstanih zemalja. Rekao je kako nikakva kontrola zasnovana na masovnoj stranoj vojnoj intervenciji i prisustvu stranih trupa ne može biti prihvaćena kao osnova za ocjenu legalnosti nekog režima, niti može biti priznata od pokreta nesvrstanih, jer je to jedan od osnovnih principa politike nesvrstanosti i ako dozvole da se ovaj princip dovede u pitanje, moraju biti svjesni da se time u pitanje dovodi i sama suština politike nesvrstavanja.²²⁵

---

²²² AJ, KPR I-1/564. Kabinet predsjednika republike - Služba za vanjskopolitička pitanja, 11.8.1979. „Pismo Sihanuka drugu predsjedniku“.

²²³ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 221.

²²⁴ AJ, Kabinet predsjednika republike - Služba za vanjskopolitička pitanja, Havana, br. 456, 28.8.1979. „Aktivnosti naših predstavnika u Havani“.

²²⁵ Govor saveznog sekretara za inostrane poslove Josipa Vrhovca na ministarskom sastanku u Havani 30.8.1979. (u: *Međunarodna politika 707 (1979.)*), 15.

O situaciji u jugoistočnoj Aziji na konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani, u toku generalne debate, govorio je i predsjednik Tito, vrlo smireno i podosta općenito. Rekao je kako je Jugoslavija veoma zabrinuta zbog produbljivanja krize, izbijanja oružanih sukoba i primjene sile u rješavanju postojećih sporova, što dovodi u pitanje sigurnost i nezavisnost naroda jugoistočne Azije, a dovodi i do opasnosti od širenja sukoba. Nadalje, rekao je kako se posebice ne treba pomiriti s nametanjem tuđe volje narodima putem vojne intervencije, jer je to u suprotnosti s principima Povelje UN-a, kao i politike nesvrstanosti. Tito je također rekao kako proces popuštanja zategnutosti nije stabilan, već je u ozbiljnom zastoju, najviše zbog toga što je ograničen blokovskim interesima, zbog čega dolazi do opasnosti od novih konfrontacija. Detant mora biti sveobuhvatan i upravo su u tome velike mogućnosti i obveze politike nesvrstanih, istaknuo je Tito.²²⁶ To će i nakon njegove smrti biti stavovi Jugoslavije vezani za situaciju u jugoistočnoj Aziji, koje će Jugoslavija dugo vremena braniti, opravdavati ih i pisati o njima.

U završnoj deklaraciji Konferencije nesvrstanih zemalja u Havani konstatirano je da jačanje napetosti i konflikata do kojih je nedavno došlo u jugoistočnoj Aziji ugrožava mir i sigurnost u regiji. Izražena je nada da će težnje zemalja ove regije za mirom i stabilnošću biti ostvarene na bazi poznatih principa pokreta.²²⁷ Konferencija je službeno potvrdila jedan od osnovnih principa nesvrstanih zemalja o zabrani intervencije i miješanja u unutrašnje i vanjske poslove država. Naglašeno je da je kršenje tog principa potpuno neprihvatljivo i neopravdano u bilo kojim uvjetima i nespojivo s obvezama članova Ujedinjenih naroda koji su to prihvatili na osnovu povelje UN-a. Konferencija je također konstatirala da politička, ekonomska, vojna, informativna i druga sredstva stranog miješanja, kojima se namjerno želi izazvati destabilizacija, ugrožavaju stabilnost, teritorijalni integritet, nezavisnost, i suverenitet nesvrstanih zemalja i naroda koji se bore za svoje samoopredjeljenje i nezavisnost te predstavljaju ozbiljnu prijetnju svjetskom miru i sigurnosti. Takve akcije miješanja i intervencije, zaključeno je, pokreću imperijalizam i drugi oblici podčinjavanja i eksploatacije, ne samo putem svojih službenih mehanizama, već i pomoću političkih, ekonomskih i finansijskih institucija, kao što su nadnacionalne korporacije i masovni mediji, koji se upotrebljavaju u svjetskim razmjerima da bi čuvali i štitili njihove interese i utjecaj.²²⁸

Donesene odluke vrlo su poopćene i nije se našlo nikakvo konkretno rješenje za spornu situaciju, a kao glavni krivac za sukob Vijetnama i Kampučije navode se velike sile.

---

²²⁶ Govor predsjednika Tita u Generalnoj debati, Havana (u: *Međunarodna politika 707 (1979.)*), 13.

²²⁷ Pribičević, Roksandić, et al., *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*, 502.

²²⁸ Završna deklaracija Konferencije nesvrstanih zemalja u Havani - „Miješanje i intervencija u unutrašnje poslove država“, (u: *Međunarodna politika 707 (1979.)*), 35.

Razlog tomu je veliko neslaganje unutar pokreta, koje je bilo veće od onog što Jugoslavija želi priznati. Iz tog se razloga nije mogao postići nikakav konkretan zaključak, niti pronaći rješenje koje bi odgovaralo objema stranama, onoj koja podržava Demokratsku Kampučiju, kao niti djelu zemalja koje su podržavale vladu postavljenu nakon vijetnamske intervencije.

Dva mjeseca nakon održavanja Konferencije u Havani, održano je i zasjedanje Generalne skupštine UN-a na kojem se raspravljalo o Kampučiji. Na tom je zasjedanju najbolje vidljivo koliko je pitanje Kampučije zapravo podijelilo nesvrstane zemlje. Jugoslavija je, naravno, zadržala nepromijenjen stav. Generalna skupština potvrdila je punomoć Demokratske Kampučije sa 71 za, 35 protiv i 34 suzdržana glasa.

Vezano za osudu Vijetnamske intervencije, glasanje je pokazalo nešto drugačije rezultate; 91 za, 21 protiv i 29 suzdržanih glasova. Jugoslavija je smatrala da je glasanjem u GS UN problem Kampučije dobio na značenju, jer je rezolucijom istaknut politički aspekt krize te je naglasak stavljen na potrebu rješavanja problema na temelju povelje UN-a, tj. osuđena je strana intervencija i postavljen zahtjev za povlačenjem vijetnamskih trupa.²²⁹ Upravo je to ono na što Jugoslavija čitavo vrijeme stavlja naglasak, zanemarujući zločine koje je počinila vlast u Demokratskoj Kampučiji.

Nesvrstane zemlje su i kasnije ostale podijeljene prema rješenju ove krize, ali i prema legitimitetu Demokratske Kampučije, iako je dobar dio zemalja imao slične stavove kao Jugoslavija, većim djelom zbog vlastitih interesa. Na idućoj, VII. Konferenciji nesvrstanih zemalja u New Delhiju 1983., mjesto Kampučije i dalje je ostalo prazno kao rezultat nepostojanja konsenzusa u vezi s pitanjem njenog predstavnštva.²³⁰ Tako će ostati sve dok 1989. Vijetnam ne povuče svoje trupe iz Kambodže, a rješenje niti dogovor oko pitanja vijetnamske intervencije i njene opravdanosti neće do povlačenja Vijetnama biti pronađeno.

11.1. Obrana nezavisnosti Kambodže

Upravo 1979., kada se i odvija cijeli spor oko Demokratske Kampučije i vijetnamske intervencije, najintenzivnije se piše o principima koje Jugoslavija neumorno zastupa, a kojima se oštro osuđuje strana intervencija na teritorij jedne nezavisne države. Ističe se kako je Jugoslavija među najvećim zagovornicima poštivanja svega onog za što se zalažu nesvrstani,

²²⁹ DA MIP RS, PA-1979, F-79. SSVP, IX uprava, br. 459738, 21.11.1979. Procjene o problemu Kampučije iz važnijih centara, uključujući i domaće procjene.

²³⁰ HDA, F-1220, Fond CK SKH, D-3569, povjerljivo br. 416263/4, 24.6.1983. Materijal o problemu Kampučije, dobiven od 9. uprave SSVP-a.

a često je spominjana krilatica – suverenitet, integritet, nemiješanje u unutrašnje stvari drugih država, pravo svake zemlje da samostalno odluči o svom unutrašnjem uređenju i međunarodnim odnosima te ravnopravnost u poslovima koji se tiču cjelokupne međunarodne zajednice. Ti su principi temeljne vrijednosti povelje UN-a, a također su bili i temelj za djelovanje Jugoslavije na međunarodnoj sceni.²³¹

Već se krajem 1978., kada sukob između Vijetnama i Kambodije postaje sve intenzivniji, sve se više piše o ovoj temi. Upozoravalo se kako treba shvatiti da društvene revolucije ne mogu izbrisati loša povijesna naslijeđa i nepovjerenje među zemljama te da se i u jugoistočnoj Aziji nameće potreba striktnog poštovanja nezavisnosti svake zemlje, samostalan izbor načina na koji će se neka zemlja iznutra razvijati, ali i krajnje pažljiv i tolerantan odnos prema naslijeđenim ili novostvorenim problemima i teškoćama.²³²

Također, prisutnost velikih sila često se spominjala kao najbitniji faktor sukoba na području Indokine. Sukob Kambodije i Vijetnama, smatralo se, potaknuo je aspiracije kod velikih sila da ostvare ili povrate svoj utjecaj u jugoistočnoj Aziji. Zato se u pozadini sukoba Kambodije i Vijetnama stvara složena kombinacija interesa velikih sila. Navedeno je kako SAD koriste pogoršanje odnosa između SSSR-a i Kine te Kine i Vijetnama, kako bi popravile svoju poziciju i očuvale utjecaj u jugoistočnoj Aziji, dok SSSR, s druge strane, surađuje s Vijetnamom s kojim razvija bilateralne veze i dodjeljuje mu pomoć. Suprotno tome, Kina je dala podršku Kambodiji u sukobu s Vijetnamom, kojem je ukinula cjelokupnu ekonomsku pomoć u cilju slabljenja sovjetskog utjecaja u regiji.²³³ S obzirom na to da su se na prostoru Indokine za utjecaj natjecale Kina i SSSR, smatra se da je rješenje ovog problema međusobna suradnja i solidarnost zemalja u regiji, kako bi se zaštitile od vanjskih utjecaja.²³⁴

Nakon što je Vijetnam izvršio vojnu intervenciju na teritorij Kambodije, počelo se neprestano pisati o sukobu, a optužbe protiv Vijetnama postajale su sve oštrije. Miloš Minić konstatirao je da Jugoslavija nikada nije branila režim Pol Pota, niti ga sada brani, kao što se Jugoslaviji prigovaralo putem insinucija nekih socijalističkih zemalja koje podržavaju stranu vojnu invaziju na Kambodiju, iz razloga što je Jugoslavija o tom režimu i prije imala kritičko mišljenje. Međutim, Minić je smatrao kako to nije i ne može biti razlog da podrže uporabu vojne sile jedne nesvrstane i socijalističke zemlje protiv druge, također nesvrstane i socijalističke zemlje, kao što su to učinile neke druge socijalističke i nesvrstane zemlje. Za

---

²³¹ Pribičević, Roksandić, et al., *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*, 19.

²³² Gavro Altman, „Nova iskušnja na Jugoistoku Azije“, *Međunarodna politika* 677 (1978): 36.

²³³ Borut Zupan, „Prestrojavanje u Jugoistočnoj Aziji“, *Međunarodna politika* 687 (1978): 27.

²³⁴ *Ibid.*, 28.

Jugoslaviju je vlada Pol Pota bila legalna vlada koja pruža otpor stranoj invaziji na svoju zemlju i brani njenu nezavisnost. Minić je smatrao kako je skretanje pažnje na kritiku režima Crvenih Kmera loš pokušaj da se prikrije realnost događaja u Kampučiji, a to je za Jugoslaviju invazija, okupacija i miješanje u unutrašnje stvari te pokušaj da se druge zemlje nagovore na prihvaćanje stanja do kojeg je došlo putem strane intervencije.²³⁵

Argumentacija protiv strane intervencije proširuje se i na djelovanje UN-a. Utvrđuje se kako se čak niti UN u biti se ne može miješati u unutrašnje poslove drugih zemalja (Povelja UN-a, čl. 2., točka 7. – „Ništa u ovoj Povelji ne ovlašćuje Ujedinjene nacije da se miješaju u pitanja koja se u suštini nalaze u unutrašnjoj nadležnosti svake države niti zahtjeva od članova da takva pitanja iznose na rješavanje na osnovu ove povelje.“). U drugom djelu povelje utvrđuje se kako ipak postoji izuzetak od zabrane intervencije u isključivu nadležnost države, u slučaju da je neka situacija prijetnja miru, iako načelno spada u unutrašnje stvari države.²³⁶ U Jugoslaviji se smatralo kako je suština u tome da nije bitno je li strana intervencija izazvala sukob u nekoj zemlji ili se u njega umiješala na poziv jedne od sukobljenih strana, jer niti jedno niti drugo nije ispravno. Također, nije bitno pomaže li strana sila legalnoj vladi ili pobunjenicima. Niti u jednom slučaju strana se intervencija na teritorij druge zemlje ne bi smjela dogoditi.²³⁷ Prema tome, zaključak je da samo primjena kolektivnih mjera od strane Ujedinjenih nacija u svrhu očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti, predstavlja zakonitu intervenciju u unutarnje poslove država kada su za to okolnosti ispunjene.²³⁸ Ovdje se možemo zapitati je li i UN zakazao ne intervenirajući u Kambodži, ili barem poslavši nekoga da vidi što se ondje zbilja događa, nakon svega što se već neko vrijeme govorilo o režimu Crvenih Kmera.

Uskoro se u Jugoslaviji počinje i otvoreno napadati Vijetnam. Smatralo se kako, iako se u službenim vijetnamskim dokumentima „Indokineska federacija“ nije spominjala od 1935., a Vijetnam se ograđivao od optužbi da želi uspostaviti dominaciju nad Kampučijom i Laosom, niti jedan poznavatelj prilika u Indokini ne sumnja da je Vijetnam ipak pretendirao na neku vrstu dominacije ili vodeće uloge u regiji. Vijetnam je pri ostvarenju svojih političkih i teritorijalnih težnji računao na nisku reputaciju režima Crvenih Kmera zbog kršenja ljudskih prava te da Demokratskoj Kampučiji iz tog razloga nitko neće htjeti pomoći, čak ni Kina jer u

---

²³⁵ Miloš Minić, „Mirno rešavanje sporova – nepromenjivi princip“, *Međunarodna politika* 691 (1979): 2.

²³⁶ Gavro Perazić, „Stare dileme pred Ujedinjenim nacijama“, *Međunarodna politika* 692 (1979): 27.

²³⁷ Ibid, 28.

²³⁸ Ibid, 29.

tom trenutku ona napreduje, a režim Crvenih Kmera sličio je na Kinu za vrijeme četveročlane bande. Napominje se kako Vijetnam ipak nije računao na to da će u Kampučiji nastati ozbiljan otpor, da će se Sihanuk vratiti u ulogu „beskompromisnog borca za suverenitet svoje zemlje“ te da će većina zemalja u svijetu dati prvenstvo načelu nezavisnosti nad mišljenjem o Pol Potovoj legalnoj vladi i njenim postupcima.²³⁹ Iako je taj stav Jugoslavije o vijetnamskoj intervenciji i njenim razlozima djelom točan, opet je vidljivo prenaplašavanje aspekta vijetnamske intervencije, naspram zločinima u Kampučiji, kojima se očito i dalje daje sekundarno značenje. Također, poziva se na milijune gladnih i bolesnih u Kampučiji, koji lutaju po džunglama i traže spas u bijegu iz zemlje te kako iz tog razloga, kao i iz mnogih drugih, nema nikakvog opravdanja za postupke koji ugrožavaju nezavisnost i slobodu kampučijskog naroda.²⁴⁰ Zanimljivo je kako to Jugoslaviji nije bio problem kada su Crveni Kmeri činili nebrojene zločine protiv vlastitog naroda, već su se zločini tada negirali i nije im se pridavala pažnja.

12. Epilog: Kambodža i Jugoslavija za vrijeme i nakon Vijetnamske vlasti

Nakon vijetnamske intervencije u Kampučiji, uspostavljena je provijetnamska vlada na čelu s predsjednikom Hengom Samrinom²⁴¹ i ministrom vanjskih poslova Hunom Senom, koji je kasnije postao i predsjednik vlade, a uveo je i neke korisne reforme, primjerice podjelu zemlje i poticanje malih poduzetnika. Također je dopuštao veću slobodu govora i vjeroispovijesti, ali unatoč tome, njegov je režim bio okrutan i korumpiran. Obojica su odbjegli Crveni Kmeri.²⁴² Vladajući režim preživljavao je na osnovu vijetnamske okupacije te političke i ekonomske pomoći SSSR-a i Istočnog bloka. Istovremeno se duž tajlandsko-kambodžanske granice u kampovima nalazilo oko tristo tisuća izbjeglica.²⁴³

Crvene su Kmere i nakon gubitka vlasti, zbog vlastitih interesa protiv Vijetnama i SSSR-a, podržavale Kina i SAD. Kina je Crvenim Kmerima davala samo vojnu pomoć, dok su im SAD pomagale i diplomatski te ekonomski. Također su primali pomoć Zapada, kao i nekomunističkih zemalja jugoistočne Azije. Iz ove je situacije vidljivo da je zbog slabljenja

---

²³⁹ Gavro Altman, „Indokineske teme“, *Međunarodna politika* 709 (1979): 26.

²⁴⁰ Čedomir Vučković, „Drama Kampučije“, *Međunarodna politika* 712 (1979): 36.

²⁴¹ Hang Samrin bio je vojni časnik u istočnoj zoni za vrijeme Crvenih Kmera, koji je uspio izbjeći čiste 1978. i pobjeći u Vijetnam. Vijetnamske su ga vlasti odabrale za predsjednika prve kambodžanske vlade i šefa države, a njegovo je ime postalo sinonim za sami režim. (u: Gottesman, *Cambodia after the Khmer Rouge*, XXII.)

²⁴² Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*, 529.

²⁴³ Gottesman, *Cambodia after the Khmer Rouge*, XIV.

bipolarne podjele svijeta sada došlo do nekih novih i drugačijih savezništava.²⁴⁴ Kina i djelomično SAD su od početka 1980ih poticale Sihanuka da se udruži s Crvenim Kmerima i Sonom Sannom, Sihanukovim bivšim predsjednikom vlade koji je sada vodio treću grupu protivijetnamskih snaga.²⁴⁵ Provijetnamska vlada Henga Samrina potvrđena je 1981. na novim izborima. Ipak, sljedeće godine sastavljena je vlada u egzilu, priznata od strane UN-a, na čelu koje je bio princ Norodom Sihanuk, koji se ipak odlučio udružiti s Crvenim Kmerima zbog svojih težnji za oslobođenjem Kambodže od vijetnamske okupacije.²⁴⁶

Unatoč svim kritikama koje je Jugoslavija, kako smo vidjeli, iznosila na račun Crvenih Kmera, nakon 1979. nastavili su se određeni kontakti s njihovim predstavnicima. Miloš Minić se nekoliko puta sastao s Khieu Samphanom, potvrđujući tim sastancima da su generalni stavovi Jugoslavije ipak ostali nepromijenjeni, a takvi će još dugo i ostati. Minić je Samphanu rekao kako Jugoslavija neće mijenjati svoj stav po pitanju Kampučije i ponovno ga, kao puno puta do tada, upozorio da trebaju što više djelovati na međunarodnom planu. Minić se zalaže za razgovore s Vijetnamom, što potvrđuje nepromijenjeni jugoslavenski stav o rješenju sukoba mirnim putem.²⁴⁷

Kada je 1982. formirana koalicijska vlada Demokratske Kampučije na čelu sa Sihanukom, koja je uključivala i Crvene Kmere te snage Son Sanna, Jugoslavija je smatrala kako je to vrlo značajno za održavanje državnog kontinuiteta i međunarodno priznanje Demokratske Kampučije, budući da je vlada Crvenih Kmera sa „lošom reputacijom iz prošlosti“, koju sada vežu za Pol Pota, dosta izgubila na ugledu u svijetu. Koalicija je zaustavila trend nepriznavanja vlade Demokratske Kampučije te je poboljšala pozicije Demokratske Kampučije u UN-u i donekle u pokretu nesvrstanih zemalja. Smatra se kako se u ovom trenutku još ne vide izgledi za rješenje problema Kampučije, ali vlada Demokratske Kampučije je i pored svih rezervi koje postoje prema Crvenim Kmerima sačuvala svoj legitimitet i mjesto u UN-u.²⁴⁸

S obzirom na novonastalu suradnju sa Sihanukom, koja je popravila reputaciju Crvenih Kmera, od 1982. ponovno je došlo do intenziviranja kontakata Jugoslavije s njihovim predstavnicima. U kolovozu 1982. Jugoslaviju su posjetili Khieu Samphan i Sihanuk te su u

---

²⁴⁴ Stojanović, *Rađanje globalnog sveta*, 333.

²⁴⁵ Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*, 531.

²⁴⁶ Johnson, *Moderna vremena*, 353.

²⁴⁷ AJ, CK SKJ - Sektor za međunarodnu suradnju SKJ - Grupa za KP na vlasti, povjerljivo br. 401/1, 11.8.1980. Zabilješka o razgovoru Miloša Minića sa predsjednikom Demokratske Kampučije Khieu Samphanom 12.5.1980.

²⁴⁸ HDA, F-1220, Fond CK SKH, D-3569, povjerljivo br. 416263/4, 24.6.1983. Materijal o problemu Kampučije, dobiven od 9. uprave SSVP-a.

Ohridu vođeni službeni jugoslavensko-kampućijski razgovori. Sihanuk je tom prilikom obavijestio Petra Stambolića, predsjednika predsjedništva Jugoslavije, o formiranju i ciljevima kampučijske koalicijske vlade. Stambolić je rekao da se Jugoslavija u UN-u oduvijek zalagala za političko i miroljubivo rješavanje kampučijskog problema na principima povelje UN-a i pokreta nesvrstanih zemalja.²⁴⁹ Navedeno je kako su Sihanukov i Samphanov posjet Jugoslaviji „jedna od etapa mukotrpane borbe kmerskog naroda za ponovo postizanje pune nezavisnosti Kampučije“. Smatralo se kako Demokratska Kampučija može opstanak svoje zemlje zahvaliti ne samo vojnim snagama, već i činjenici da „većina pripadnika svjetske zajednice barem u njezinu slučaju nije blagosloвила politiku svršena čina i priznala legitimitet novom režimu donesenome u prtljažniku invazije“.²⁵⁰

Khieu Samphan je u lipnju 1983. posjetio Beograd i razgovarao s Milošem Minićem, koji mu je ponovno rekao da je koaliciji potrebna velika diplomatska aktivnost, čak i u onim zemljama koje podržavaju provijetnamski režim Heng Samrina. Smatra kako je dobro što je Sihanuk uvidio značaj suradnje s Crvenim Kmerima kao snagom otpora protiv vijetnamske okupacije. Ipak, u koaliciji su i dalje postojali mnogi problemi sa snagama koje podržavaju Sihanuka, što ne treba čuditi jer je Sihanuk na koaliciju pristao isključivo zato da bi Kambodži vratio neovisnost, uvidjevši da nema drugog načina da to ostvari. I Jugoslavija je bila svjesna da je međunarodni položaj koalicijske vlade zbog prisustva Crvenih Kmera delikatan, a u njoj se osjećao i nedostatak jedinstva.²⁵¹

Vijetnam je 1985. objavio kako će povući svoje trupe iz Kambodže, ali to nije ublažilo unutrašnju niti međunarodnu napetost. Do preokreta će 1986. dovesti dolazak Hun Sena na čelo vlade, zajedno s politikom otvaranja SSSR-a koju je započeo Gorbačov, kao i popuštanjem napetosti između Kine i SSSR-a.²⁵² Vijetnam je u isto vrijeme sve teže podnosio održavanja 250 tisuća vojnika u Kambodži zbog značajnog smanjenja sovjetske pomoći i poteškoća u ponovnoj uspostavi odnosa sa SAD-om.²⁵³ Zato je Vijetnam 1987. počeo s povlačenjem svojih trupa iz Kambodže, ali je povlačenje otežavala potpora Kine, SAD-a i zemalja jugoistočne Azije Crvenim Kmerima i njihovim saveznicima. Vijetnamci su 1988. najavili kako će do kraja desetljeća povući sve svoje snage iz Kambodže, ali s obzirom na to da je Gorbačov htio čim prije postići sporazum s Kinom, a Vijetnam čim prije postići

²⁴⁹ *Vjesnik*, „Miroljubivo rješavanje kampučijskog problema“ 13.8.1982.

²⁵⁰ *Danas*, „Sihanukov realizam“ 17.8.1982.

²⁵¹ HDA, F-1220, Fond CK SKH, D-3544. SSVP, IX uprava, br. 423055, 7.6.1983. Bilješka o razgovoru člana CK SKJ Miloša Minića sa potpredsjednikom Demokratske Kampučije Khieu Samphanom u Beogradu, 7.6.1983.

²⁵² Johnson, *Moderna vremena*, 353.

²⁵³ Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*, 530.

napredak u odnosima sa sve razvijenijim ostatkom jugoistočne Azije, povlačenje je ubrzano. U svibnju 1989. Vijetnam je najavio kako će sve trupe iz Kambodže povući do kraja rujna 1989.²⁵⁴ Proces popuštanja napetosti završit će 1989. konačnim povlačenjem vijetnamskih snaga, dok će iste godine u Kambodži određene ustavne promjene označiti kraj jednopartijskog režima.²⁵⁵

U siječnju 1990. donesen je Australški mirovni plan, koji je postao osnova za rješenje pitanja Kambodže od strane pet stalnih članica UN-ovog Vijeća sigurnosti, uključujući naravno SAD, Kinu i SSSR. Mirovni ugovor između frakcija u Kambodži potpisan je u Parizu 29. listopada 1991., uz posredovanje UN-a. To je omogućilo Crvenim Kmerima, unatoč njihovim zločinima, da sudjeluju u Vrhovnom nacionalnom vijeću, zapravo prijelaznoj upravi u Kambodži. U zemlju se vratilo 400 tisuća izbjeglica, koje su se do tada nalazile na granici Vijetnama i Tajlanda.²⁵⁶ UN je u Kambodžu uputio svoje snage koje su trebale pripremiti izbore, uvjeriti ljude da mogu glasati bez straha te organizirati povratak velikog broja izbjeglica iz Tajlanda. Godine 1993. održani su izbori na kojima je sudjelovalo 90% birača. Stranka Hun Sena je poražena, dok je 45% glasova osvojila stranka Funcipet, koju je vodio Sihanukov sin princ Rannarith. S obzirom na to da su Crveni Kmeri i dalje bili vrlo snažni, Sihanuk je nastojao udružiti Funcipet i Kambodžansku narodnu stranku, kojoj je morao dati jednak udio u vladi i mogućnost blokiranja rada parlamenta. Nakon što je svoga sina imenovao predsjednikom vlade, a Hun Sena njegovim zamjenikom, Sihanuk se vratio svom kraljevskom stilu života.²⁵⁷ Rat protiv Crvenih Kmera nastavio se sve do smrti Pol Pota 1998. Sihanuk je 2004. abdicirao u korist svog sina Sihanonija.²⁵⁸

---

²⁵⁴ Odd Arne Westad, *Globalni hladni rat : velike sile i Treći svijet* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009.), 437.

²⁵⁵ Johnson, *Moderna vremena*, 353.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.*, 531.-532.

²⁵⁸ Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 157.

13. Zaključak

Kambodžu, zemlju koja je prošla kroz dug period francuske kolonijalne vlasti, a zatim i proživjela razorna američka bombardiranja za vrijeme Vijetnamskog rata, dočekala je još teža budućnost. Pod režimom Crvenih Kmera, stanovništvo ove zemlje doživjelo je masovna ubojstva, koje su izazvali njihovi vlastiti sunarodnjaci. Iako se radikalizam iz razdoblja Demokratske Kampučije pokušava objasniti vanjskim utjecajima i prošlošću koja je dovela do uspona tog zločinačkog režima, sigurno je da su radikalne odluke Crvenih Kmera bile ničija druge nego njihove vlastite.

Vlasti većine zemalja nisu se previše obazirale na ove zločine do nedavno, a tek su prije desetak godina započela suđenja nekim vođama Crvenih Kmera, koji su poživjeli dovoljno dugo da odgovaraju za svoje zločine. Postavlja se pitanje je li realpolitika uistinu bitnija od milijun izgubljenih ljudskih života. Dugogodišnji izostanak reakcije na ovakve zločine pokazuje da je.

U taj kontekst može se postaviti i politika Jugoslavije prema ovom režimu. Kao zemlja čije se vanjskopolitičko djelovanje preklapa sa stavom pokreta nesvrstanih, Jugoslavija se protivila stranim intervencijama u politiku drugih zemalja, što se posebno isticalo kada su te intervencije bile povezane sa sovjetskim utjecajem, kao što je vijetnamska na Kampučiju. Stav prema kojem se Jugoslavija suprotstavila vijetnamskoj intervenciji na Kampučiju bio bi potpuno logičan i oko njega ne bi postojale dvojbe, da čitava ova priča ne uključuje obranu jednog zločinačkog režima, unatoč čijoj se zatvorenosti i konspirativnosti, istina uskoro počela otkrivati. Ta se istina, kao u slučaju Jugoslavije jednostavno moglo ignorirati ili, kasnije, proglasiti pitanjem od sekundarnog značaja.

Odmah nakon što je otvorena jugoslavenska ambasada u Demokratskoj Kampučiji, jedna od rijetkih koje su u toj zemlji uopće postojale, jugoslavenskom je rukovodstvu moralo biti jasno da mnoge stvari ondje nisu onake kakvima se očekivalo, s obzirom na to da se u Jugoslaviji u početku smatralo da će promjene pod novim komunističkim režimom biti progresivne. Upravo je jugoslavenska ambasada, među rijetkima, imala izravan pristup situaciji u Demokratskoj Kampučiji, no i on je bio iznimno ograničen. Kao obrazloženje postojeće situacije nizala su se razna opravdanja poput privremenih mjera, ratnog komunizma koji će uskoro biti ublažen, straha od vanjskih prijetnji ili nepovjerenja prema drugima. Međutim, prošle su tri godine, ali ništa se u Demokratskoj Kampučiji nije promijenilo, u što su se, osim ambasadora, na licu mjesta mogli uvjeriti i jugoslavenski novinari koji su posjetili

Kampućiju.

Razne priče o Crvenim Kmerima dolazile su i iz inozemstva, mnogi su se pitali gdje je princ Sihanuk, nekad najistaknutija ličnost Kambodže, izbjeglice su pričale svoje priče, zapadni su mediji te priče prenosili, ali na te tvrdnje u Jugoslaviji se nije uopće obraćala pažnja.

Gledajući iz retrospektive, vijetnamska intervencija u Kampućiji, iako primarno sve samo ne humanitarne prirode, ipak je spasila mnoge živote i izazvala olakšanje na mnogim licima. Ipak, događaje treba staviti u kontekst vremena, a to je ipak bila intervencija na teritorij druge, neovisne države u vrijeme hladnog rata. Sukladno tome, u cijelu su se priču uplele velike sile, primarno u tom trenutku Kina i SSSR, ali onda i SAD. Stvorila se komplicirana situacija na polju međunarodnih odnosa, u kojoj su zločini protiv čovječnosti i kršenje ljudskih prava stavljeni u drugi plan.

Tako je bilo i u Jugoslaviji, koja je ipak postala svjesna kakvu su politiku provodili Crveni Kmeri, pa je njihov režim polako počela sve više kritizirati, govoreći kako taj režim nikada nisu iskreno ni podržavali, ali da to što se nekoj zemlji ne sviđa režim druge, ne može i ne smije biti razlog za rušenje legalne vlasti. Ipak, na međunarodnom je planu jugoslavensko rukovodstvo nastavilo s podrškom tom za njih legalnom režimu u skladu sa svojom pozicijom jedne od vodećih nesvrstanih zemalja koja se zalaže za neovisnost, samostalan put svake zemlje i miroljubivu koegzistenciju. Poštujući ta načela, režim stvoren stranom intervencijom nipošto nije mogla priznati.

Sukob Vijetnama i Kampućije značajno je utjecao i na sam pokret nesvrstanih, pri tome govoreći zapravo više o tome tko vodi kakvu vanjsku politiku, nego o poštivanju i borbi za ljudska prava. Dio zemalja u Pokretu koje su podržavale Vijetnam borio se protiv zločina Crvenih Kmera, dok se drugi dio zemalja koji je podržavao Crvene Kmere borio protiv zločina vijetnamskih okupatora. Sve u svemu, pukotine u pokretu nesvrstanih zemalja postajat će od tada sve dublje, a ovaj sukob dvije nesvrstane i socijalističke zemlje uskoro više neće biti bez presedana.

Istina je da se Jugoslavija, za razliku od djela zemalja u pokretu, primjerice Kube, u ovom sukobu nije priklanjala niti jednom bloku. Ipak, kao i neke druge zemlje koje su stale na stranu Demokratske Kampućije, nije mogla biti u pravu. Za Jugoslaviju, prema načelima nesvrstanih za koja se zalagala, odluka o podržavanju Demokratske Kampućije možda je bila sasvim logična, jer za okupaciju neovisne države nema opravdanja. Iako se Jugoslavija stalno zalagala za samostalni unutrašnji razvoj zemalja, pa tako i Demokratske Kampućije, postavlja se pitanje do koje mjere treba pustiti neku zemlju da se samostalno „razvija“. U

slučaju Demokratske Kampučije, teško da se išta moglo nazvati razvitkom, a kršenje ljudskih prava, koje je u Jugoslavenskoj vanjskoj politici potisnuto u drugi plan, ne bi se trebalo dozvoljavati zbog nečijih vanjskopolitičkih načela, kojima se agresija Vijetnama na Kampučiju neprestano i iznova gurala u prvi plan.

14. Bibliografija

Izvori:

Arhivska građa

Arhiv Jugoslavije, Beograd

Diplomatski arhiv, Beograd (arhivska građa ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije)

Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Novine

Borba. 1970., 1975., 1978., 1979.

Danas. 1979.

International Herald Tribune. 1978.

New York Times. 1978.

Oko. 1975.

Vjesnik. 1972., 1974., 1975., 1979., 1982.

Ostali izvori

Kampuchea, dokumentarni film, 1978.

Govor saveznog sekretara za inostrane poslove Josipa Vrhovca na ministarskom sastanku nesvrstanih zemalja u Havani, 30. VIII 1979. (u: *Međunarodna politika* 707 (1979): 15 – 16.

Govor predsjednika Tita u Generalnoj debati, Konferencija nesvrstanih zemalja u Havani (u: *Međunarodna politika* 707 (1979): 12 – 15.)

Intervju – Maroje Mihovilović, novinar *Vjesnika*

Završna deklaracija Konferencije nesvrstanih zemalja u Havani (u: *Međunarodna politika* 707 (1979): 35 – 36.)

Literatura:

Članci

Altman, Gavro. „Indokineske teme“. *Međunarodna politika* 709 (1979): 16 – 28.

Altman, Gavro. „Nova iskušenja na Jugoistoku Azije“. *Međunarodna politika* 677 (1978): 34 – 36.

Minić, Miloš. „Mirno rešavanje sporova – nepromenjivi princip“. *Međunarodna politika* 691 (1979): 1 – 2.

Mirković, M. „Drama Indokine“. *Međunarodna politika* 737 (1980): 9 – 10.

Obrenović, Milan. „Kampučija u procesu promena“. *Međunarodna politika* 627 (1976): 23 – 25.

Perazić, Gavro. „Stare dileme pred Ujedinjenim nacijama“. *Međunarodna politika* 692 (1979): 26 – 29.

Petković, Ranko. „Poruke Kolomba – pravci akcije pokreta nesvrstanosti u sadašnjoj etapi“. *Međunarodna politika* 701 (1979): 1 – 4.

Slivnik, Danilo. „Unutrašnje proturečnosti i spoljne manifestacije“. *Međunarodna politika* 695 (1979): 16 – 26.

Stanić, Slavko. „Kampuchea – Socialism Without a Model.“ *Socialist thought and practice : a Yugoslav review : a theoretical, political and informative journal* 10 (1978): 67 – 84.

Vučković, Čedomir. „Drama Kampučije“. *Međunarodna politika* 712 (1979): 36 – 37.

Vučković, Čedomir. „Indokineske stranputice“. *Međunarodna politika* 668 (1978): 14 – 24.

Zupan, Borut. „Prestrojavanje u Jugoistočnoj Aziji“. *Međunarodna politika* 687 (1978): 26 – 28.

Knjige

Calvocoressi, Peter. *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2003.

Chandler, David. *Voices from S-21 : terror and history in Pol Pot's secret prison*. Bangkok : Silkworm books, 2000.

Courtois, Stéphane et al. *Crna knjiga komunizma : zločini, teror, represija*. Zagreb : Politička kultura : Golden marketing, 1999.

Grenville, John Ashley Soames. *A history of the world in the twentieth century*. Sv. 2, *Conflict and liberation*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997.

Gottesman, Evan. *Cambodia after the Khmer Rouge: Inside the politics of national building*. Bangkok: Silkworm books, 2003.

Hall, Daniel George Edward. *A history of South-East Asia*. New York : St. Martin's Press, 1968.

Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zaprešić: Fraktura, 2011.

Johnson, Paul. *Moderna vremena : povijest svijeta od 1920-tih do 2000*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007.

Kissinger, Henry. *Diplomacija*. Zagreb: Golden marketing, 2000.

Mann, Michael. *The dark side of democracy : explaining ethnic cleansing*. New York : Cambridge University Press, 2005.

Mihovilović, Maroje. *Stravični poligon : Indokina*. Zagreb: Alfa, 1987.

Milutinović, Žarko. *Demokratska Kambodža*. Beograd : Rad, 1976.

Painter, David. *Hladni rat : povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.

Petković, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945. – 1985*. Zagreb : Školska knjiga, 1985.

Pipes, Richard. *Komunizam : povijest intelektualnog i političkog pokreta*. Zagreb: Alfa, 2006.

Ponchaud, Francois. *Cambodia Year Zero*. New York: Holts Rinehart and Winston, 1978.

Pribičević, Novak. Drago Roksanđić, et al. *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije: studije i dokumenti*. Zagreb : Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, 1979.

Shawcross, William. *Usputna predstava: Kissinger, Nixon i razaranje Kambodže*. Opatija : Otokar Keršovani, 1980.

Stojanović, Dubravka. *Rađanje globalnog sveta 1880.-2015*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2015.

Westad, Odd Arne. *Globalni hladni rat : velike sile i Treći svijet*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009.

Web stranice

www.thehindu.com

<http://enciklopedija.lzmk.hr>